Ellico

EXERCISE BOOK

Name History of Nirmalas

(2) ਸਾਖੀ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਈ ੨੧੦

Trade Mark

ਸੰਮਤ ੧੯੯੪ (A.D. 1937)

ਨਿਰਮਲ ਸੰਮਤ } ੪੪੨

੧੫੪੨

[illegible]

ਇਤਿਹਾਸ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ

ਕ੍ਰਿਤ

ਮਹੰਤ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

(ਅਧਿਆਪਕ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ [illegible], ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਮਹੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਗਲੀ [illegible]

ਸੰਮਤ ੧੯੯੪ (=੧੯੩੭ ਈ.) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 2)

ਨਿਰਮਲ ਸੰਮਤ ੪੪੨ / ੧੫੪੨ \ [illegible]

ਤਤਕਰਾ।

ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ:- [illegible]; [illegible]; [illegible];
[illegible]; [illegible]; [illegible];
[illegible]; [illegible]; [illegible];
[illegible]; [illegible]; [illegible];
[illegible]; [illegible]; [illegible] 2560

ਸਤੀਗੁਰ ਸੁਖ ਕਲਪਤਰੁ, ਸੁਕਤ ਨ ਤਾਕਿ ਧਿਆਨ।

ਨਿਰਮਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪੱਤੀ etymology ਨਿ= ਨਿਸ਼ੇਸ਼ੇਣ, ਉਪਦੇਸ਼ੇਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਲ ਨਿਵਾਰੀ ਧਰਮੋਪਦੇਸ਼ ਕਰਤਾ ਨਿਰਮਲਾ ਵਿਧਿ ਸੁੱਧਾ।

Books by Ganesha Singh:

(1) Nankana Sahib Guide.

(2) ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

(3) ਗੁਰਿਦਵਾਰ ਗਾਈਡ

ਪਰਕਰਣ= ਤਰੀਕਾ
ਕ੍ਰਮਤਾ

Old Books referred to in this Itihasa Nirmal Bhekh:—

'ਸਤਗੁਰ ਰਤਨੀ ਨਗਰੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਪੋਥੀ' ਦੀ ਦੇਵ ਸਾਖੀ

'ਭਾਈ ਸੂਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ'

'ਸਭ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼', ਦੋਵੇਂ, ਛੋਟਾ ਤੇ ਵੱਡਾ

'ਨਿਰਮਲ ਪ੍ਰਥਮੀ।' 'ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਪ੍ਰਦੀਪਕਾ।'

'ਨਾਨਕ ਚੰਦ੍ਰੋਦਯ।'

Guru Nanak's Advent

ਜਬ ਜਬ ਹੋਤ ਅਰਿਸ੍ਟ ਅਪਾਰਾ।
ਤਬ ਤਬ ਦੇਹ ਧਰਤ ਅਵਤਾਰਾ॥ (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदाऽऽत्मानं सृजाम्यहम्॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्।
धर्म संस्थापनार्थाय सम्भवामि ~~युगे~~ युगे॥ गीता ४-७,८

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ।
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥
[ਵਾਰ ਮਾਝ੍ਹ ਸਲੋਕ ੧੬

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਯਾ।
[ਵਾਰ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ

Dr. ਭਵਿਸ਼੍ਯ ਪੁਰਾਣ:

एवं ~~पूर्व~~ वैधर्म्य प्राचुर्ये भविष्यति यदा कलौ
तदा लोक रक्षार्थं म्लेच्छानां नाश हेतवे।
~~पश्चि~~ पश्चिमेतु शुभे देशे वेदि वंशो च नानकः।
३०-३१

ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ।
ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਜੋਤਿ ਜਗ ਮੰਡਲਿ ਕਰਿਯਉ॥ [ਸ੍ਵੈਯੇ ੧੬

ਬਾਬ ਮੋਦੀ ਤੋੜਿ ਕੇ, ਸਭ ਖੰਡ ਮੈ ਪਰਗਟ ਜਾਈ।
ਧਿਆਨ ਦੇਹ ਪ੍ਰਭੁ ਜੋੜਿ ਕੇ, ਗੁਰਸੰਗ ਦੇ ਕਲਾ ਦਿਖਾਈ॥
ਜਬ ਕਮੰਡਲ[1], ਮਾਲ[2] ਗੁਲ, ਆਸਣ[3], ਅਸਾ[4], ਪਉੜੇ[5], ਦਾਈ। (=ਦਿਤੇ)
ਟੋਪੀ*[6], ਚੋਲਾ[7], ਬਗਦ ਨੇ, ਭੇਟਾ ਦੈ ਗਲ ਸੇਲੀ[8] ਪਾਈ।

---

* ਇਹ ਬਾਣਾਂ ਛੇਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਤਾਰਕੇ ਦਸਤਾਰ ਚਲਾਈ, ਸੇਲੀ ਨਿਰਅਜਿਆਂ [illegible] ਪੁਸਿਪ ਰਖੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬੇਈਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਸਕੇ ਤਨ ਪਰ ਭਗਵੇ ਬਸਤਰ ਸੁਹਾਈ।
ਬੈਠੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰਨ ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੋ ਉਮੜੀ ਲੋਕਾਈ।
ਵਾਹਗੁਰੂ ਸਤਨਾਮ ਹੈ, ਸਭਿ ਦੇਵ ਕੇ ਸਾਰ ਬਤਾਈ।
... ...

ਰੀਤ ਫਕੀਰੀ ਧਾਰ ਕੇ, ਮਰਦਾਨਾ ਸਾਥੀਂ(?) ਸੰਗਾਈ।
ਸੰਤ ਸੁਹੇਲੀ ਸੈਲ ਕਰ, ਭਰਨਿਪ ਤਾਰੀ ਧਰਮ ਸਚਾਈ॥
'ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ' ਚਲਾਇਓ, ਏਕ ਵਿਵੇਕ ਭੁਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਈ।
ਇਤਿ ਸੰ: ਤਾ:- ਜਾਪਨ ਕਹਿਨ ਕੁਮਾਇਕੇ, ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ॥
ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਕੁਲ ਜਿਆਈ।
(ਦੇਖੋ ਵਾਰ, ਪੌੜੀ ੩੮)

ਏਸਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਬੇਈਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ, ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਪਰ ਭਗਵੇਂ ਬਸਤ੍ਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ (ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਭੇਖ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ) ਮਗਰ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਥਾਨ ਪਰ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਕਿੰਤੂ ਇਕ ਏਕਾਂਤ ਸਥਾਨ ਪਰ ਨਦੀ ਕਨੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਅਰ ਨਿਜ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਰਹੇ। ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਦੇਖਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਉਮਡ ਪਈ॥ ------

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਮੁੜਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਭਾਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ! ਆਪਣਾ ਸਤ ਹੋਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ 'ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (?)' ਜਪੋ। ------
ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ—

ਸਤਿਜੁਗ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਸਦੇਵ, ਵਵਾ ਵਿਸਨਾ ਨਾਮ ਜਪਾਵੈ।
ਦੁਆਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸਨ, ਹਾਹਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਾਵੈ॥
ਤ੍ਰੇਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਜੀ, ਰਾਰਾ ਰਾਮ ਜਪੇ ਸੁਖ ਪਾਵੈ॥
ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ*, ਗਗਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਜਪਾਵੈ।
ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ, ਪੰਚਾਇਣ ਵਿਚ ਜਾਇ ਸਮਾਵੈ।
ਚਾਰੋ ਅਛਰ ਇੱਕ ਕਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਵੈ।
ਜਹ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਤਹਾਂ ਸਮਾਵੈ॥

* ਕਲਿਜੁਗ [illegible] ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ [illegible] ਹੈ।

ਜਾਪਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਮ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਹੋਰਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਇਸੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [illegible] ਇਹ ਸਭ ਨਿਰਮਲ ਮਤ ਦੇ ਆਦਿ ਨਿਯਮ ਹਨ।

ਜਾਤ ਜੋਗ ਰਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਨੇ ਪਾਰ ਲੈਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਰ ਅਧੀਨਗੀ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਇਸੇ ਇਉਂ ਦਿਤਾ ਕਿ:

ਬਾਲਕ ਬ੍ਰਿਧ ਜਵਾਨ ਸਭੀ, ਹੈਂ ਸਭ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰ।
ਸਰਧਾ ਨ ਦੇਖ ਪਰਖ ਤੇ, ਤਜੇ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ॥

(ناتک پرکاش) [illegible]

(੯) ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਾਂਗੋਪਾਂਗ ਰੀਤੀ ਰੀਤੀ, ਰਸਮ, ਰਿਵਾਜ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜ ਤਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ 'ਸੰਤ ਭੇਸ' ਨਿਰਮਲਾ ਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ', 'ਨਾਨਕ ਦਰਵੇਸ਼', 'ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ' ਆਦਿ ਸੰਬੋਧਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਤ ਭੇਖ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਤੁਰਿਆ।

ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ 'ਨਿਰਮਲਾ', ਪੰਥ ਚਲਾਇਓ ਆਪ।
ਦੇਵ ਕਰੋੜੋਂ ਸਾਗਰਾ, ਜਪਦੇ ਇਕ ਖੁਦਾਇ॥ [ਮੱਕੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ। [illegible]

ਹੋਰ:- ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲਾ, ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਵਾਨ।
ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ ਸਭਨਾ, ਸਤਿ ਨਾਮ ਦੇ ਦਾਨ॥ [ਮੱਕੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ ਸੰਗ੍ਰਹਿ[illegible]

'ਗੁਰ ਚੇਲੇ' ਰਹਰਾਸਿ ਕੀਈ ਨਾਨਕਿ ਸਲਾਮਤਿ ਥੀਵਦੈ [ਵਾਰ ਸਤੇ ਬਲਵੰਡ
ਦੇਸ ਮੈਂ ਮੁਕਤਿ ਨਾਮੁ ਤੇ ਪਾਵਤ 'ਗੁਰ' ਬਾਹ ਭੇਦੁ ਬਤਾਵੈ॥ [ਬਿ: ਸ: ੯
'ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟੇ' ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ। [ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਮ: ੧
'ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ' ਕੋ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਏ, ਪ੍ਰਭਿ ਐਸੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਹੇ [ਮਾਰੂ ਮ: ੧

بچگاری = بدکاری

کعبہ میں سنہ ۱۵۸۰ میں گئے - یعنی سنہ ۱۵۱۷ ع میں + خطبے (صفحہ ۱۲) [illegible]

Guru Nanak's Dress and his 'Nirmal Panth'

ਸਿਰ ਪਰ ਨੁਕਤਾ* ਭੂਸਨ ਗਰ, ਗਰ ਅਲਫੀ ਦਰਵੀਰ।
ਸੈਲਾਨਾ※ ਭਗਵਾਂ ਸਜੇ, ਧਾਰਿਓ ਭੇਖ ਫ਼ਕੀਰ॥
[illegible] [illegible] [ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਤਜਿ ਪਟੰਬਰ ਪ੍ਰਭ ਪਰਮੇਸਰ, ਪਹਿਰੇ ਸ਼੍ਵੇਤ ਦਿਸਾ ਨਹਿ ਸੁੰਦਰ।
ਸੋ ਭਗਵੇਂ ਪਰ ਚੀਰ ਸ਼ਰੀਰ, ਜੈਸੇ ਇਸ ਧਰ ਭੇਖ ਫ਼ਕੀਰ॥
no white cloth [ਅਧਯਾਯ: ੩੮ ਛੰ: ੩੦ ਪੂ:

ਭੇਖ ਗੁਰੂ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ, ਪ੍ਰਿਤੁ ਵਿਸੇਖ ਗਿਆਨ।
‡ਕਟਿ ਕੁਪੀਨ ਇਕ ਨੁਕਤੇਦਾਰ, ਦੇ ਭਗਵੇ ਸੈਲਾਨ॥
ਭਗਵੇਂ ਚੀਰ ਸਰੀਰ ਵਿਰਾਜੇ।
ਜਿਨਕੇ ਦਰਸਨ ਕਰ ਅਘ ਭਾਜੇ॥ [ਅਧਯਾਯ ੫੨ ਛੰ: ੨੦ ਪੂ

ਅਨਯਤ੍ਰ:- ਭਗਵੇ ਸੋਹਿਤ ਨਹੀਂ, ਤਨ ਕਾਹੀਂ। [illegible]
ਮਾਨਹੁ ਕਹਿਓ, ਸਾਂਤ ਰਸ ਜਾਹੀਂ॥ [ਅਧਯਾ: ੫, ਛੰ: ੨੭

ਪੁਨਰਪਿ:- ਭਗਵੇਂ ਚੀਰ ਸਰੀਰ ਸੁਹਾਏ। ਮਸਤਕ ਤਿਲਕਾਂ⊙ ਤਿਲਕ ਭਸਮ ਵਿਰਾਜੇ।
ਤੀਨ ਲੋਕ ਕੇ ਕਰਤਾ ਸੋਊ। ਭੇਖ ਫਕੀਰੀ ਵਿਚਰਤ ਸੋਊ।
[ਅਧਯਾਯ ੨੯ ਛੰ: ੧੯ ਉ:

ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਪਰ ਭਗਵੇਂ ਰੰਗ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਸੈਲਾਨੀ ਰਹੇ ਵਿਚੋਂ ਫ਼ਕਰ ਰਾਜਾ (ਕਰਤਾ ਦਾਤਾ) ਦਾਤਾ ਧਰ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ

⊙ ਤਿਲਾਂ ਤੇ ਟਾਕਾ, ਭਸਮ-ਟਾਕਾ।
§ ਜਬ ਵਿਚ ਇਕ ਨੁਕਤ = ਚਕ੍ਰਾ, ਸਲੋਕ ਹੈ ਤੇ ਦੇ ਚਾਦਰ, ਸੋ ਅਤ ਭਗਵੇਂ ਰੰਗ ਦੇ॥
‡ ਲੱਕ ਵਿਖੇ ਕੁਪੀਨ - ਲੰਗੋਟੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਹੈ॥
* ਸਿਰ ਉਪਰ ਨੁਕਰਾ = ਚਕ੍ਰਾ ਦੇ ਗਲ ਦਾ ਹੈ। ਪਰਨਾ, ਅਲਫ਼ਾ।
※ ਸੈਲਾਨਾ, ਭਗਵੇਂ ਰੰਗ ਦਾ ਗਾਤੀ ਦਾ॥ ਚੋਲਾ,

ਅਸੂਲਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਮਲੀ ਦੇ ਜੋ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਹਨ ਅਤੇ ਫਕੀਰੀ (ਸੰਤ ਭੇਖ) ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦਾ ਹੀ ਨਿਕਾਸ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਜਹਿ ਬੈਠ ਕਰ, ਬਾਂਧੀ ਬੀੜ ਸੁਗ੍ਰੰਥ।
ਜਹਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਭ ਜਗਤ ਮੈਂ, ਚਲਾ ਹੈ 'ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ' [ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਛੇਵੀਂ ਪਾ: Said to have been written in S. 1775

ਥਾਪਿਓ ਲਹਿਣਾ ਜੀਵਦੇ, ਗੁਰਿਆਈ ਸਿਰ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ।
ਮਾਰਿਆ ਸਿੱਕਾ ਜਗਤ ਵਿਚ, ਨਾਨਕ 'ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ' ਚਲਾਇਆ। [ਵਾਰ ੧ ਪੌੜੀ ੪੫

ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ, ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਤੌਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ~~[illegible]~~ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਕੁਲਿ ਅਵਤਰਿਉ ਅੰਗਦ ਲਹਿਣੇ ਸੰਗ ਹੁਅ॥
[ਸ੍ਵੈ: ੩ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੰ: ੧੬

ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਅਪਾਰ ਤਾਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ
[illegible] [ਸ੍ਵੈਯੇ ੫ ਅੰਕ ੧੯ ਮਥੁਰਾ ਭੱਟ

ਇਹ † ਪੱਧਤਿ ਤੇ ਮਤ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਮਨ
ਭੇਦ ਬਿਭੇਦ ਨ ਜਾਨਹੁ ਬੀਓ॥ [ਸਵੈਯੇ ੫

ਹੇ ਮਨ! ਇਸ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੀ ਪੱਧਤਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਰਥਾਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਮਤ ਕਿਤੇ ਭੇਦ ਜਾਣੇਂ, ਭਾਵ ਨਾ ਵੰਡੇਂ।

ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਸਿਮਰਨ ਸਤ ਨਾਮੁ। ਹੋਮੈਂ ਤਿਆਗੇ ਮਨ ਬਿਸਰਾਮੁ॥
ਦਯਾ ਖਿਮਾ ਸੁਭ ਸੀਲਸ ਧੀਰਜ। ਧਰਮ ਧਰਾਇਹ ਸਾਰ ਸਰੀਰਜ॥
ਗੁਰਸਿਖੀ ਨਿਰਮਲ ਸੰਤੋਖੁ। ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਰਹੈ ਭਰੋਸੁ॥
[ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ੮, ਅੰਸੂ ੩੫, ਛੰ: ੩੨, ੩੩।

ਜੌਨ ਕਥੀਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਿਖੀ ਲੈਣ ਇਸ ਤਕਾਂ ਦਾ ਜਾਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

---

† ਪੱਧਤਿ—ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਰਥਾਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ, ਸੋ ਇਹ ਭੇਖ ਦੀ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤ ਦੀ ਨਹੀਂ।

ਸੇਵੇ ਗੁਰ, ਨਿਰਮਲ, ਬਨ ਜਾਇ।
ਭਗਤ ਗਯਾਨ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਾਇ॥
[ਰਾਸ ੯ ਅੰਸੂ ੩੯ ਛੰ: ੩੩

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੀਤਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜ ਲੋਗ ਸਭ ਨਿਰਮਲੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਿਰਮਲ ਗੁਰ, ਗੁਰ ਦਰਸਾਹਿ ਸਿੱਖਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੋ ਏਸ ਸੁਜਾਨ।
[ਰਾਸ ੭ ਅੰਸੂ ੫੩ ਛੰ: ੩੫

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਖੁਦ ਕਥਨ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:-
ਜੋਗ ਭੇਖ ਸੋ ਦੋਨੋ ਰੀਤਿ। ਦੂਈ ਪੰਥ ਨਿਰਮਲ ਕੇ ਕੀਤ।
ਸਤਿ ਨਾਮ ਕੋ ਸੁਮਰਨ ਕਰਨੋ। ਇਹੀ ਜੋਗ ਇਕੰ ਸਿਦ੍ਹ ਕੋ ਧਰਨੋ॥ ੩੭॥

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਿਲਨ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:
ਇਹ ਪੁਤ੍ਰ ਸਿਖ ਕੇ ਸਮ ਮਾਨਤਮ।
ਗੁਰ ਪੰਥ ਜਾ ਨਿਰਮਲ ਮਾਨਤਮ॥ ੧੩॥ [ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੫੪

ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਆਉਂਦੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ (ਗੁਰੂ) ਜੀ ਲਖਨੌਰ ਠਹਿਰੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ:
ਖਰ ਸਾਰ, ਨਿਰਮਲ! ਜਿਨ ਉਪਦਿਸ਼ [ਰਾਸ ੧੨ ਅੰਸੂ ੫੯ ਛੰ: ੨੫

Again:-

ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨ ਕਾਟਤ ਪਾਪ।
ਸ਼ਰਨ ਪਰੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਆਪ॥ [ਰੁਤ ੩, ਅੰਸੂ ੪੨
ਨਾਨਕ ਪੰਥ ਨਿਰਮਲ ਭਏ।
ਨਿਰਮਲ ਗੁਰ ਕੇ ਪੰਥ।

ਇਤਿਹਾਸ। ਨਿਰਮਲ ਪਦਮ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਸ਼ੁਧ ਜਾਂ ਉਜਲਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭੇਖ ~~ਤ~~ ਤਥਾ ਪੰਥ ਦਾ ਨਹੀਂ।
ਜਵਾਬ। ਕੋਕੜੂਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਪੰਥ' ਪਦ ਨਾਲ ਅਰਥਨ ਕਰਕੇ

ਭੇਖ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜੀ ਤੋਂ ਮਕਰਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ [illegible] ਕਿਹਾ ਹੈ:- ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਅਪਾਰ, ਤਾਸ ਬਿਨ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ॥ [illegible] ਭੇਖ ਸਿਧ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ, ਜੋਗੀ, ਬੈਰਾਗੀ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਰ ਤੇ ਭੇਖ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

---

(29) ਅਜਿਹੇ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਨਿਰਮਲੇ ਹੀ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਕਿ ਜੋ ਪੰਥ ਖਿਆਲ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤ ਸਨ: ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ:-

ਇਕ ਸਿਖ ਪਾਂਚ ਸਿਖ ਕੇ, ਕੀਨੇ ਪਾਵਨ ਦੀਨ।
ਪੰਥਕੋਸ਼ ਉਰ ਮਜਾਨ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਪ੍ਰਬੀਨ॥ [ਬਿਸ੍ਰਾਮ ੪੫]

ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਭਾਈ ਰਾਮਕੋਰ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਨੇ ਲਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਮਤ ੧੯੪੨ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪੰਡਿਤ ਰਘੁਨਾਥ, ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪੜ੍ਹਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ! ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਕੀ ਕੀ ਹੈ?

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਿਰਮਲੇ (ਸੰਤ), ਅਕਲਮੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦੱਸੀ। ਸੁਣ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਹਨ? ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੋ? ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਜਟ, ਤ੍ਰਖਾਣ, ਅਰੋੜੇ ਕਿਸੇ ਖਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦਸ ਸੁਣਾਈ, ਤਾਂ

ਪੱਖਤਾ = Bias। ਨਿਰਪੱਖਤਾ = unbiased, balanced

ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਪੰਡਿਤ ਤ੍ਰਪਤ੍ਰਪਾਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਰ ਮਨ ਵਿਚੇ ਸੋਚਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਤਿ ਕੁਜਾਤਿ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੂਦਰ ਹਨ, ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਦਰ ਨੂੰ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਰਿਹਾ

(ਈ) ਅੰਤ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਇਹ ਬਾਤ ਪੰਡਿਤ ਚੰਦ੍ਰਭਾਨ, ਪੰ: ਜਨਾਰਦਨ, ਪੰ: ਦੁਰਗਾਦਤ, ਅਰ ਪੰਡਿਤ ਮਹੇਸ਼ਰਤਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ 'ਨਾ-ਜੋਗ' ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਦੂਣੇ ਮਨ ਖੋਟਾ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਤਦ ਪੰਡਿਤ ਰਘੁਨਾਥ ਨੇ, ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪਹੁੰਚਨ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਅਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਹ ਸਭ ਸੂਦਰ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। (ਵੇਦਾਂਤ ਸੂਤ੍ਰ ਅਧਿਆਇ ੧, ਪਾ ੩, ਸੂਤ੍ਰ ੩੮)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਨਾ ਮੰਨਿਆ।

ਦੋਹਰਾ ਛੰਦ। ਸਭ ਹਰਿ ਦ੍ਵਿਜ ਵਰ, ਹਰਿਜਨ, ਮਹਿਮਾਹ, ਚੌਦਸਿ ਜੋਈ।
ਸਭ ਹਰਿ ਤੈ ਦ੍ਵਿਜ ਪਠਨ ਪਠਨ ਕਰ, ਜਿਹ ਸਭ ਸੂਦਰ ਹੋਈ।
(ਦੇਖੋ ਸਰਬ ਲੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੂਦਰ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਇਹੋ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸੰਤ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰੋਮਣੀ, ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿ ਸਭਨਾਂ ਵਿਦਿਆਂ ਵਿਚ ਉਤਮ ਹੋਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿ ਵੇਦ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਨਗੇ।

ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਾਸ਼ੀਪੁਰੀ ਜਾਕੇ ਪੜ੍ਹੋ। ਤੇਰਾਂ ਅਰਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨ ਵਾਲੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਚੁਣੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ।* ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦਾ ਬਾਣਾ ਪਹਿਨਾਇਆ, ਅਰਥਾਤ

---

*ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। [illegible]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਠੀਆਂ ਪਹਿਨਾ ਕੇ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਆਨ ਕਰ ਲਿਤੇ। ਪਿਛੋਂ ਪੰਜ ਪੀਰ ਦੇ ਹੋਰ ਦਸਤੇ ਭੇਜੇ। ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਥਾਂ ਕਰਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਦੇਵ (ਬੋਹੜ) ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠਾਂ ਪਾਸ ਡੇਰਾ ਦੀਆਂ ਕੁਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਰਤਨ ਦੇਵ ਵਿਦਿਆਲਯ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਾ ਅਖਾੜਾ ਹੈ। ਅਰ ਇਕ ਪੰਡਿਤ ਸਦਾਨੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਨਿਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਾ ਕੰਮ ਭਿਖਿਆ ਦਵਾਉਣੇ ਨਿਰਜਤਨ ਹੀ ਕਿਤਾ ਕਿਤਾ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ॥ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਧਾਰਨ ਤਥਾ ਸੰਗਤ ਪਰਮ ਸਾਧੂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਿਯਤ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਜਾਂ ਗੁਰੂਕੁਲ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਫਿਰ ਭੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੇ ਅਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਅਧਿਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਇਸ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਨਿਆਇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਕਈ ਪੰਡਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਪਰਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੁਚੀ, ਸਭ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਨਿਆਇਣ ਦੀ ਉਮੰਗ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਕਈ ਜੋਗ ਪੰਡਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਅਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮਹਾਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕ੍ਰਨੀਤੀ ਤਥਾ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਕਥਾ ਭੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ

(੩੭) ਹੋਰ ਭਵਿਸ਼ਯਪੁਰਾਣ, ਮਾਰਕੰਡੇਯਪੁਰਾਣ, ਦੇਵੀ ਭਾਗਵਤਪੁਰਾਣ, ਸ਼ੁਕ੍ਰਨੀਤੀ, ਚਾਣਕ, ਅਰ ਮਹਾਭਾਰਤ* ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਹਾਭਾਰਤ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਚਾਣਕੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾਇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਹੁਣ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛਡਣ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ

---

* ~~A Copy~~ ਮਹਾਭਾਰਤ with Baboo Dhyan Singh Draftsman Workshop Insein (Burma). At the beginning of each [illegible]
[illegible]

ਇਕਠ ਸਿੰਘਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਏ।

چندن سنگھ نے کی کتھا + جسپر اور کچھ سکھوں نے اسکا گھر لوٹ لیا + گورو صاحب کے پوچھنے پر اسنے کہا۔
کہ میرے گھر میں اور بھی جو کچھ ہے لے لیں۔ اور انکو چھوڑ دیا جائے + جسپر گورو صاحب نے اسکی بہت تعریف کی
وہ پرکاش میں ایک چھند اس مطلب کا ہے

چند پہلے مسندوں کے نام ہیں: ننہ لعل۔ بخت مل۔ اجیت مل۔ بھائی دیال۔ نند۔ چند۔ سنگرا کا
کابل مل۔ صحت سنگھ لکھی والا۔ رائے گورا بھٹنیری۔ رائے اودا امیٹھی والا۔ رائے جیت
ڈیڈو والے دا [اور راجے جو بادشاہ یا سوں باغی ہو کے گورو کے پاس آ رہے تھے

ਤਰ ਦੇ ਦੀ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਸੂਰਕੀ ਦੀ ਰਾਗ ਦੇ ਕਰਾਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਾ ਆਖਿਰ
ਰਹਾਣ ਹੀ।

کچھ اور کیسوں کا ذکر بھاگوت دسم اسکندھ ادھیائے ۱۔ شلوک ۳۴
کیس اور داڑھی کا ذکر چاندو گیہ ادھیائے ۱ ۔ کھنڈ ۶ میں ہے سورج کے

نہنگوں کے بولے: (۱) پانی کا ارتھ کرنے = گورو جی دی بانی دا ڈُدھ پاؤندا ہے
(۲) لیف کا نام افلاطون
(۳) جھج کا نام ۔ عدالتی
(۴) کدال یا کھی کا نام ۔ پتالپوری
(۵) ساگ کا نام سبز پلاؤ

کچھ کڑا ۔ کرپان کا دھنا سنتوں کے واسطے ضروری نہیں + یہہ شرع ضروری فرض نہیں لگائے

انوپ کور کا چرتر ۱۴ وار دسم گرنتھ میں ۔ گورو صاحب بھلو سا گرے ہیں کرتے

کہاوت جیسا دیس ویسا بھیس ۔ تیڑ لنگی موڈھے کھیس
گورو صاحب نے نادر ان میں یہہ بھیس کیا

گورو صاحب نے ناندیڑ میں گرنتھ صاحب دی گدی دی جانشینی دا حکم دتا [illegible]

[illegible] والے دن بنجاب تے خوشی خبری دی

ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸੁਣਿਆ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸੱਚਾਇਸ਼ ਦੀ ਗਈਆਂ ਆਗਿਆਂ, ਜਿਸਨੇ ਸਮਾਣਾ, ਸਢੌਰਾ, ਕੀਜਪੁਰਾ, ਛਤ ਬਨੂੜ, ਸਰਹਿੰਦ ਆਦਿ ਤੁਰਕਾਣੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਵਜ਼ੀਦ ਖਾਂ ਸੂਬਾ, ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਦੀਵਾਨ ਆਦਿ ਦੋਖੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਵੈਰ ਲੈਣਾ ਆਦਿ ਸੁਣਾਇਆ। ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤਯੰਤ ਆਨੰਦ ਹੋਏ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਨ ਇੱਛਿਤ ਦੇਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ"

[illegible] ۱۷۰۸ [illegible] گورو صاحب [illegible]

ਤੂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਲਿਖਾਰ ਮਨਘੜੰਤ ਜਾਣ [illegible] ਦਾ ਹੈ।

---

276 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਧਿਕ ਹੈ, ਸੋ ਮਹਿਮਾ ਜਿਸਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਣੀ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਗਵੇਂ (ਕਥਾਏ) ਲੋਗ ਆਦਿ ਜਾਪਦਾ ਦੀ ਅਧਿਕ ਮਹਿਮਾ ਹੈ, ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ:- [illegible]

(ੳ) ਬੈਸਨੋ ਜਿਨਕੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤ ਤਿਨ ਕੇ ਪਾਸ।

(ਅ) ਜਾਗਾ ਬੈਰਾਗ ਤੋਂ ਤਰ ਸੋਇਆ।

(ੲ) ਨਾਨਕ ਨਾਮੋ ਨਾਲ ਹੈ ਪਰੇ ਰੱਤਾ ਸਦਾ।

(ਸ) ਸਦਾ ਰੰਗ ਮਜੀਠ ਕਾ ਦੂਣੀ ਚੜ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਾਉ।

(ਹ) ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਜੁਗਤ ਮਹਿ ਰਹਿਤ, ਕਰਿ ਕਰਿ ਭਗਵੇ ਭੇਖ ਭਏ। ਤਉ ਕਾਹੂ ਸਾਹਿਬ ਰੰਗ ਰੱਤੇ॥

(ਕ) ਨਾਮ ਗੁਲਾਲ ਸਰਿਕਰ ਸਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਉ।

(ਖ) ਨਾਮ ਰੰਗ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗਾ ਜਿਸਕੇ ਵਡਭਾਗ।

(ਗ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਹਜੈ ਭਗਵੇਂ ਪਰ, ਰਾਚਨ ਮੈ ਉਪੀਆ ਸਹਿ ਲੈਤੇ

(ਘ) ਭਗਵੇਂ ਸੁਭੇਖ ਧਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਹੀਓ [ਪ੍ਰਤਯਾਂ 20]

ਚਿਟੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਪਰ

(ੳ) ਚਿਟੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਕਪੜੇ ਮੈਲੇ ਚਿਤ ਕਠੋਰ ਜੀਉ।
ਕਰਤਾ ਚਿਤ ਨ ਆਵਈ ਸੇ ਪਸੂਆ ਸੇ ਢੋਰ ਜੀਉ।

(ਅ) ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਝ ਵਸੰਨਿ।
ਘੁਟ ਘੁਟ ਜੀਆਂ ਖਾਵਣੇ ਬਗੇ ਨ ਕਹੀਅਨਿ।

(ੲ) ਊਜਲ ਪਹਿਰੇ ਕਾਪੜੇ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਹਿ।
ਏਕਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨ ਬਾਧੇ ਜਮਪੁਰ ਜਾਹਿ।

ਕਾਲੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਪਰ

(ੳ) ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲੁ ਕੀਆ।

(ਅ) ਕਾਲੇ ਮੈਡੇ ਕਪੜੇ ਕਾਲਾ ਮੈਡਾ ਵੇਸੁ
ਗੁਨਹੀ ਭਰਿਆ ਮੈਂ ਫਿਰਾਂ ਲੋਕ ਕਹੈ ਦਰਵੇਸੁ।

(ੲ) ਨੀਲਾ ਕਾਲਾ ਕੈ ਪੋਸ਼ਨਾ

ਨੰਗਿਆਂ ਤੇ ਖਾਕੀਆਂ ਪਰ

(ੳ) ਅਜਾਮਨ ਖਾਈ ਸਿਰ ਛਾਈ ਪਾਈ।
ਮੂਰਖ ਅੰਧੈ ਪਤ ਗਵਾਈ।

(ਅ) ਨਗਨ ਗਰਬਾ ਬਿਭੂਤ ਧਾਰੀ।

ਸਿਰ ਮੁਨਿਆਂ ਤੇ ਰੋੜਿਆਂ ਪਰ

(ੳ) ਮੂੰਡ ਮੁੰਡਾਏ ਜੇ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ਮੁਕਤੀ ਭੇਡ ਨ ਗਈਆ ਕਾਈ।

ਜਤੀਆਂ ਪਰ

(ੳ) ਬਿੰਦ ਰਾਖ ਜੌ ਤਰੀਐ ਭਾਈ।
ਖੁਸਰੈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਈ।

ਇਤਿਆਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਫਕਰ ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਖੰਡ ਖਿਲਾਫ ਪਰਚਾਰ, ਜਥਾਰਥ (literally) ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ। ਫਕਰਦੀ ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ, ਭੇਖ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਚਿਤਾਵਨੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਲ ਵਿਖੇ ਤਾਂ, ਪਰ, ਸੰਤੋਖ ਵਾਧਰ

ਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਹਿਲੇ ਪੇਸ਼ਵਾਜ਼, ਪੱਧਰ, ਅਨਿਕ ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਗਾਵਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਾਹਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤੀ ਆਦਿਕ ਦੇਣੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਓਹਦੇ ਬਿਨ ਬਿਨਾਂ ਪਰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਤੇ ਭੀ ਭਗਤਾਂ ਭੇਖ ਸਮਾਜ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਕ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸਨਦਾਂ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ।

(੬੩) ਪੰਡਤ ਦਰਗਾਹਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਛਿਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਸਮੇਤ ਸੰਮਤ ੧੭੯੭ (A.D. 1740) ਵਿਚ **ਕਨਖਲ*** (ਹਰਿਦੁਆਰ) ਗੁਰਦੁਆਰੇ* ਵਿਖੇ ਆਣ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ। ਪੰਡਤਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੈਪੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹਾਂ ਦੀਆਂ, ਅਰ ਆਪ ਇਕ ਪਿੰਡ* ਦੇ ਤ੍ਰਿਕਉਪਾਰਜੀ ਕਈ ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਕੇ। ਆਪ ਇਕ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼ ਸਨ। ਇਸ ਕਸਬੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਰਾਇ ਅਮਰ ਰਾਜਪੂਤ ਨੂੰ ਨਜੀਬ ਕਾਰੀਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਕੇ ਬਚਾਇਆ। ਇਸ ਸਭ ਸੰਗਤ ਪਰ ਰਾਇ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ

---

* ਕਨਖਲ (ਹਰਿਦੁਆਰ) ਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਅੰਦਰ 'ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ' ਹੈ, ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ 'ਸ਼ਾਹਪੁਰ' ਹੈ। ਸੰਮਤ ੭੫੧ ਵਿਚ ਇਹ ਰਾਜਕ ਸਨ, ਅਸਬਾਬ ਇਹ ਵਪਾਰੀ ਸੀ, ਅਰ ਸੰਮਤ ੬੫੪ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਤੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਸਬੇ ਬੈਰਾਗੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਿਆ, ਜਿਥੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਏ। (See History of Saharanpur)

ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ੨੧ ਵਾਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਿੱਖ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣੇ ਕਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਹਾ, ਬਾਬਾ ਜੀ! ਆਪ ਜਿਥੇ ਤਾਈਂ ਘੋੜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਘੇਰ ਲਵੋ। ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਜਿਤਨੀ ਮੁਨਾਸਬ ਜਾਣੀ ਉਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਘੇਰ ਲਈ ਅਰ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੬ ਪਿੰਡ ਜਾਗੀਰ ਸੰਮਤ ੧੭੯੩ ਵਿਚ ਸੰਨਦ (ਪੱਟੇ) ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਵਾਰਸਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ।

ਐਸੇ ਹੀ ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲੇ ਅੰਦਰ, ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲੀ ਮੰਨਦਾ, ਸ਼ਾਹੀ ਸਰਕਾਰ, ਅਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ* ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਬਣਵਾਈਆਂ, ਅਰ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗੀਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜੋ ਹੁਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਗਾਉਂ 'ਭੁਪਤਵਾਲਾ' ਅਜੇ ਤਕ ਆਬਾਦ ਹੈ॥

(੨) ਜਤੌਨਵਾਲ† ਦਾਂਮੀ, ਧਬੇਕਸਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਬਾਬੇ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ‡ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਦਾ ਮਕਾਨ, ਆਦਮਪੁਰ (ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ, ਬਠਿਆਲਾ (ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ); ਹਰੀਕੇ° ਕਲਾਂ, ×ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਅਤੇ ਨੀਵਰੀ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜੋ ਸੰਮਤ ਦੇ ਦੇਸ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਸੰਤ ਨਿਰਮਲੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਨਦਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਹਰੀਕੇ ਕਲਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੭੦ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ~~(See Settlement Report 1852 Dist Ferozepur)~~। ×ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਸੰਮਤ ੧੮੦੦ ਵਿਚ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਹੀ ਪੰਡਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮ ਰਾਮਾਇਣ ਭਾਖਾ ਛੰਦ ਬੱਧ ਕੀਤਾ। — (ਸਰ ਅਤਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਹੈ)

ਕੁਰਖੇਤਰ ਪ੍ਰਾਚੀ ਛਾਉਣੀ ਜਾ ਕੀਨ ਨੇਸ਼ ਵਖਾਨ।

ਖੰਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜਾ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਰੂਬਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ। ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ

---

* ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੮੭੬ ਵਿਚ ਬਣਵਾਈ

† ਪ੍ਰਥਮ ਸੰਮਤ ੧੭੯੩ ਵਿਚ ਏਥੇ ਨਿਰਮਲ ਪਹੁੰਚੇ ਭੇਜੇ ਸੋ ਰਹੇ। ~~ought to be much later~~

‡ ਬਾਬੇ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਯੂ ੧੪੫ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਈ (ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ)

° ਬਾਬਾ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਦੀ ਜਨਮਭੂਮੀ (ਮੁਕਤਸਰ ਕੋਟਕਪੂਰਾ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਸਾਂ ਜੀ ਅਤੇ ਭੈਣ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਮੀ। ਵਿਚ ਭਿਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਖੇ ਇਤਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਧਾਇਆ ਜਿਤਨਾ ਅਜੇ ਤਕ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਹੋਇਆ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾਂ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ।

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੭੫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

(ੳ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜਾ ਬੈਠਕਰ, ਬਾਂਧੀ ਸੀਤੂ ਸੁ ਕੰਧ।
ਜਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਭੁ ਜਗਤ ਮੈਂ, ਚਲਤ ਹੈ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ॥

ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

(ਅ) ਇਹ ਬਿਧਿ ਪੰਚੋ ਸਿੰਘੋਂ ਕੋ, ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਦੀਨ।
ਪੰਚ ਕੇਸ ਉਰ ਜਾਨਕੇ, ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਸੁ ਕੀਨ॥

ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਰਚਨਾ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ।

(ੳ) ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲੇ ਕੁਰੁਖੇਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਭ ਨੇ ਮੰਨ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੇ ਦਸਦੇ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰੂ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪਣੀ ਸੰਤ-ਪਰਨਾਲੀ ਦਾ ਤਰ ਦਸਦੇ।

(1) '[illegible]' ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਮਤ ੧੮੧੦ ਵਿਚ ਰਚਿਆ (A.D 1753)
(2) 'ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ੍ਰ ਨਾਟਕ' ੧੮੧੭
(3) 'ਭਾਵ ਰਸਾਮ੍ਰਿਤ' ੧੮੩੪
(4) 'ਮੋਖ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ੧੮੩੫
(5) 'ਅਧਿਆਤਮ ਰਾਮਾਇਣ' ੧੮੩੬
(6) ਪ੍ਰਪਨਾ ਪੰਜਾਬ ?

(ਅ) ਪੰਡਿਤ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਪੰਡਿਤ ਸਦਾ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ੀ ਜਲਵਾਦ ਦੇਆਨਕ ਨੇ 'ਪ੍ਰਗਆਸਾਰ ਚੰਦ੍ਰਕਾ' ~~ਦੀ~~ ਨਾਮਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਟੀਕਾ ਸੰਮਤ ੧੯੨੪ ਵਿਚ ਰਚੀ

(ੲ) ਪੰਡਿਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲੇ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੯੫੨ ਵਿਚ ਕਪੂਰੀ ਸਾਹਿਬਪਰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚੋਂ ਟੀਕਾ ਰਚੀ। ਇਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਹੋਣੇ ਪਰ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ਪੰਡਿਤਾਈ ਸਾਥ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਵਿਸਤਾਰ

ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੀ ਪਟੇ ਤੇ ਜਾਗੀਰ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ

(੧) ਪੰਡਿਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮਾਰਥ ਜਮੀਨ ਕਰ ਛੋਡ ਦਿਤੇ ਸੰਮਤ ੧੯੦੦

(੨) ਸੰਤ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਗਰਾਵਾਂ ਮਹੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੩੦ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਟਾ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਟੀ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿਤੋ ਸੰਮਤ ੧੯੦੬

(੩) ਪਰਗਨੇ ਪ੍ਰਤਾਪਪੁਰ ਦਾ ਪਟਾ ਪੰਡਿਤ ਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿਤੋ ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੇ ਨੇ - not accepted ਸੰਮਤ ੧੯੨੧

(੪) ਸਰਦਾਰ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜਗਰਾਤ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸੰਤ ਦੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਨੂੰ ਸੀਤਪੁਰ ਦਾ ਪਰਗਣਾ ਧਰਮਾਰਥ ਲਿਖ ਦਿਤਾ not accepted

(੫) ਸਰਦਾਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਹੜੀਵਾਲੀਏ ਨੇ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਪਾਸੋਂ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣ ਕਰ ਭੇਟ ਦਾਨ ਵਿਚ ੪ ਪਿੰਡ ਵਗੈਰ ਪ੍ਰਗਣਾ ਚੁਨ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਪਟਾ ਲਿਖ ਦਿਤੋ ਸੰਮਤ ੧੯੨੩

(੬) ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਰਦਾਰ ਜੈ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਂ ਸਦਾ ਕੌਰ ਨੇ ੪+੩ ਪਿੰਡ ਸੰਤ ਦਰਗਾਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲਾਗ ਗਏ ਸੰਮਤ ੧੯੪੬

(੭) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪਟਾ ਜਾਗੀਰ ਦਾ not accepted ਸੰਮਤ ੧੯੫੩

ਦਿਸੀ. ਰੰਗੂ ਔਰ ਪਟੇ ਆਗਿ

ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ।

ਕਾਸ਼ੀਪੁਰੀ ਤੋਂ ਜਦ ਪੜ੍ਹਕੇ ਨਿਰਮਲੇ ਪਰਤ ਆਏ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਏ।

ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਪੰਡਿਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਰਥ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਪਰ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੀਤੇ ਅਰ ਜਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਕਈਆਂ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਮੁਖ ਧਰਮ ਸਮਝਿਆ ਆਪਣਾ ਤਨ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਲਗਾਇਆ।

ਕਈਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ (ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਸਮੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ) ਮੰਡਲੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ॥

ਕਈਆਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਪਰ ਆਸ਼੍ਰਮ ਬਣਾਕੇ 'ਯੋਗਾਭਿਆਸ' ਅਤੇ 'ਸ਼ੁਭ ਸ਼ਬਦ' ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਆਰੰਭੀ। ਕਈ ਨਿਰਮਲੇ ਪੰਡਿਤ, ਵਿਰਕਤਾ ਵਿਸ਼ੇ ਰਹਿਕੇ (ਚੁਪ ਸਾਧ) ਨਿਰਵਿਰਤ ਭੇਤ ਧਾਰਕੇ ਆਪੂ ਜਨਕੀਤ ਕਰਦੇ ਵਿਚਰਦੇ। ਅਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਕੇ ਤਥਾ ਕਈ ਅਸਥਾਨਾਂ ਪਰ ਠਹਿਰਕੇ, ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਏਸੇ ਕਾਰਣ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਰਚਨਾ ਤਥਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ, ਵਿਦਿਆਰ ਪੁੰਨ ਆਦਿ ਪਰਚਿਆਂ ਪਰ ਸਤਸੰਗ ਤਥਾ ਕਥਾ ਵਖਿਆਨ ਆਦਿ ਜੋੜ ਮੇਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ। ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ। ਅਤੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤਥਾ ਮਹੰਤ ਨਿਰਮਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਮਠ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਅਰ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੇ ਸਿਖ਼ਸ਼ਕ ਤਥਾਂ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਰ ਪੂਜਾ ਜਪ ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਥਾ

ਪਰਭਾਵ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਰਤ ਮਹਾਂਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ॥

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਪੰਡਿਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਰਚੇ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਗੁਰੂ ਕੌਮੁਦੀ' ਪੰਡਿਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਕੋਤਾ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਪਾਰਿਜਾਤ' ਪੰਡਿਤ ਹਰਾ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਅਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਟੀਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਜਨ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪੰਡਿਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਤ।

ਕਈਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਟੀਕੇ ਰਚੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਿੱਧੀ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕਠਿਨ ਪੁਸਤਕ ਪਰ 'ਸੁਗਮ ਪਾਰਬੋਧਿਕਾ' ਨਾਮ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਟੀਕਾ ਪੰਡਿਤ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੇਤਨਵਾਲ ਕਾਂਸ਼ੀ ਨਿਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਤ। ਤਰਕ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨਿਆਇ ਦੇ ਕਠਿਨ ਗ੍ਰੰਥ ਪਰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਟੀਕਾ ਪੰਡਿਤ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ॥

ਕਈਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਤੇ ਬਗੈਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਸਕਦਾ। ਜੋ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣੈ ਸਾਗਰ', 'ਗੁਰੂ ਗਿਰਾਰਥ ~~[illegible]~~ ਕੋਸ਼'* (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਰ ਟੀਕਾ) 'ਗੁਰੂ ਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹ' ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਿਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਤ॥

ਜਪੁਜੀ ਪਰ ਟੀਕਾ 'ਕਰੂਪਰ ਤਾਰੁ ਦੀਪਿਕਾ', ਨਾਮਕੀ, ਪੰਡਿਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬੋਹਾ ਜਿਹਾ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਤ ਦੇਖਣੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪਰ ਟੀਕਾ ਸੰਤ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਕ੍ਰਿਤ।

ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖੇ ਜੈਸੇ ਕਿ

---

* ਇਹ ਕੋਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਰਚਨਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦੀ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈਆਂ ਰਚੇ ਹਨ ਜੋ ਸਭ ਏਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਹਨ॥

'ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ', 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਦਿ' ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ।

'ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ' ਪੰਡਿਤ ਗੇਂਦਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ੀ ਨਿਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਤ।

ਕਈਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਜੋਤਸ਼ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਨਾ ਕੀਤੇ, ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਮੁਹੂਰਤ ਚਿੰਤਾਮਣੀ' ਪੰਡਿਤ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ।

ਕਈਆਂ ਵੈਦਕ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਆਦਿ ਰਚੇ ਗਏ ਜੇਹਾ ਕੁ 'ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਸੰਤ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ। ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਕਰ' ਸੰਤ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ।

ਕਈਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨਾਸਤਕ ਨਵੀਨਮਤਾਂ ਦੇ ਖੰਡਨ ਪਰ ਪੁਸਤਕ ਰਚਨਾ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਰਯ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'ਅਵੇਦਾ ਖੰਡ ਚੰਦ੍ਰਮਾ' ਅਰਥਾਤ 'ਵੇਦਾਂਤ ਸੂਤ੍ਰ ਨਿਰਾਕਰਣਕਾਰਨ ਗ੍ਰੰਥ' ਪੰਡਿਤ ਆਤਮਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਤ।

ਐਸਾ ਹੀ ਆਰਯ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨਹਾਰਾ ਅਲੌਕਿਕ ਬਾਣ ਰੂਪ 'ਸਤਯਾਰਥ ਬੋਧਕ', ਪੰਡਿਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪੀਲੀਭੀਤ ਨਿਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਤ।

ਐਸਾ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨਹਾਰਾ ਪੁਸਤਕ 'ਮਤੇ ਇਸਲਾਮ ਖੰਡਨ' ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਤ।

ਕਈਆਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗੁਰਮਤ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਅਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮਤ ਤੋਂ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਜਥਾ 'ਗੁਰ ਸਿਖ੍ਯਾ ਪ੍ਰਭਾਕਰ' ਅਤੇ 'ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਰਹੀ', ਮਹੰਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਕ੍ਰਿਤ।

ਦਸਗੁਰੂ ਅਰਥ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤਥਾ 'ਗੁਰਮਤ ਦਿਗਵਿਜਯ' ਪੰਡਿਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨਸਪੁਰ ਵਾੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਤ।

ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨਹਾਰਾ 'ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਮਹਾਤਮ', ਤਥਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮਤਾ

'ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭਾਕਰ' ਦੇ ਇੱਕ ਸ੍ਲੋਕ ਦੇ ਖੰਡਨ ਪਰ 'ਅਵਿਦ੍ਯਾ ਦਰਸ਼ਨ' ਪੰਡਿਤ ਸੁਧੇ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਸਰੰਤ ਅਖਾੜ੍ਹਸੰਤੀ ਕੀ ਨਿਰਮਲਾ ਕ੍ਰਿਤ

ਕਾਵ੍ਯ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ, 'ਕਵੀਂਦ੍ਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼', 'ਤੇ 'ਅਕਾਲ ਨਾਟਕ' ਤਥਾ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਬੋਧ' ਪੰਡਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ।

'ਨਿਰਮਲ ਪ੍ਰਭਾਕਰ' ਅਰ 'ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਭਾਕਰ' ਪੰਡਿਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਕ੍ਰਿਤ।

ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ ਜਾਪਦੇ 'ਮਨੋਬੋਧਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਆਦਿ ਵੇਦਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਰਨਤਾਰਨ ਨਿਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਤ।

ਯੋਗਾਭ੍ਯਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪਰ "ਯੋਗ ਸਿਖ੍ਯਾ ਪ੍ਰਕਾਰ" ਪੰਡਤ ਬਾਬਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ* ਕਣਟੀ ਬਾਪਸਰਕੇ ਗਿਲਾਂ ਤਥਾ ਕਥੇਕਪਰ ਨਿਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਤ।

ਵੇਦਾਂਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ, 'ਤਤ੍ਵ ਸੰਗ੍ਰਹ', 'ਗੁਰੂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ' ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਡਤ ਰਵੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ' ਦੇ ਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਤ।

ਪੰਡਤ ਗਣੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਰੀਦਕੋਟ ਨਿਵਾਸੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਪੰਡਤ ਨਿਰਮਲੇ ਅਰ ਤੇਜ ਗਿਆਨੀ ਅਕੱਠੇ ਕਰਾਕੇ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਦੀ ਮੁਖਤਾ ~~ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ~~ ਨਾਲ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਰ ਕਰਾਯਾ॥

ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪ੍ਰਥਮ ਪਰਯਾਯ' (Synonyms) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੇ।

ਗੌੜੀ ਰਾਗ ਪਰ ਸੰਗ੍ਰਹ ਟੀਕਾ ਪੰਡਤ ਦਲ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ।

'ਅਦ੍ਵੈਤਾਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ~~ਕ~~ ਭੇਖ ਦੇ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਤ। 'ਨੈਸ਼ਕਰਮ ਸਿੱਧੀ' ਆਦਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੁਸਤਕ ਪਰ ਟੀਕਾ ਅਰ

---

* ਪਹਿਲੇ ਭਾਈ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਕਣਕ ਖਜਾਨੇ ਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਅਖਾੜਾ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਵਿਖੇ ਤਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ

ਦੇਸ਼ੋਂ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਹਦਾਰ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ

ਸ੍ਰੀ ੧੦੮ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ੧੦੮ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਪਟਿਆਲਾ ਅੰਦਰ ਪੰਡਿਤ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਹੁਣ ਤਕ ਪਠਨ ਪਾਠਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਤਿਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਡਿਤ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਗਿਣਾਈ ਜਾਈਏ॥

ਕੋਈ ੪੦੦ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਪੰਡਿਤ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਾਸੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਪਰ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ। ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਧਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਣਹਾਰਾ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਕਤ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਸੁਣਨਹਾਰਾ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਕਿਸਨੂੰ ਸੁਣਾਈਏ?

ਇਤਿਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰਮਲੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਕਿ ਅਜ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਬਾਤ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ॥ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਂ, ਸੰਗਤਾਂ, ਗੁਫਾਂ, ਕੁਟੀਆਂ, ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ, ਮਠ, ਮੰਦਿਰ ਅਰ ਡੇਰੇ ਅਖਾੜੇ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਰਚਨਾ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਅਜ ਤਕ ਨਿਰਮਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰ ਮਕਾਨਧਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ॥ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਵਿਰਕਤ ਦਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣਾ ਮੁਖ ਧਰਮ ਧਾਰਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਕਿਨਾਰੇ ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਖੀਕੇਸ਼, ਪ੍ਰਯਾਗ (ਝੂਸੀ), ਕਾਸ਼ੀ, ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ, [illegible] ਤਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਦਿ ਅਸਥਾਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ।

ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਸੰਮਤ ੧੮੧੬ (ਸਨ ੧੭੫੯) ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੮੨੨ ਦੀ ਅਰਧ ਕੁੰਭੀ ਪਰ, ਅਰ ਫਿਰ ਸੰਮਤ ੧੮੨੮ ਦੇ ਕੁੰਭ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿਰਕਤਾਂ ਦੀ ਖਾਸੀ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਹੋਈ। ਅਤੇ

ਸੰਮਤ ੧੮੩੪ ਦੀ ਅਰਧਕੁੰਭੀ ਹੋਣੇ ਪ੍ਰਯਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਪੱਕੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਨਿਯਮਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਸੰਮਤ ੧੮੪੦ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀ ਦਿਵਾਨ ਹਰਿਦੁਆਰ ਇਕਠੇ ਹੋਏ। ਪ੍ਰਯਾਗ ਦਾ ਅਧਾਰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀਏ ਸਿਆਂ, ਮਹਤਾਂ ਪਰ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ। ਸੰਮਤ ੧੮੪੬ ਦੀ ਅਰਧਕੁੰਭੀ, ਸੰਮਤ ੧੮੫੨ ਦੇ ਕੁੰਭ, ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੮੫੮ ਦੀ ਅਰਧਕੁੰਭੀ ਪਰ ਫੇਰ ਇਕਠ ਹੋਏ। ਸੰਮਤ ੧੮੬੪ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੮੭੬ ਵਿਚ ਕੁੰਭ ਦੇ ਮੇਲੇ ਬੜੇ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਹੋਏ।

ਸੰਮਤ ੧੮੭੬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਪੁਰ (ਸਨ ੧੮੧੯ ਈ.) ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਈ ਕਰਕੇ ਭਜਾ ਦਿਤਾ। ਛਾਉਣੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਹਰਾ ਸਹੀਆ, ਜਿਸ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ, ਸ॰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਸ਼ਾਹਬਾਦੀਏ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਗਦਿ ਸਿੰਘ ਬੜ੍ਹੀਏ ਵਾਲੇ, ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਮਲੌਦੇਵਾਲਾ, ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਛਲੌਂਦੀਵਾਲਾ, ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀਆ, ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਰੋਪੜੀਆ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਕਿ ਕੁੰਭ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸੁਣਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਦੇ ਸਾਥ ਹੋਕੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਪਰ ਜਾ ਪਏ, ਅਰ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਮਕਾਯਾ; ਦਖ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਤਬਾਹ ਕਰਕੇ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਹੜਾ ਸਦਾ ਰੂਪਕ ਸਹਿਤ ਸਮਾਜ ਜਾਣੂਆਂ ਸਾਥੋਂ ਮੁੜਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਓ ਸਭ ਛੁਡਾ ਦਿਤਾ

ਸੰਮਤ ੧੮੮੮ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੯੦੦ ਪਰ ਫੇਰ ਇਕਠ ਹੋਏ

ਸੰਮਤ ੧੯੦੨ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਠਹਿਰਾਈ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਦਖਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਤਰੱਕ ਵਧਦੀ ਗਈ

ਅੰਤ ਮਿਤੀ ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ੧੨ ਸੰਮਤ ੧੯੨੮ (A.D. 1871) ਦੇ ਦਿਨ

---

* ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਬ੍ਰਿਧ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਤਪਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਸੋ ਏਥੇ ਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੀ ਬਣੀ ਆਂਹਦੀ ਹੈ

B-p.25 Gur Shabd Ratnakar

(੨) ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਏ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜੁਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਅਪਮਾਨ ਡਿਠਾ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣਾ ਜੁਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਢ੍ਯ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਕੇ ਸੰਮਤ ੧੯੧੮ (=੧੮੬੧ ਈਸਵੀ) ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਰੇਂਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਪਤੀ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ~~ਜੀਂਦ (ਸੰਗਰੂਰ)~~ ਨਾਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੀਂਦ (ਸੰਗਰੂਰ) ਪਤਿ ਨੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਉਂ 'ਧਰਮ ਧੁਜਾ' ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀਮੰਤ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਥਾਪੇ ਗਏ।

ਪਟਿਆਲੇ ਨੇ ੨੦੦੦੦) ਨਕਦ ਅਤੇ ੪੦੦੦) ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਗੀਰ; ਨਾਭੇ ਨੇ ੧੬੦੦੦) ਨਕਦ ਅਤੇ ੫੭੫) ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਗੀਰ; ਜੀਂਦ ਨੇ ੨੦੦੦੦) ਨਕਦ ਅਤੇ ੧੩੦੦) ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਗੀਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਦਸਤੂਰ-ਉਲ-ਅਮਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ:-

ਦਸਤੂਰ-ਉਲ-ਅਮਲ।*

ਤਿੱਨਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਲੋਂ

ਵਾਸਤੇ ਅਖਾੜੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ।

੧. ਇਕ ਸ੍ਰੀਮਹੰਤ ਤਿਨਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਹੰਤ ਹੋਰ, ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਥਾਪੇ ਜਾਣਗੇ।

੨. ਜੋ ਸੰਗਤੀ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਣ, ਉਹ ਭੀ ਇਸੇ ਰਹਿਤ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ।

੩. ਦੋ ਕਾਰਬਾਰੀ, ਦੋ ਭੰਡਾਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਕ ਮੁਨਸ਼ੀ ਤੇ ਇਕ ਗਿਆਨੀ (ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਭੀ ਆਦਮੀ ਭੀ ਰਹਿਤਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਚੋਬਦਾਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

੪. ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਹੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਰਹਿਤ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਅੱਗੋਂ ਨਵਾਂ ਥਾਪਿਆ ਜਾਊਗਾ, ਉਹ ਲਾਇਕ, ਵਿਰਕਤ, ਅਤੇ ਰਹਿਤਵਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ।

੫. ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਕਿਸੇ ਰਿਆਸਤ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਰਈਸ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਵੇ, ਤਾਂ

---

* ਇਸ ਦਸਤੂਰ-ਉਲ-ਅਮਲ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ੧੨ ਅਗਸਤ ੧੯੬੨ ਨੂੰ ਹੋਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਅਰਪਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਜੁਦੀ ਜੁਦੀ ~~ਈ ਸੇਵਾ~~ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

੬. ਜੋ ਆਮਦਨੀ ਇਸ ਦਿਵਸ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਆਵੇ, ਉਸਦਾ ਜਮ੍ਹਾ ਖਰਚ, ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਹੰਤ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲਿਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਾਵੇ, ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਨਾ ਰੱਖੇ॥

੭. ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਪੰਚ ਸਾਹਬ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ~~ਮਹੰਤ~~ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਂ ਨਕਦ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਮਤ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇ।

੮. ਜੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਭਲਾ ਜੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਖਾਸ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕੁਝ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਛੇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਦੀ

ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਆਜਾਵਦੀ, ਤਦ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਕਰੋਣ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਇਤਲਾਹ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਦੇਵੇਣ॥

੨੦. ਜੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਲੋੜ ਪੈਵੇ ਕਿ ਨਵਾਂ ਮਹੰਤ ਥਾਪਣਾ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਸਮ ਲਈ ਜਾਵੇ॥

ਅਸਰ

ਬਨਾਰਸ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ੧੦੮ ਮਹਾਰਾਜ ਨਰੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦਰ ਵਾਲੀਏ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਮੁਖਤਾ ਤਥਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀਂਦ (ਸੰਗਰੂਰ) ਅਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸੰਤਾ ਮਹੰਤਾ ਤਥਾ ਨ੍ਰਿਮਲੇ ਭੇਖ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਅਰ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ,

B ਧਰਮਧੁਜਾ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ

ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਚੌਣ ਦਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ ਰਖਣਾ ਨਾਈ ਛੱਡ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਈ ਜਾਗੀਰਾਂ ਜਿਨਸਾਈਆਂ। ਕਈ ਸਰਿਸਤੇ ਮੁਕਰਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਥਾਂ ਦੇ ਮਹੰਤ ਰਹੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਮੁਖਤਲਿਫ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਇਕ ਇਕ ਸੰਤ ਇਸ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤੀ ਵੰਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਸੰਮਤ ੧੯੩੨ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਪਟਿਆਲਾ ਨਿਵਾਸੀ ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

P.125 ਨਰੋਤਮਜੀ ਬੜੇ ਯੋਗਜ ਸਨ, ਅਰ ਪ੍ਰਕਾਂਡ ਪੰਡਿਤ ਸਨ। ਆਪਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬੜੇ ਉਦਾਰ ਅਰ ਗਹਿਰੇ ਸਨ, ਆਪ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਖੋਜੀ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਬੜੀ ਬਹਿਰ ਬਾਣੀ ਸੀ। ਅਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਥਮ 'ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣੈ ਸਾਗਰ' ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਆਸ਼ਯ ਪਰ ਬਹੁਤ ਖੋਜ ਅਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਏਥੋਂ ਤਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਬਗੈਰ ਪੜ੍ਹੇ ਅਰ ਵਿਚਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਹਜ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਪਿਛੋਂ ਆਪਨੇ ਦੂਜੇ ਸਮਯ ਪਰ

'ਗੁਰੂ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼' ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਠਨ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮੇਤ ਹੁਣ ਦਾ ਅਦਭੁਤ ਢੰਗ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ original ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਇਸਦੀ ਛਾਪਾ ਹਨ

ਇਹ ਕੋਸ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ

'ਗੁਰਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ, ਸੋ ਸਭਨਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਮੇਤ ਅਸਥਾਨ ਨਾਮ ਪਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਜ ਅਕਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪਤੇ ਕਢਣੇ ਕਠਿਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਹੋਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪਰ ਟੀਕਾ, 'ਮੋਖਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼', ਕਠਿਨ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪਰ ਟੀਕਾ ਆਦਿ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਨਵੀਨ ਢੰਗ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਰਚਨ ਕੀਤੇ ਜੋ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਮ ਉਪਯੋਗੀ ਹਨ।

ਆਪ ਸੰਮਤ ੧੯੪੮ (1891 A.D) ਵਿਚ ਪਟਿਆਲਾ ਅੰਦਰ ਪਰਲੋਕ ਵਾਸ ਕਰ ਗਏ

Amritsar pp 157 ff

ਮਹਾਭਾਰਤ (ਬਨ ਪਰਬ ੧੩੦ਵਾਂ ਅਧਿਆਇ) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ
ਕਿ ਬਸਿਸ਼ਟ ਮੁਨੀ, ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਸੋਗ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਕੇ ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਪਰ
ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚ ਗਿਰ ਗਏ, ਅਰ ਪਾਸੇ ਹੋਕੇ ਉਠੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਣ
ਇਸ ਨਦੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਪਾਸਾ (ਬਿਆਸ) ਹੈ।

ਮਹਾਭਾਰਤ (ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਪਰਬ ੨੫ਵਾਂ ਅਧਿਆਇ) ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਸ
ਨਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮਨੁਖ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਐਸਾ
ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਲ ਹੈ) ਬਿਆਸ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਿਆਸ ਅਰ ਰਾਵੀ ਦੋਹਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (੩੧ ਅੰਸ
੩੭ ਕਲਾ, ੧੫ ਵਿਕਲਾ ਉੱਤਰ ਅਖਸ਼ਾਂਸ (Latitude), ਅਰ ੭੪ ਅੰਸ
੫੫ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰ (Longitude) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
ਦਾ ਵਸਾਯਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ ਦਸਦਾ ਹੈ।

ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਰੰਭੁ ਸੰਮਤ ੧੬੨੦ (1563 A.D) ਵਿਚ ਟੱਕ ਲਗਵਾਇਆ ਸੀ।
ਉਸੇ ਥਾਂ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੨੧ ਵਿਚ ਤੁੰਗ, ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ,
ਗੁਮਟਾਲਾ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲ ਖੁਦਵਾਇਆ। ਇਹੋ ਤਾਲ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ।

ਅਰਥਾਤ ਤੀਸਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਸੰਮਤ ੧੬੩੧ ਵਿਚ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਿਆ। ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ' ਰਖਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ
ਕੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਜਕਲ, 'ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ' ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ।
ਫੇਰ ਇਸਦੇ ਦਖਣੇ ਪਾਸੇ "ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ" ਪਾਸ ਸੰਮਤ ੧੬੩੨ ਵਿਚ
ਤਾਲ ਪੁਟਾਯਾ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਸਮਯ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਗਦੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਇਸੇ ਤਾਲ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਆਰੰਭੁ ਕੀਤੀ। ਅਰ ਕਿਤਨੀ
ਵ੍ਯਪਾਰੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੁਲਾਕੇ ਵਸਾਏ। ਸ਼ਹਰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਨਾਮ
ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ ਰਖਿਆ॥ ਸੰਮਤ ੧੬੪੩ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਪਕਾ ਕਰਨ ਆਰੰਭਿਆ
(੧੫੮੬ ਈ)

ਸਾਰ ਨਾਮ "ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ" ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਯਾ। ਇਸ ਤਾਲ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ੫੦੦ ਫੁਟ, ਚੌੜਾਈ ੪੯੦ ਫੁਟ ਅਰ ਡੂੰਘਾਈ ੧੭ ਫੁਟ ਹੈ। ਫਿਰ ੧ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਨੂੰ ਤਾਲ ਦੇ ਮਧ ਵਿਚ "ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ" ਦੀ ਨੀਉਂ ਰਖੀ ਅਰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਧ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਚੌੜੀ ੧੩ ਫੁਟ ਅਰ ਹਰ ਇਕ ਬਾਹੀ ੧੬-੧੬ ਫੁਟ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਤਕ ਪੁਲ ੨੪੦ ਫੁਟ ਲੰਮਾ ਅਰ ੨੧ ਫੁਟ ਚੌੜਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ੫੭ ਸੁੰਦਰ ਦਰਵਾਜ਼ੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ੨੦ ਲਾਲਟੈਨਾਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਚਾਈ ਪਰਕ੍ਰਮਾ ਵਲੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲਸ ਤਕ ੫੫ ਫੁਟ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਘਟ, ਅਰ ਚੌੜਾਈ ਲਗਭਗ ੩੫ ਫੁਟ ਦੇ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਫਰਸ਼ ਚਿੱਟੇ ਸੰਗ ਮਰਮਰ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰ ਰੰਗ ਰੰਗ ਦੇ ਨਗੀਨੇ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੜੀ ਹੋਈ ਸਜਾਵਟ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮੰਦਿਰ ਅਰ ਸਥਾਨ ਬੜਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਰ ਇਸਦੇ ਸ਼ਨਾਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪੁੰਨ ਹੈ। ਯਥਾ:—

ਜਿਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਦੇਖ ਲਯੋ, ਜਗਨਨਾਥ ਦਿਦਾਰ ਕੀਯਾ ਨ ਕੀਯਾ।
ਜਿਨ ਕੀਨ ਸ਼ਨਾਨ ਸੁਧਾਸਰ ਮੈਂ, ਤਿਨ ਗੰਗ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਯਾ ਨ ਕੀਯਾ।
ਜਿਨ ਲੀਨ ਪ੍ਰਸਾਦ ਤਿਹਾਂ ਦਸ ਕੋ ਤਿਨ ਆਬਹਯਾਤ ਪੀਯਾ ਨ ਪੀਯਾ।
ਇਨ ਬਾਤਨ ਤੇ ਜੋਊ ਬੇਮੁਖ ਹੈ ਨਰ, ਸੋ ਭੂਮਿ ਮਾਹਿ ਜੀਯਾ ਨ ਜੀਯਾ।

ਸਨ ~~੧੯੮੭~~ ੧੯੮੭ ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਸਮਯ (Isn't it 1987 S. = 1831) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ੧੩੬੭੬੬ ਮਨੁਖ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੭੯੭੮੬ ਮਰਦ ਅਰ ੫੭੯੮੦ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੬੩੩੬੬ ਮੁਸਲਮਾਨ, ੫੬੬੫੮ ਹਿੰਦੂ, ੧੫੭੫੧ ਸਿਖ, ੯੪੮ ਈਸਾਈ, ੧੮੩ ਜੈਨ, ੫ ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ੧ ਹੋਰ ਸੀ। ਮਨੁਖ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ੧੬ ਵਾਂ ਅਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੀਸਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ(?)

ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮ ਦਾ ਤਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ~~[illegible]~~ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੮੫੯ (1802 A.D.) ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ, ਸੋਨੇ ਆਦਿ ਨਾਲ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਕੀਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਜਲ ਨਹਿਰ(?) ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮਦਾਸ ਜੀ ਤਥਾ ਬਾਬਾ ਸੰਤੋਖਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸੰਮਤ ੧੮੩੮ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਸਿੱਧੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਸੰਮਤ ੧੯੨੩ (1866 A.D.) ਵਿਚ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਵਿਚੋਂ [illegible] ਨਹਿਰ(?) ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤਾਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ [illegible] ਸਾਰੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰ ਇਹ ਤਾਲ (ਸਰੋਵਰ) ੪੭੫ ਫੁਟ ਲੰਮਾ ਅਰ ਇਤਨਾ ਹੀ ਚੌੜਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰੋਂ ਓਰ ਪੱਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਗਮਰਮਰ ਅਰ ਕਾਲੇ ਤਥਾ ਭੂਰੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਚੌਕੋਨੇ ਟੁਕੜੇ (ਟਾਈਲਾਂ or tiles) ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਚਾਰੋਂ ਓਰ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਗਲੀਆਂ ਤਥਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। [illegible] [illegible] ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੋ [illegible] ਸਨ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਬਣਿਆ* ਸੀ। ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਮੇਰੇ ਬਣਾਏ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਾਈਡ' ਵਿਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ)

Fairfield ਬੰਗਲੇ(?), ਦਿੱਲੀ

ਮੰਦਰ ਦਾ ਮਹਾਤਮ:- ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੂਰਤ ਵਿਚ ਕਥਾ ਸਹਤ, ਸੱਚ ਜਤ ਵਿਚ [illegible] ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੰਤ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਨੰਤ ਫਲ ਹੈ।
ਲੋਭ [illegible] [illegible] [illegible] ਮਿਤ੍ਰ ਨ [illegible]।

---

* ਇਹ ਸਨ ੧੯੩੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ।

ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਤੇ ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਵਗਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਏਥੇ ਇਕ ਛਾਬ ਸੁੰਦਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਅਰ ਆਸ ਪਾਸ ਘਨਾ ਜੰਗਲ ਸੀ, ਇਸਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਅਨੋਖਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਹਾਰ ਸੀ।

ਏਸੇ ਕਾਰਣ ਇਥੇ ਬੜੀ ਰੌਣਕ ਸੀ, ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ, ਸਾਧੂ ਸੰਤ, ਏਥੇ ਆਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਹੋਏ ਅਰਾਧਨਾ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੇਵ ਕਲਾਸ ਏਥੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮੁਨੀ ਏਸੇ ਥਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚੋਂ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਭੀ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਏਸੇ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਸੀਤਾ ਜੀ ਸਤਵੰਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਨਵਾਸ ਦੇ ਦਿਨ ਇਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਕਟੇ (ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ) ਸਨ। ਜੋ ਕਿ ਬਾਲਮੀਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹਰ ਇਕ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਛੇਟ ਸੋਹਣੀ ਦੇ ਚਤਰ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਅੰਤ ਲਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹੂ ਬਲ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸ਼ੋਹਰਤ ਅਰ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਕਪੂਰ ਸਾਂਧ ਕਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਸਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤਥਾ ਇਸਦਾ ਮਹਾਤਮ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਆਇਆ। ਸਿਰਫ ਛਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਕੇ ਠੰਢੀ ਰੁਖ ਛਾਂਵਾਂ ਹੇਠ ਪਾਂਧੀ ਕੇ ਪਾਂਧੀ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਅਰ ਜੰਗਲੀ ਫਲ ਫੁਲ ਖਾਕੇ ਤੁਰੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮ ਪੈਣ ਦਾ ਕਾਰਣ

ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪੁਰਾਤਨ ਢਾਬ ਸੀ। ਅਤਿਅੰਤ ਰਮਣੀਕ ਅਸਥਾਨ ਦੇਖਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ

'ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕ ਥਾਨ'

(੧) ਅਕਸਮਾਤ ਏਸੇ ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਵਸਨੀਕ, ਸੁਲਤਾਨਾ ਜਟ ਖੀਰ ਲੈਕੇ ਆਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਜਿਸੇ ਆਈ ਖੀਰ ਜਦ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਚਟਦਾ ਹੋਇਆ ਕੈਂਹਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਰੂਪ ਭੋਜਨ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ! ਏਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ [illegible] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਯਾ ਕਰੇਗਾ।

ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ—

(੨) ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤਲਵੰਡਿਓਂ ਗੰਗਾ ਜੀ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਏਥੇ ਆ ਠਹਿਰੇ, ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਅਰ ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ—

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ:੧

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨੀਰੁ ਗਿਆਨਿ ਮਨ ਮਜਨੁ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸੰਗ ਗਹੇ।
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਕ ਸੇਵੇ ਸਿਖੁ ਸੋ ਖੋਜਿ ਲਹੇ॥੧॥
ਗੁਰ ਸਮਾਨਿ ਤੀਰਥੁ ਨਹੀਂ ਕੋਈ। ਸਰੁ ਸੰਤੋਖੁ ਤਾਸੁ ਗੁਰੁ ਹੋਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ

---

* ਸੋਹਿਣਾ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਕਰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰ ਦਰਿਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ, ਮਿਲਿਆਂ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ।
ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਈਐ ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੁ ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰੈ॥੨॥
ਰਤਾ ਸਚੁ ਨਾਮ ਤਲ ਹੀਅਲੁ, ਸੋ ਗੁਰੁ ਪਰਮਲੁ ਕਹੀਐ।
ਜਾਂ ਕੀ ਵਾਸੁ ਬਨਾਸਪਤਿ ਸਉਰੈ, ਤਾਸੁ ਚਰਣ ਲਿਵ ਰਹੀਐ॥੩॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਉਪਜਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਵ ਘਰਿ ਜਾਈਐ।
ਗੁਰਮੁਖੇ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਸਮਾਈਐ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਜ ਪਦੁ ਪਾਈਐ॥੪॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਸਮਾਪਤਿ ਹੋਯਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਲਰੂਪ ਹੋਗਏ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨ ਆਏ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਔਰ ਮਰਦਾਨਾ ਨਿਹੱਤ ਹੈਰਾਨ ਔਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਇਧਰ ਉਧਰ ਤਕਦੇ ਰਹੇ, ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ —

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਅਸੀਂ ਸਾਧ ਸੁਣਿਕੇ ਦੇਖਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਟੱਕਾ ਰਖਕੇ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਉਂਦੇ ~~..~~ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਤੇ ਅਸੀਂ ਭੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਔਰ ਜਦ ਟੱਕਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਕ ਪੈਸਾ × ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਔਰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਬਾਲੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਮੁੱਲ। ਦੋਵੇਂ ਸਿਰ ਗਹਿਣੇ ਰਖਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਗਏ। ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।
ਔਰ ਫੁਰਮਾਯਾ ਕਿ ਏਥੇ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਹੋਯਾ ਕਰਨਗੇ ਔਰ ਮਨ ਵਾਂਛਿਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ॥ (A.D. 1549)

(੩) ਸੰਮਤ ੧੬੦੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਾਂਦੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ

× 'ਪੈਸਾ' ਰਵਾਯਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ

ਏਥੋਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣਕੇ ਵੇਖਣ ਆਏ, ਸਰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਨਾ ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਏਸ ਵਕਤ "ਢਾਬ" ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੀ। ਬੈਠਕੇ ਦੁਖੀਆ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਏਥੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਜੋ ਸਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, (ਇਸਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇਹੜੀ ਜੜੀ ਬੂਟੀ ਖੋਜਿਆਂ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤੀ' ਸੀ, (ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਹੋਗਿਆ ਸੀ) ਏਸ ਕਰਕੇ ਬੀ ਏਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ।

(੪) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਏਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਸੁਣਕੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ* ਹੋਗਿਆ ਸੀ। ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਏਥੇ ਇਕ ਕਸਬਾ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸੋਢੀ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸੋਢੀਆਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਹ ਜਾਲਮ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰ ਲਿਆ, ਤੇ ਫਿਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਤਿੰਨ? ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦੇ ਰਹਣ ਲਈ ਥਾਂ ਥੋੜੀ ਵੇਖਕੇ ਨਾਲੇ ਕਲਹ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਵੇਖਕੇ ਏਥੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕਸਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੋਚੀ। ਜਟ ਜਟਾਂ* ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ੧੬੨੯ (1572 A.D.) ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਦੀ ਨਿਉਂ ਰਖ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਪਿਛੋਂ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਈ ਹੋਰ ਮਕਾਨ ਭੀ ਬਣਵਾਏ, ਜੇਹੜੇ

---

* ਥੋਰੇ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀਨੇ ਤਪ ਪੰਭੂ ਸਨ। ਤਪ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤਾਮੈ ਬਸੰਤ ਕਲਾਪੂਰ
ਲਿਪ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਕਿਨ ਕੀਨੋ ਪੁਨ ਤਾਂ ਲਗ ਜਾਣ ਕੇ ਥਾਨ ਸੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰਦਰਭ ਹੈ।
ਕਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੁਨ ਸਿਖ ਅਮਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸਨਾਨ ਕੀਜ ਇਛ ਫਲੀ ਦਾਤੈ।
ਸਸੋਂ ਸਾਗਰ ਪਾਇ ਰਹੈਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸਰ, ਜਾਂ ਅਬਦੀਸਤ ਪ੍ਰਤਖ ਸੁਧਾਸਰ ਹੈ॥

* ਅਕਬਰ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਸਨ ੧੫੬੯ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਛੇਤੇ ਕੀਤਾ॥

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ।

(ਪ) ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਸ ਤਾਲਾਬ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਰਖਿਆ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਵੇਰ ਦੇ ਵਕਤ ਬੇਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ (ਜੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ)* ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਣ ਤਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਮਤ ੧੬੩੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੫੭੬ ਈਸਵੀ) ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਆਰੰਭ ਹੋਈ, (i.e. three years after Guru Amar Das's death) ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣੀ (which Guru Sahib) ਤੇ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ੧੦੦ (ਇਕ ਸੌ) ਮੋਹਰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਅਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦਸੀ ਜਾਵੇ। ਇਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲ ਦੇ ਦੁੱਖੋਂ ਲੋਕ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੋ ਜੇ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ, ਜਿਸਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਮਹਿਸੂਲ (ਮਾਮਲਾ) ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ

** ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰ ਨਹੀਂ, ਪੁਰਾਣਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਅੰਬਰ-ਸਰ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ॥

* ਕਿਆ ਸਾਦਗੀ ਕਿਨਾਰੇ ਵਾਲੀ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਕਲਮੀ ਬੇਰ ਨਹੀਂ।

ਲਾਹੌਰ ਤਕ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲ ਗਈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਹੋਗਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਯਾ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਦਸੌਂ [illegible] ਆਉਣ ਲਗਾ। (Akbar only reduced the demand for land revenue by 1/6th for one year at Guru Arjan's request in 1655 ਸੰਮਤ) He never met Guru Ram Das)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਏਥੇ ਰਿਹਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਥੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਏਥੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ (?) ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਰੁੱਖਾਂ ਛਾਂ (ਬੇਰਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ) ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ, ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਸੁਹਾਵਣਾ ਅਤੇ ਰਮਣੀਕ ਸੀ। ਸੰਮਤ ੧੬੨੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (ਸਨ 1567 A.D.)* ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਸਾਲੋ, [illegible], ਰੂਪਰਾਮ, ਤੇ ਗੁਰਾ ਜੀ ਆਦਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ੭੨ ਕੋਹਾਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ਾਂ) ਦੇ [illegible], ਕਸੂਰ, ਤੇ ਕਨਾਰੇ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਕੇ, ਏਥੇ ਵਸਾਏ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵਸਦੇ ਹਨ (This is utterly wrong)।

ਜਦ ਇਹ ਕਸਬਾ ਜ਼ਰਾ ਵਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਲਾਹੌਰ [illegible] ਆਕੇ ਏਥੇ ਵਸਣ ਲੱਗੇ। ਤਦ ਫੇਰ ਏਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਮ "ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੱਕ" ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹੋ ਨਾਮ ਸੀ। ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਣ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਵਿਚ [illegible] ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1581 A.D.)

* ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੇ ਛੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ। ਜਾਗੀਰ ਕਰ ਮਿਲੀ ਏ

ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾਕੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ।
ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ।
ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਚੱਕ ਦੀ ਖੂਬ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੇ
ਮਕਾਨ ਪੱਕਾ ਬਣਵਾਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਉੜੀ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ
ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ।

پرتھی چند نے بہت شکلاں پیدا کیتیاں + مگر کامیاب نہ ہویا
لعبتاں اسنے ਪਿਤ੍ਰ ਦੇਰ (جو سلہی خان صوبہ لاہور دی راہیں اکبر بادشاہ توں [illegible]
ملیا ہویا سی) اک [illegible] دا منگوایا اور اپنے آپ نوں گوروں [illegible] لگا [illegible] *
گورو [illegible] وچ رہی کے انتظار [illegible] دی پرسدھی تے [illegible] کرن تے بھی او
نال سکا ہی رہیا (*جیس اس وچ آ وگرہ کری بیٹھے ہن).

This man writes ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮਲ ਖਾਤੀ ਖਤ੍ਰੀ। ~~[illegible] ਨੇ~~
مسند لوگ (اکثر پرتھی چند کے ساتھی بنے رہے اور کئی سالاں تک گورو صاحب دی کار بھیٹ دی آمدن
آپ ہی ہڑپ جاندے رہے + [illegible] سارا لنگر [illegible] خزانہ [illegible] پرتھی چند
[illegible] سی + جد ایہہ [illegible] لوکاں نوں ایہہ پتہ لگا کہ ستگوروں اک وڈی بھاری [illegible]
ہو گئے + پرنتو پھر بھی لنگر جیوں کا تیوں جاری رہیا +
پرتھی چند کے اکسانے سے بہت سے لوگ [illegible] کوئی فرق [illegible] بیٹھے گئے [illegible]
[illegible] + ——— [illegible] (ماموں)

ਸੰਮਤ ੧੬੪੦ (A.D. 1583) ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ
ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਬਣਵਾਇਆ, ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ
ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ, ਉਥੇ ਆਪ ਨੇ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਇਕ ਪੁਲ ਬਣਵਾਣਾ ਆਰੰਭ ਦਿਤਾ (How could
they reach the place before?) ਪਿਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੬੪੮ ਪ੍ਰ-੧੬
ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਰਾਮਸਰ, ਸੰਤੋਖਸਰ ਬਣਵਾਏ (that proves

* [illegible] گدی [illegible] اندر [illegible] گورو [illegible]

that Granth Sahib was collected in S. 1648. Santokhsar was dug before Amrit-Sar),

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ:—

ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫॥

ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਨਾਤੇ, ਸਭ ਉਤਰੇ ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ।

ਸੰਤੋਖਸਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ:—

"ਵਿਣੁ ਸਤੈ ਥਾਉ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਜੋਗਿਆ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਸ੍ਰੋਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਤਕ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤਲਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਤਖਤੇ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ

ਗ੍ਰਾਮ ਕਹ ਥਾਸੀ ਪ੍ਰਭੁ ਦੇਵ ਕੀ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਸਦਾ।
ਨਾਰੀ ਕਮਲਾ ਸੀ ਰੂਪਰਾਸੀ ਮੰਨ ਸਰ ਕੇ,
ਕਾਸੀ ਕੀ ਨ ਤੁਲ ਅਬਨਾਸੀ ਦ੍ਰਿੰ ਸਹਾਸੀ ਹੈਂ,
ਕੋਪ ਕਰ ਰਾਖੀ ਮੋਖਦਾਸੀ ਪ੍ਰਭ ਸਰ ਕੇ।

(੬) ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਤਲਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਬਣਵਾਏ, ਉਹ ਏ ਭੈੜਕ ਗਏ ਅੰਤ ਉਜੜ ਹੀ ਗਏ। ਜਿਹਾ ਕਿ (1) فتح سنگھ گوبراٹے نے گوالی دروازے کے باہر ایسا مندر بنوایا — وہ اب سوکھا تالاب کا نام ہی مشہور ہے اور بالکل اجڑ گیا

(۲) اکبر بادشاہ کے خواجہ شمشیر خاں نے بٹالہ میں بنوایا — مگر وہ بے رونق ہے

(۳) بٹالہ کے نزدیک اچل میں ایسا مندر بنا — مگر وہ سونا ہے

(۴) پیر بخش صد نے پیر گاؤں میں بنوایا — اس میں بوم بولتے ہیں

(۵) ہرن مینارا ضلع شیخوپورہ میں ہے — ایک رات بھی پانی بھرا نہیں رہ سکتا — (غلط بات ہے)

(۶) باغ کرپارام جو چڑا وزیرآباد میں بری حالت میں ہے

This is the miracle of Sikh Temple

(۷) دوکھ نوارن تحصیل ترن تارن میں کوئی نہیں جاتا

(۸) نیپال کا کاٹھ منڈو شہر میں اسی نمونے کا ہے — خالی پڑا ہے

[illegible] about the one near Kalika

Amritsar City

Ranjit Singh took the City in Bikrami 1861

Its Wall built round it in S. 1878 in the Supervision of Ganesh das fron Katra Mahan Singh - builder mistri Muhammad Jaskhan (? Jafar). Later on work was done under the Supervision of Sardar Desa Singh Majithia, and later in 1881 S. that of his son Lehna Singh. When a sum of Rs seven lakhs (1834 A.D.) was forced at Seth Ramanand's widow. The work was ~~completed in~~ continued to 1895 S. (= 1838 A.D.). Restarted in S. 1896

Total Cost Rs 2, 40, 460/-

Dhulkot and wall dismantled in 1922 V. (1865 A.D.)

New wall only 1½ yard wide x 12 yds high built in some part in S. 1941 (= 1884 A.D.)

Trench outside was filled up

Baba Atal's age 7 years - the place at that time was a jungle (ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਰਾਸਟ ਦਾ [illegible])

ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਥਾਂ ਡੇਰਾ ਦੇਗਾ (ਖਸਾਈ ਸੰਦਰ) ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ
ਪੰਗਤ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੮੦੭ (=1750 A.D.) ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਸਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ
ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿਨ ਮੰਜ਼ਲਾਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਨੇ
ਤਯਾਰ ਹੋਈਆਂ। ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੮੭੮ (=1821 A.D.) ਵਿਚ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਸਾਰਨ ਪਰਤਾਰ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਜ਼ਲਾਂ (ਛੱਤਾਂ) ਬਣਵਾਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ
ਛੱਤ ਦਾ ਗੁੰਬਦ ਸੋਨੇ ਦਾ ਬਣਵਾਇਆ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿਨ ਛੱਤਾਂ ਤਕ ਇਕ [illegible]

ਈ ਹਰ ਇਕ ਗੁਠ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਰਖੀਏ ਹਨ, ਤੇ ਏਥੀ ਪੰਜਵੀਂ ਛਤ ਵਿਚ ਰਖੀਤਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਇਕ ਬਖਾਰਚੇ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਨਾਰਾ ੧੨੫ ਫੁਟ ਮਰੱਬਾ ਕੋਨ (ਹਰ ਇਕ ਪਾਸਾ ੧੬, ੧੬ ਫੁਟ) ਤੇ ਉਚਾਈ ੧੫੦ ਫੁਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਿਨ ਛਤਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤੇ ਛੇ ਛਤਾਂ ਵਡੀਆਂ ਹਨ। ਸੋਨੇ ਦੇ ਗੁੰਬਜ਼ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕਲਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ੧੧ ਛੱਤਾਂ ਤੁਰੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਾਰਤ ਇਤਨੂੰਨ ਵਡੀ ਪਈ ਹੈ।

Guru Ka Bagh. (ਇਕ ਬਾਗ ਵਿਚ ਤੇ ਨੁਕਤਾ, ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਜੀ ਪਾਸ)

ਬਾਗ ਵਿਚ ਦੋ ਖੂਹ ਹਨ, ਇਹ ਪਹਿਲ ਵਸਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਲਤਾਨ-ਵਿੰਡ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਵਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਬਾਗਵਾਨੀ ਖਾਂ ਬੇਰੂ ਬੋਹੜ ਪਿਪਲ ਦੇ ਸਾਹਨੇ ਲਿਛਤੇ ਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਵਕਤੀ ਓਹਨਾਂ ਤੇਰ ਤਾ ਤੇ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ (ਜੋ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਂ (ਕਿਰਸਾਨਿਆਂ) ਰੋਪ ਰਖਦਾ ਸੀ) ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਮਾਤ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਗ ਖੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਥੇ ਸੰਮਤ ੧੮੭੨ ਸੰਮਤ ਵਿਚ ਨਿੰਬੂ ਆਦਿ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਗ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਲੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਚਹਿਰੀ ਦਖਲ ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੯੪੮ ਬਿਕਰਮੀ (= 1891 ਈ.) ਨੂੰ ਬਣਿਆ (ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚੋਂ)

The Travels of
Guru Tegh Bahadur
and
Guru Gobind Singh

translated from the original Gurmukhi
by
Sirdar Attar Singh
Chief of Bhadour

January 1876

Lahore
Indian Public Opinion Press
by Rookun-ud-deen

2

Received Sept: 4. 1876 ([illegible] S.O. Library [illegible])

Camp Agra, 26th Jany 1876

Sir,

I am directed by His Royal Highness the Prince of Wales to acknowledge, with thanks, the copy of the book which you have been so good as to send him through His Honour the Lieutenant Governor of the Punjab, and which has been graciously accepted by His Royal Highness

I remain
Sir
Yours very faithfully
(sd) H. B. E. Frere

To

Sirdar Attar Singh
of Bhadour

Preface

These Sakhis were originally written in a very crude language, intermingled with poetry. Through them we become acquainted with the origin of the Seikh religion; the manners and customs of the Seikhs; and many of their prophecies bearing upon political and ecclesiastical matters. Such prophesies are always found scattered through their historical books, as in the Hadis of the Mahomedans and are the main sources of the errors with which they have been often led.

To Government a book like the present, is no doubt of great value; and being myself duly impressed with its importance, I venture to offer it for the gracious acceptance of His Royal Highness, the Prince of Wales.

Sirdar Attar Singh
of Bhadour

Lahore
The 17th January 1876

The Nature of the ..... Prophecies
(ਨਾਮਧਾਰੀ Sikh ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ - ਕੂਕਾ ਰੌਲਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਸਤਕ)

سرکار انگریزی کی حکومت کی تعریف + غدر ۱۸۵۷ء اور فی زمانہ کوکوں کے فساد کی وجہ لوگوں کے
مذہبی تعصبات + لوگوں کی جہالت - حقیقی معنوں میں مذہب کا اثر مفقود یا کمزور ہو چکا ہے
لوگ نئے نئے مذہب کھڑے کر رہے ہیں - چالاک آدمی پرانی کتابوں میں سے کچھ پیش گوئی کے الفاظ لیکر
انکو اس مطلب کے معنے دیکر خود پیغمبر بن بیٹھتے ہیں + محمد نے جہاد کو جائز قرار دیا تھا + اور یہ کہا تھا
کہ مسلمان کامیاب ہونگے اگر بہادری سے لڑینگے

Their faith in Mohammed was so great that they invariably fought well, and thus caused the fulfilment of an uninspired prediction. In this way men were (are) often deluded into the belief that their self made prophets possessed supernatural powers.

The way in which Ram Singh Kuka established himself as a prophet is also worthy of notice. The 51st Sakhi[x] Book contains the following

ਰਾਮਸਿੰਘ ਉਠ ਨੀਚਾਂ ਤੇਰੇ ਚਲੇ ਏਕ ਨਿਰਭੈਰੀ ਰਾਜੇ॥

It is recorded that Guru Gobind Singh on one occasion addressed a servant named Ram Kaur or Ram Singh, as follows: Ram Singh, a low caste will rise to power, and rule without fear. Ram Singh Kuka simply modified this prophecy to suit his own ends.

Another passage of the same nature is the found in the 15th Sakhi. It is as follows:-

ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਨਾਸ ਕਿਤਾ ਤੇ ਹੈ!

"Dilpoor beech badhee soot lai, Bullia Raj Kariga soe"

ਦਿਲਪੁਰ ਬੀਚ ਬਧੀ ਸੂਤ ਲੈਇ, ਬਲੀਆ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਸੋਇ॥

'ਦਿਲਪੁਰ' ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਡੋਰੀ ([illegible]) [illegible] ਲਏਗੇ, ਅਤੇ ਬਲ੍ਹਾਰੀ ਤੋਂ [illegible]

([illegible]) ਸਾਬਤ ਹੋ [illegible] ਦਾ ਸੀ

These prophecies are mysterious and vague, and are well calculated to deceive the people. If the Kuka sect is not suppressed, its doctrines will spread and lead to outbreaks far more violent and serious than the last. The Sakhi of Sohawa has made a deep impression upon their minds. and from all I have heard there is every probability of another attempt to realize the assurances therein given.

At Sohawa, ~~Sakhi~~ prophecy (No. 111) sakhi who, as indicated by the a large peepul has already overspread a jund and is enveloping it more & more completely every day. The time is therefore drawing near, and of this the Kuka's feel so sure, that they often go to Sohawa to watch the progress of the people. "Alas!" they exclaim, looking at the trees, "the peepul has not yet fully covered the jund. Hira Singh and others disobeyed our Guru in being too precipitate and brought all this misery upon us. But our Guru is infallible. When the peepul covers the Jund completely, he will

return to India and conquer it."

The Story of the jind and the peepul is evidently a recent fabrication. It must have been written by some fanatic who was shrewd enough to perceive that the peepul would eventually spread over the jind tree. It is open to suspicion, even if we admit that Guru Gobind Singh was its author, for he must have seen that nothing was more probable than that the peepul would sooner or later destroy the jind. The Guru's followers were increasing rapidly, and simply needed a stimulus to urge them to daring deeds. A prediction of this nature was well-calculated to awaken their energies and to inspire them with hope. There is nothing surprising in the fact of their believing it, for does it not promise them the sovereignty of the country. One peculiar feature of the credulity of the Sikhs is, that they can never conceive how a prediction may be accomplished by chance اتفاقن, in the ordinary course of events without being inspired. They never care to notice, that while scores of predictions have turned out false, only one or two have proved to be true.

In 1823, Bahadur Singh, a zemindar of Bhadaur, a man of the same stamp as Ram Singh Kuka gave himself out to be a prophet. He built a tomb

at Alhur, a village in the Tahseel of Jagráon, and called it Ram Sar, or Ram's tank. Annual fairs began to be held there, and people flocked to it in great numbers. He was taken prisoner in an attack on Bhadaur, and sank at once into oblivion. His prophecies were no longer heeded, and no one looks forward to their fulfilment.

It would be well for the Sikhs to profit by the sad experiences of the past. So many impositions have been practised upon them, that it is high time to become cautious. The prophecies of Sarbang in 1857 have all turned out false, but the Sikhs have not yet opened their eyes; they are still in fact willing to be deceived.

The Sakhi Book gave rise to a revolt in Lahore in favour of Daleep Singh, during the Sikh regime but its predictions turned out false, and the book was set aside as unreliable and worthless. However, it has regained its hold upon the credulity of the vulgar; and to it we must attribute the recent Kuka outbreak. The masses of the Sikh population are too ignorant to be trusted; they are liable to be led astray by designing men; and it behooves the government therefore to be vigilant.

A perusal of the legends contained in the Sakhi Book, cannot fail to be of advantage. There is no doubt that the Seikhs will continue subject to the same influences as hitherto, and their past history, therefore, will, I think, be the best guide to the Statesman.

Sirdar Attar Singh
of Bhadour

Travels of Guru Tegh Bahadur
and
Guru Gobind Singh

May the Sri Sat Guru bless the Writer*

Sakhi 1.

Guru Tegh Bahadur intended that the account of his travels should be read by pilgrims for their guidance in this vale of tears. In accordance with the wishes of his faithful and devoted disciples he set out on a pilgrimage, and after the stage, halted near a well at Saif-Abad [it lies 4 miles to the east of Patiala, was called Bahadurgarh, in which there is a pucca fort ਦਰ ਮਹੱਲਾਨ ਤੇ ਦੇਖ ਪੈਂਡਾ ਕਰ ਵਿਸਤਰ ਪੰਡਤਾਰ ਮਤੇ [ਕਿਸ ਧਾਰਤ ਮਾਸ ਮਤੇ ਤਿਤ]] a place as charming as Panch Buttee.† Sharf-din, the chief of this village, was a good hearted gentleman. Hearing of the Guru's arrival he was overjoyed, and waited on him with presents consisting of excellent fruit and furnished him with supplies. Addressing the Guru he said, 'O honoured Guru, you have blessed me.' The Guru replied 'You have set your thoughts on God, and therefore you &

---

† Hindu Faqirs build huts, called Buttees on the banks of the rivers.

* [illegible]

1949 AD
525
1424 AD

29×24
= 424

and yours shall be blessed for 21 generations." Sharf-ud-din asked the Guru to put up at his place, but the Guru replied that he was very comfortable where he was. Leaving some servants to wait upon the Guru Sharf-ud-din returned to his palace, where he prepared separate apartments for the Guru and his honored lady who had accompanied him. The arrangements being at last completed, Sharf-ud-din went to the Garden in which the Guru was encamped, and pressed him to remove to the apartments prepared for him. Accepting the offer, the Guru set out on horseback for the palace, accompanied by Sharf-ud-din who walked at his side, while the Guru's lady followed in a covered palanquin ( ). On arriving at the gate of the town, the Guru's eyes fell upon a mosque and Sharf-ud-Din immediately said that that was the house of God, but that the place prepared for his reception was a few steps further on ( ). When the Guru arrived at his destination, Sharf-ud-Din presented him with gold mohurs, and robes, and made an obeisance to him, while his wife likewise made an obeisance to the Guru's lady and presented her with several articles of dress, and ornaments.

The Guru asked Sharf-ud-din, why he had

built his house there, and Sharf-ud-din replied that the spot was an auspicious one, for he once observed, while out riding, some wolves in pursuit of a sheep with a new born lamb, and both escaped unharmed. The Guru remarking that the walls of the building were not sufficiently thick, Sharf-ud-din asked him to make them thicker but the Guru rejoined saying, that one Karm Singh* would, at some future period, increase the breadth of the walls and renovate the place in honour of the Sikhs. That he would build shrines both inside & outside, and also build his tomb ([illegible])

The Guru then returned to his camp in the garden but his wife and her brother Kripal, and several other Sikhs, remained behind. When Sharf-ud-din came to see him one day, the Guru said that he was preparing to depart, as the rainy season had passed away. [illegible]

"Your presence here", said [illegible] Sharf-ud-din, "was a source of great pleasure to me." The Guru advised him to fix his thoughts on God, to minister to devotees and saints, and the humble & lowly in heart, for then he would be always happy. Sharf-ud-din from that day adopted the style of a

* [illegible]

mendicant, and lived like a recluse in his own house

At his departure, Sharf-~~ud~~-din presented the Guru with cooking utensils, tents, a camel, and a splendid horse as well as a carriage for his lady, and asked him where he intended to go [illegible]
[illegible]
The Guru told him that he + [illegible]
was going to the 'jungle-country' [illegible] in which was situated the Seeth Kashee'* though unknown up to the present time [illegible]
"I am now going," said he, "to make it known + [illegible]
to the world." On being pressed, the Guroo promised to visit him again on his return and then mounted his horse as Sharf-din held the ~~sp~~ stirrup. He encamped that day Lang-[illegible]† [illegible]

ਸਰਫ਼ਦੀਨ ਇਕ ਸੁਖਨਾਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰੰਗਾ ~~ਫ਼ਕੀਰ~~ [illegible]
[illegible] ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਹਾਲ ਸੈਦਖਾਂ
ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। 'ਸੈਦਖਾਂ' ਨੂੰ 'ਸੈਫ਼ਖਾਂ' ਪੜ੍ਹਕੇ, ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸੈਫ਼ਾਬਾਦ ਦੇ ਵਾਲੀ
ਨਵਾਬ ਸੈਫ਼ਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਲ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ
[illegible]। [illegible], ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਕੋਠੀ [illegible] ਹੈ, ਤਕ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਦਾ ਜੀ
[illegible] ਹੈ, ਅਸੂੰ-ਕੱਤੇ ਦੀ ਰੁਤ ਦਾ॥ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ [illegible] ਇਸ ਪੀਜ਼ਰ ਤੇ
[illegible] ਨਹੀਂ [illegible] ਅਤੇ ਸੈਫ਼ਖਾਂ [illegible]

---

* The Damdama Sahib

† Lang Chaladan ([illegible]) consists of two villages 10 miles [illegible] the north-west of Patiala

ਖੰਡੇ ਪਾਣ ਦੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਸਗੋਂ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਪਤੀਤ ਪਾਵਨ ਆਦਮੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਹ ਅਖੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। [illegible]

Sakhi 2nd

Baba Gurditta, the ornament of Sikhism, who gave us souls and bodies, shall always be worshipped.

[illegible]

When the Guru arrived at the village of Mulowal* in Patiala, he asked for water, but some zemindars who were sitting near a well said, that the water was brackish, and that the well was in consequence covered over with branches. The Guru ordered them to remove the branches and to bring him some water. After washing his face & rinsing his mouth, he declared the water to be sweet, and since then the water of that well has become sweet, as is well known. The Guru then predicted that other wells would be sunk at that place. The Zemindars now cover up every brackish well in this part of the country. The Guru having encamped to the west of the village, enquired about the principle inhabitants, and was informed by Gobinda Chowdri that there were seven headmen in the village, but that he was the only person who received and entertained travellers. [illegible] The

[illegible]

*Mulowal in Patiala

Guru then expressed his intention of giving turbans to all the headmen (گاؤں کے چودھریوں کو). He halted there 9 days, and the villagers were very attentive to him

اگلے چڑھے سے گاؤں میں نو دن کا قیام ظاہر کرتے ہیں [illegible] اور گاؤں والے ایسے مہمان
کو دیکھ کر [illegible] تھے + یہ معلوم نہیں رہتا کہ گاؤں والوں میں سے کوئی [illegible] + سادھو فقیر
کی خدمت تو گاؤں والے کرتے ہی تھے تاکہ برکت ان کی کمائی میں ہو اور سادھو [illegible] +

Sakhi 3

ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਸਖਤ ਦਰਦ ਉਠੀ ਜਦ ਆਪ ਉਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਨ ਲਗੇ ਪਰੰਤੂ [illegible] । ਏਥੇ ਮਕਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥

Sakhi 4

The Guru continued his journey the next day, and halted at the village of Sekha* in the Patiala territory near an old temple, round which there were formerly 22 villages, inhabited by Jats of the Jowanda clan

Taloka the Chief of this clan, was celebrating his daughter's wedding at the time with great pomp. He gave 22 feasts ([illegible]) to his son-in-law's followers [illegible] but took no notice of the Guru ([illegible]) who was hospitably received by Durgoo Hureeka of the Sidhu clan or 'got', whom the Guru blessed ([illegible]), being much pleased with him; but he was extremely enraged with the Jowanda tribe

It is said that Guru Gobind Singh was with Guru

* سیکھوں [illegible] جٹوں کا گاؤں

Tegh Bahadur on this occasion [illegible]

One day Tuloka wore shoes + [illegible] embroidered with silver, and was seen by the Guru, who made enquiries about him. They told him that his name was Tuloka (ਤਿਲੋਕਾ - ਤੁਲਸਾਂ ਵਾਲਾ). "He is mentally blind" said the Guru. When told that he was the possessor of 22 villages, the Guru clapped his hands and said three times, "All are gone, neither 22 nor 23 remain."

The Jowandas were the followers + [illegible] of Madho Das Bairagi, whose son-in-law was living in this village and had at one time served the Guru ([illegible]), who now advised him to return to his house in the Jallundhar Doab, as the Jowandas were about to be destroyed like the Sejalpoors. He therefore removed to the Jallundhar Doab with his family.

[illegible]

See Ludhiana Gazetteer. also

Sakhi 5.

The Guru then proceeded to Addebaya in Patiala and halted under a grove of Jahli trees. When the Jowandas afterwards heard of the curse pronounced upon

+ [illegible]

them by the Guru, they hastened after him and entreated him earnestly, saying, 'O protector of the poor, forgive us, we have gone astray.' The Guru said, 'O Jowandas, you will not be allowed to dwell in your village, but in any other place where you may settle, you will prosper.' The Jowandas of Koombhurwal in the Patiala territory, having come to the Guru with milk, and other provisions, he was much pleased with them & blessed them, saying, that their village would continue to prosper. || Esa Khan's army subsequently attacked & destroyed the Jowandas, but the inhabitants of Koombhurwal, who had presented the Guru with a horse were saved by his blessing

اس طرح بیراں گاؤں کو
یوں برباد کیا گیا - کیا مادھو داس بیراگی کو جمنا نے کے قصبے + عیسےٰ خان کون تھا؟ کیا مادھو داس بیراگی پر
اس نے سختی کی تھی؟ کیا یہ دوابہ کا فوجدار تھا + یا جموں کا فوجدار؟ جس سے وہ جمن داس کو
ادھر جموں میں ہی مل سکتا تھا اور اسکی بیوی وغیرہ کو چھین سکتا تھا + اور جمن داس کی چھپا چھپا پھرتا تھا

Afterwards a village sprang up about a mile westward of the spot where the ancient temple of Sekha stood. Joga Singh of Hureeka, who knew that the Guru had put up at Mulowal though he was not sure at what particular place, began to make enquiries, and an old shoe-maker pointed out the Kareel tree under which the Guru had placed his couch. Joga Singh built a small platform there and used

to prostrate himself regularly before it. The Pathans became hostile to him, but he never discontinued the practice of bowing before the platform. [illegible] He became the chief of Sekka, where his [illegible] descendants live to this day.

The inhabitants of Addihaya [illegible] also took no notice of the Guru and he was very much displeased with them. A certain farmer was very much annoyed at seeing the Guru's herdsman grazing his cattle [illegible] on the pastures, and putting a scarf round the neck of the offender, dragged him away. The man complained to the Guru of the treatment he had recd and it soon after happened that the people of that village began to die of swollen necks [illegible]. The Guru who was living under a tope of Jalli [illegible] trees near a small tank, was waited upon by a Zamindar who having made his obeisance sat down, and began to describe how the people were dying of swollen necks. The Guru said that they must have persecuted a Sikh [illegible]. 'O Guru', said the Zamindar, 'the devastation is great. A lad who brought his wife home only yesterday, died today' [illegible]. The Guru said, that they would recover by bathing in the tank, and when

the Zemindars objected that shoe-makers washed leather in it, and that it was filthy, the Guru himself bathed in it, and took some mud out of it When informed + [illegible] by the Zemindars of this circumstance, the whole village came to the tank to bathe + made the water quite muddy. The[3] plagued disappeared from the village + the people began to enjoy health. Even upto the present day the people of this village resort to this tank in cases of sickness, as is well-known throughout India. The people then began to minister to the Guru, who[7] being propitiated, asked to what caste the Zamindars living there belonged, and on being told that they were of the Sarao caste, he said that the village would prosper. [illegible]

Sakhi 6

The Guru then marched on to a place within a mile of the village of Dhaula in the Nabha territory. The Guru's horse suddenly stopped here, and became so obstinate that he did not move. The Guru whipped + spurred the animal, but he only backed a little, and again stood still. The Guru thereupon remarked that the villagers were the slaves of

the Mohammedans, and that therefore his horse would not proceed. He returned to the village of Sohewal + made a 'Socheta' there. [illegible] +

[illegible] +

Sakhi 7

The Guru did not stop at Kalla, because the people of the village did not receive him hospitably. He did not even halt at Bassian, which is situated in British territory, but pitched his camp at a village near Dhilwan in Nabba territory. The zamindars inhabiting that village were called 'Motas'. An eclipse of the Sun took place that day and the Guru performed some magnificent ceremonies on the occasion. The crowds of religious mendicants assembled there, were fed by the Guru who also distributed 101 Katpha cows, which are considered the best. The 'Goojraties'x of the toppa, a village in the Patiala territory, at first declined to receive the cows, but after some explanation from the Guru, accepted them. In the evening the Guru started, and made a 'Socheta' at Doolween which was inhabited by people of the Dhaluwal tribe

---

x [illegible]

for the village of Mour did not then exist. There is a tank near this village, and those who give alms there during an eclipse prosper exceedingly

یہ سورج گرہن کدن تھا (یا سمت ۱۶۶۱ میں [illegible] ۱۶۶۰، ۱۶۶۳-۱۶۶۴ میں) +

Sakhi 8

The next halt was at Dikhan, a village in Bhadour territory, where a Sikh entreated the Guru to come to his house. He had no issue, and therefore pressed the Guru very earnestly. The Guru prayed for him and he got children. After entertaining his guest for many days, he and all his family became disciples of the Guru

[illegible]

Sakhi 9

The Guru encamped the next day at the village of Maisar Khana, in the Patiala territory and the day after at Sandheran where he went to a Dharamsala, and ordered his attendant to enquire for a place to put up in. The Jats pointed out a potters house, where they said strangers were generally received (؟ = [illegible]). The Sikhs called the people of this village fools, [illegible] and the Guru turned his horse to continue his journey, whereupon Khanari Chaudhari remarked that these strangers were very proud

[illegible]

1555 S.
125
1430 S.

اسو نت انجی گورو جی آئے گورو ہے

1498 A.D.
125 برس
1373 A.D.
گورو گوبند سنگھ صاحب ... برس بعد

Sakhi 10

۱- سیف آباد
۲- مولووال
۳- سیکھا
۴- بڈنیا
۵- ڈھولا (نابھہ)
کلاّ Patiala
ببیال Brit
۶- ڈھلواں (نابھہ)
قیام تین ماہ
۷- دکھن
۸- میسر خانہ
۹- علی سیری
ھبدر
جوگا (پٹیالہ)
جھیوا (پٹیالہ)
۱۲- سیکا (پٹیالہ)
۱۳- بھکی (پٹیالہ)
۱۴- کھیل
۱۵- خیالہ
۱۶- جوڑ
۱۷- تلونڈی صابو

ڈھلواں میں تین ماہ قیام کیا۔ دیکھو ساکھی ۔

میسر خانہ سے چلکر گورو صاحب علی سیری میں ٹھہرے + جھنڈا کے لوگ آٹھ آنہ نقد اور دو بھیلی گڑ کی لیکر گورو کے درشن کو آئے + اور یہ سنکر کہ ھیٹا دنیا قبول نہیں، گڑ کھا لیا اور آٹھ آنے آپس میں بانٹ لئے + علی سیری کے لوگوں نے اس مثال پر عمل کیا اور خالی ہاتھ گورو کے پاس جا پہنچے +

۱۱- گورو صاحب کے کہنے پر ایک جوگا (جوگر بج [illegible]) نے جنگل میں گاؤں آباد کیا۔ جسکا نام جوگا ہے

۱۲- کھیوا میں [illegible] ایک سکھ سنگھا درشن کے لئے آیا اور گھاس اپنے جسم اور کچھ لایا + گاؤں میں [illegible] جلدی واپس جانا تھا

۱۳- سیکا میں کابل کے کچھ سکھ گورو کا درشن آ کرتے ہیں اور ایک زمیندار روٹی اور چھاچھ لاتا ہے +

۱۴- دلیا (دلیپ رج) سے ملاں پیر سخی سرور کی پوجا چھوڑ کر بابو پیر [illegible] پانچ تیر اسکو دیتے اور کہوتے رہنے کا وعدہ [illegible]
اسکے پیر بھائی تیروں کو توڑ کر تنور میں پھینکتے ہیں اور پیر کی [illegible]

۱۵- ایک براہمن نے دودھ۔ پانی اور آگ لائی + [illegible] درخت [illegible] پیر

۱۶- ایک احاطہ کے اندر جھنڈے درخت سے بھوت کو نکالا۔ جو [illegible] برس سے تھا۔ اور گوبند داس [illegible] +

۱۷- گور دام [illegible] موت سے [illegible] ۱۵۲۲ [illegible] گورو تیغ بہادر [illegible] گورو گوبند سنگھ کی
وفات سے بھی آٹھ نو سال بعد +

ساکھی نمبر ۱۶ میں نمبردار کا لفظ استعمال کیا ہے + شاید یہ سردار صاحب کی غلطی ہو۔ اگر اصل کتاب میں یہ لفظ ہے۔ تو یہ ۱۸۵۵ء سے پہلے کی نہیں ہو سکتی

Sakhi 17

At Maur, the Guru used to go every day to a tank and make the villagers clean[x] it in his presence while he sat under the Joli trees. The anniversary of one of the eight preceding Gurus (which?) having fallen during his residence here the Seikhs & devotees from all quarters came to see the Guru. After a month & ten days while arranging to proceed on his journey, he fell into a trance, and remained unconscious for many days. When he [illegible] آج کل پنجابی گھر recovered multitudes of villagers and Seikhs came to make enquiries. He told them that the fore Bis given to Desoo had been treated very badly by him and that they had therefore destroyed him. The villagers pleaded for Desoo, saying, 'He is related to us, for Bheeka's daughter is married to Bugga, the son of Seikhia Rai. Let us bring him to you.' The Guru told them to make haste; but when they went and urged Desoo to come, he would not listen to them. Fate is inexorable and no one can evade it. Desoo did not appreciate the Guru's gift. 'I exalted Desoo,' said the Guru, 'to a

۱۷- موڑ (پٹیالہ) اور
نابھ کی حد پر
چالیس روز قیام

+ چونکہ مالوہ میں پانی کی بہت تکلیف ہے — تالاب بارش کے پانی سے بھرتے ہیں — اور وہی سال بھر کام میں لائے جاتے ہیں
کہ ہر سال [illegible] تالاب سے کیچڑ نکالیں اور باہر [illegible] + اور نہیں [illegible]

× یہ وہاں کا دستور ہے [illegible]
+ [illegible]

position lofty enough to make him worthy of the name of Desraj, and he would have become the possessor of a flourishing village in this barren land, but he has now forfeited my favour." The Sikhs of Maur continued standing before the Guru as suppli-cants, and he again asked them what they wanted. 'Honoured Master,' said they, 'is the whole nation of Chahals to be destroyed for the fault of one man?' 'I have forgiven the nation,' rejoined the Guru; 'they shall remain in peace & safety, and many of them will become Sikhs. I withdraw my curse; I forgive for the sake of the Sikhs & will protect every man in the nation, except Desoo who shall be utterly destroyed by demons."

Sakhi 18

The Guru next stopped at Tulwandi where there was a mound raised by white-ants. He bowed to this mound, and his followers asked in astonish-ment, there being no temple in the vicinity, why he had done so. He informed them that a grand temple, nine spears in height, with golden pinnacles would be erected on that spot. The Sikhs asked by whom, and were told that the Guru himself

would appear in his tenth incarnation as a glorious being with miraculous powers, and vast wealth. He will' said he, 'be both a king and a devotee. He will give grand feasts to Brahmans and worship the grand devi, who will remain with him always to bless him, and to make him victorious over all his enemies. He will found a third sect, [illegible], he will fight great battles, and, after subduing the 22 hill principalities will turn his arms against the Mahomedans and spoil them of 1,000,000 horses. He will make over the government of the Country to the Seikhs. He will write a new granth ([illegible]) He will be born in Patna. He will live in a village, and will be victorious in a bloody battle ([illegible]) which will be fought about 40 miles from this place. Afterwards he will come here, and ungirdle him-self and rest. I have bowed therefore in anticipation to the temple of that sacred being." The Seikhs asked the Guru to stop there but he said, "No. He of whom I have spoken will sit on this spot and distribute his bounties. My shrine will be built at the foot of his temple."

[illegible]

[illegible]

یہہ بات نکال لیا کہ یہاں پر آدمی کرشتہ لکھیگا - محض دھوکہ دیا ہے - جو بھائی ویر سنگھ نے ایجاد

ساکھی ۱۹ - تلونڈی + اگلے دن ایک بیر کے درخت کے نیچے بیٹھ کر کدال منگوائے اور خود اپنے ہاتھوں سے وہاں کا تالاب صاف کرنا شروع کیا اور پانچ کدال گاڑ کے اپنے شال میں ڈالے + جبکہ دیکھا سکھوں سیوکوں نے عورت مرد نے تالاب کو صاف کرنا شروع کیا +

ساکھی ۲۰ - تلونڈی + سکھوں کے سوال کے جواب میں کہا کہ کالنجی کے مقابلہ میں دھرم کو وشو ناتھ کا مندر ہوگا اور لنگ آگن بو یا دلیری کا مندر اور واہگورو نام گونجیگا - اور گورو صاحب نے [illegible] کی بابت ایک کہا گیا ہے + "Many artists, philosophers, theologists, expounders of sacred poems, men versed in the Yoga sciences, and those who practice religious austerities, elegant copyists, students, and devotees will adorn this place. I have come to see this sacred place, but the Sikhs have built no Manji Sahib though they expected me".

نتیجہ یہہ کہ تمام ساکھی بہت عرصہ بعد لکھی گئی - جبکہ یہہ سب کچھ ہو چکا تھا جس کا ذکر بطور پیش گوئی کیا ہے +

ساکھی ۲۱ - بھٹنڈا + شکار کھیل رہے تھے کہ پانچ میل سے بھٹنڈہ کا قلعہ نظر آیا - اور وہاں نو دن قیام کیا

ساکھی ۲۲ - سُولی سر + یہاں پر قیام کے دنوں میں ایک تماشا ہوا - دو ہندو اور دو مسلمان - گورو کے کیمپ میں گھس آئے - مسلمانوں نے کہا کہ پیر ہے اسکو نہیں لوٹنا چاہئیے - مگر ہندوؤں نے کہا کہ اتنے قیمتی گھوڑے کیوں چھوڑیں - مسلمانوں نے چوری کے مال میں حصہ لینے کی خواہش کی + جب ایک چور نے گورو کا گھوڑا کھولا اندھا ہو گیا - سب کے سب اندھے ہو گئے - سورج اتنے میں نکل آیا - شمیر سنگھ گورو صاحب ادھر گئے جہاں گھوڑے بندھے تھے + مسلمان چوروں نے کہا کہ ہم گھوڑے چرانے آئے تھے - مگر جیسے ایک شیر آپکے گرد گھومتا اور دیکھ بیٹھا نظر آیا [illegible] ہندوؤں نے گھوڑا کھولا اور وہ اندھے ہو گئے ہم انکی مدد کے لئے آئے تو ہم بھی اندھے ہو گئے + سورج نکلنے پر سکھوں نے انکو پکڑ لیا اور آپکے سامنے کیا + گورو صاحب نے کہا کہ رات کو گھوڑے کیوں لیجاتے تھے - اب لیجائیے + انہوں نے عاجزی کی + ایک ہندو چور کو جنم میں نکال دیا جو وہاں مر گیا - اور باقی تین چھوڑ دئے

ساکھی ۲۳ - بڑھنی (پٹیالہ) + برسات کے وجہ سے چار ماہ یہاں پڑے رہے یعنی چوماسہ کیا - ہر اچھا جو لایا تھا گھوڑوں کو کھلا دیا جاتا تھا + گاؤں کے لوگوں کو دوسری جگہ جا بسنے کو کہا کہ وہ اپنے دشمنوں سے محفوظ رہیں +

ساکھی ۲۴ - وچھونہ (پٹیالہ) - رنگھڑوں کا گاؤں تھا - ایک بڑے تالاب کے کنارے ایک بیل کے نیچے
سات دن قیام کیا - لوگوں نے دودھ - چاہ وغیرہ سے خدمت اچھی کی

It is remarkable that the Muhammedans show respect towards, but the Hindus & in some cases the Sikhs also, do not.

ساکھی ۲۵ - گوبندپور + سکھوں نے مہمان نوازی کی

ساکھی ۲۶ - گوگی + رنگھڑوں نے اور برگھاسیوں گورو کے نوکروں کو جو گھاس لینے گئے تھے - خوب پیٹا + ا
مگر جب یہ دیکھا کہ گورو کے آدمی ہیں اور گورو کو ایسے سخت برتاؤ سے ناراضگی ہوئی ہے تو معافی کے خواستگار ہوئے +

ساکھی ۲۷ - گوڑنا + گوگا کے دہقان یہاں تھے - مگر گورو نے انکی طرف نہ دیکھا

ساکھی ۲۸ - مکورور + گوگا کے دہقان یہاں تک بھی آئے - سنگت کے التجا پر برگھاسیوں کی خطا معاف کی - مگر
Makoror رنگھڑوں کی بھینس + سدھو گوت کے جو دانے بھورے اور گھی کے مٹکے لیکر آئے بھیٹ قبول ہوئی

Addressing the Goolgoolia tribe, the Guru said, that five of their number would be able to stand against the whole of the Syodrian tribe. On the other hand, the Syodrians were told, that their power would never exceed moderate limits.

ساکھی ۲۹ جیند + گھگر دریا بڑے کشتی میں پار اترے وقت کیچڑ سے بھر گئے تھے - وہ سنتو آنہ ~~[illegible]~~ کے
تالاب میں دھلوائے - اسکو اب دھوبیا کہتے ہیں + سنتو آنہ یا گورو سر تالاب کی نسبت بتایا کہ یہ بہت
پرانا پوتر استھان ہے جہاں پر پانڈو اور کورو جودھاؤں میں جنگ ہوا تھا + اور انہوں نے یہاں یگ کیا تھا
پر اس تیرتھ کو ایک سنتو کھتری نے از سر نو بنایا جس سے اسکا نام سنتو آنہ ہوا + گندے کپڑے کیچڑ سے بھرے ہوئے انہیں نہ دھونا
چاہئے + جیند کی مل زمیندار رئیس ظاہر ہوا کر خیرات کیا کرتا تھا +
جیند میں ایک زمیندار جسکا Duggoo نام تھا جسنے دودھ دہی بھیٹ کیا + اسکو دعا برکت دی

ساکھی ۳۰ بھائی پھیرو

Bhai Phairoo, Badassee, the Guru's old waterman, had served Guru Har Rai and Guru Har Kishan

in that capacity. He was so thoroughly devoted to his duties that he never allowed himself leisure to open his big turban and comb his hair, which consequently was full of vermin گورو صاحب کے آگے تھا پٹکا - ایک جوں نیچے گری
اٹھا کر سر میں رکھ لی - گورو صاحب نے کہا یہ کیا - جواب دیا یہ بیچاری جگہ چھوڑ گئی تھی میں نے اسکو اپنے گھر میں بٹھا دیا
گورو صاحب بڑھنے پھلنے کی دعا دی +

ساکھی ۳۱ اکالدھی + فرش پر بچھا دو دیئے ایک عورت کو گورو نے پوچھا تم کون ہو - جواب ملا کہ میں اکالدھی ہوں
گورو نے کہا اچھا تمہاری خدمت کے عوض یہاں پر شہر حلقہ اکالدھی کا میلا بھرا کرے گا +

ساکھی ۳۲ + دیوالی کا تیوہار آ رہا تھا + سکھ سنت اکٹھے ہونے شروع ہوئے - کڑاہ پرشاد تیار ہوا
لوگوں میں تقسیم ہوتا گورو صاحب نے کہا کہ چاروں طرف سے سکھ اس بانگر (بانگر) دیس میں آ آ کر رہیں گے - مگر یہاں کے
لوگ بہت کم سکھ بنیں گے - ہر سال میلہ خوب بھرا کرے گا دیوالی کو + سکھوں نے جو ساتھ تھے عرض کی غریب پرور
We have seen the jungle country, the future Kanshi of the Guru and the Bângar country, let us now see Koolchailas
The Guru replied that he intended to remain there for 15 days more to celebrate the anniversary of Baba Nanak at the next fullmoon, and that afterwards he would proceed.

ساکھی ۳۳ - لوگوں نے کچھ مہربی دیں کہ ان کے یہاں پر ایک کنواں کھدوا دو + اسنے کنواں
وہاں نہ بنایا - جہاں پر گورو نے کہا تھا - بلکہ اپنی زمین پر بنایا + اس بد دیانتی کا نتیجہ یہ ہوا کہ وہ کنوئیں میں
گر گیا اور اسکے گھر کے تمام لوگ جو کشتی میں اٹھائے تھے مر گئے اور جلد بعد وہ خود بھی چل بسا +
بھائی بھیرو کا ایک چیلا بھائی بھلا اس جگہ کا مسند مقرر ہوا +

ساکھی ۳۴ + وہاں سے چلکر سنگھ پور جا کر کندڑا - سرسوتی اور گھگر کے بیچ مقام کیا - پاس گاؤں
کھنوری تھا + تانسنگ رشی نے یہاں تپ کیا تھا - تریبینی کا سا اسکا اسنان ہے + Khanowree

ساکھی ۳۵ - باہر جکھ (ریاست پٹیالہ) میں جا ٹھہرے ایک بڑھئی کے گھر میں + گورو کی آمد کی انتظار میں
اسنے ایک تخت گورو کے لئے بنا رکھا تھا - گورو نے اسکو خاص طور سے سکھ بنایا + سکھوں
کے پوچھنے پر گورو صاحب نے بتایا کہ پانڈو گورو کے بعد دھرم کے واسطے چار کیس مقرر کئے تاکہ کورو
سے بھاگ نہ پائے ان کے نام تھے باہر جکھ - رام جکھ - رتن جکھ اور ترکھو جکھ

ایک دِن سکھ لمبی کی ایڈیشن دکر سکھ بنایا + لوگوں کے پوچھنے پر کہ آپ پھر بھی بابا آنگد گورو جی نے کہا کہ اکیلا فتح
پھر ہو گیا [ہزارات خود یا دکشیتش کے اوتار میں - یہ واضح نہیں کیا گیا] +

ساکھی ۳۶ کیتھل + ڈھنڈہ ریتیر تھہ پر ٹھہرے + ایک نوجوان بڑھئی کے گھر پر ٹھہرے + لوگوں کے پوچھنے پر بتایا
کہ پرب کے دن ہیں بیساکھی - دیوالی - ماگھی - پورنماشی + اور

5. The tenth day of every lunar month, as Baba Nanak was born on that day [یہہ ایک تیسرا ایسا ہے گورو کے جنم دن کی بابت ...]
ان پانچ کے علاوہ کوئی اور دن جو سادھ سنگت مقرر جن سنگرانت کرنا چاہے + گورو اور سنگت اوت پوت کی طرح ہیں

The young carpenter prepared a grand feast. The Guru & his wife, came to the carpenter's house with a large number of their attendants. Bhai Gurditta of the Ramdass caste (یہہ سردار صاحب کی غلطی - گورو دتہ امبالہ کا ... سے طالب گورو داسپور ...) read the Anand. After dinner the Chuli چلی was read. The Guru said: "Excellent is your faith, young man, your household will be a stronghold of Sikhism. Religious books will be read & sacred songs will be sung for ever there". The Guru then returned with his attendants to Dhendhar Terath کیتھل کے عاجزوں کے درمیان - گورو تو عاجز ہے -

ساکھی ۳۷ بڑنا + کیتھل سے بڑنا آئے + ایک سکھ گورو کو اپنے کھیت پر لے گیا اور بیجائی کرنی تھی
ٹھیک بیجائی کرنے حاضر آیا ہے اور ایک پچیس بیگھ کی جگہ پچیس بیگھ ہی اگتا ہے +
ساکھی ۳۸ راجہ کرن کی پہاڑی + سنہ ... - بابا نانک اور گورو ہرگوبند کے استھان دیکھے -
برہم بھوج کیا اور وہاں کے برہمنوں کو حکم نامہ دیا

گورو تیغ بہادر کے متعلق ساکھیاں یہاں پر ختم ہو جاتی ہیں + ساکھی ۳۹
گورو گوبند سنگھ کی بابت بھی ہو سکتی ہے اور ساکھی ۴۰ ایک فضول سی کہانی ہے
ساکھی ۴۱ سے ساکھیاں گورو گوبند سنگھ کی بابت چلتی ہیں

Sakhi 39.

The Guru arrived the next day at a village which the Zemindars told him was called Kharola. The Guru told them not to call it Kharola but Rukhwala رکھوالا the guardian

The lumberdas(??) of Jullal now visited the Guru, and presenting him with coarse sugar, two pitchers of milk, and a beautiful spear, asked him to pray that they might be victorious over the people of another village which was hostile to them. The Guru was pleased with the spear and blessed them, saying that, if they continued humble and faithful, they would be victorious. "Those who attack you" said the Guru, "shall be defeated, and their boasting shall be turned to shame."

The Guru then employed some Busars ਬੁਜ਼ਾਰ; as he had done on a previous occasion

In Sumbat 1825 (= A.D. 1768) the Zamindars of Jullal attacked the Guru's camp on a dark night and after killing two Sikhs, ran off with five of his horses. The next morning the Guru's men attacked & overcame

them. The lumberdas after paying the usual fine, called Tankhawah, and providing Karah Parshad, begged for pardon, saying, that the Guru had ordered them to be humble and faithful but that they had disobeyed his injunctions. They built a village near Guru's camp and called it Gurusar

ملاحظہ ہو لفظ لمبر دار - تنخواہ - اور سمہ ۱۸۲۵ + ان سے ظاہر ہے کہ یہ ساکھیاں کہیں سمہ ۱۹۲۵
کے قریب کی لکھی ہیں - جبکہ انگریزی عملداری پنجاب میں جم چکے ایک پشت گذر چکی تھی + اگر سمہ ۱۸۲۵ مانیں تو البتہ
گورو تیغ بہادر کی زندگی میں ہوتا ہے + مگر کہانیوں کا لکھا جانا سمہ ۱۹۲۵ کے قریب ہی لکھا جا سکتا ہے +
کیا گورو سے مراد بابا بیتا سنگھ تو نہیں +

Sakhi 40.

Leaving this village, the Guru arrived at Bhugta a village now in the Faridkot territory ایک کنوئیں کے پاس پیپل کے درخت کے نیچے بیٹھ گیا - دریافت پر معلوم ہوا
کہ کنواں بھگتے نے لگایا تھا + تب گورو صاحب نے ایک کہاوت سنائی کہ کسطرح دھن تو او شاہ کا خرچ ہوا
اور نام ایک صابن ساز کا چلا + جو کہانی اسطرح بیان کی ہے کہ راہوں وزیر کی لڑکی کو دیو کا سایہ تھا - وہ گورو کے پاس آیا
کہ اس لڑکی میں سے بھوت نکالے + گورو نے پاس بیٹھے بھائی بھگتا کی طرف اشارہ کیا کہ وہ اسکا بھوت نکالیگا + بھگتا نے بھوت نکالا
اور اسکو چھوڑ دیا + بھوت نے کہا کہ جب ضرورت پڑے میں حاضر ہونگا + ادھر انہوں نے بھگتا سے پوچھا کہ کوئی خدمت سپرد ہو
بھگتا نے کہا کہ یہاں ایک کنواں بنوا دو + انہوں نے کنواں لگوایا - مگر کلیان داس بیراگی نے جادو سے وہ کنواں اڑا گیا +
تب بھگتا نے بھوت کو بلایا + بھوت اپنے دوستوں سمیت آیا اور دہلی سے پتھر - لاہور سے چونا لاکر کنواں ایک رات میں
پھر بنا دیا + بھائی بھگتا نے اب وہاں پر ایک قلعہ بنوایا اور قلعہ کا ایک حصہ بھوت کے رہنے کے لئے مخصوص کیا - اور اسکے
کہ باغ میں چار روز انہ اسکے وقت بھوت بیٹھے ہیں اور ان کی رسی بھی بہت سی تیار کرتے ہیں اور بھگتا کے گاؤں
کے رہنے والے تمام لوگوں کو یہ بات اچھی طرح سے معلوم ہے +

ساکھی نمبر ۱ – بھگتا + ایک سکھ اپنے چھوٹے لڑکے کے سر پر گھنگنیوں کی ٹوکری دیکر لایا + گورو صاحب نے
اسکو پاس دیکر اسکا نام گھنگنا سنگھ رکھا + بڑا ہوکر وہ گورو کی خدمت میں حاضر ہوا اپنی حاضری کا دعویٰ ایک باپ نے

ساکھی نمبر ۲ – سنبدر + بھگتا سے چلکر سنبدر آئے + سنبدر نام کی ایک گوت جٹوں کی ہے +

ساکھی نمبر ۳ – سنگری (فرید کوٹ ریاست) + سکھوں نے وہاں کے لوگوں کی ہیئت کذائی دیکھکر حیرانی ظاہر کی۔ گورو نے
کہا کہ یہہ لوگ خود سر ٹھاکر ہیں۔ اب ہمارے آنے سے سدھر جائینگے اور آئندہ کسی وقت سکھوں کے کام آئینگے

ساکھی نمبر ۴ – پہپل سے شورام آئے۔ یہاں کے رہنے والے براڑ تھے + گورو صاحب نے براڑوں سے کہا کہ تم لوگ
میری نوکری کرلو۔ اچھی تنخواہ پاؤگے + اگر بہادری کروگے تو مسلمانوں پر فتح پاؤگے + براڑوں نے جواب دیا کہ ہم رات بھر میں
ہزاروں کی مالیت کا مال لوٹ لاتے ہیں تنخواہ کو کیا کریں [illegible] تم مسلمانوں کو پھر بھی لوٹتے رہو اور گھر میں ہی رہو۔ [illegible] میری تابعداری
میں رہ کر میرا حکم مانو۔ میں تمہیں مال لوٹنے کی راہ بتاؤنگا + تب براڑوں نے کہا کہ اس شرط پر ہم آپکے نوکر بنتے
ہیں اور تمہاری لڑائیاں لڑینگے + چنانچہ براڑ بہت گورو صاحب کے پاس بھرتی ہوگئے تھے۔ اور ایک جل آتا تھا
تو دوسرا جاتا تھا One party relieving another [گورو صاحب نے ظفرنامہ میں لکھا ہے کہ ہم قوم براڑ در حکم ما ہست]

ساکھی نمبر ۵ – شورام گاؤں میں کچھ دن مقام کیا + ایک سرس کے درخت کے نیچے ایک سفید ریش سفید پوش
سیہ کو گورو صاحب ملے + سیہ نے گورو کو سلام کیا۔ گورو صاحب نے خیروعافیت پوچھی سیہ نے جواب دیا
کہ آپ کا نورانی دیدار divine countenance پاکر میں خوش ہوا + سکھوں نے تعجب کیا گورو صاحب نے پوچھا کہ یہہ کون
تھا + گورو صاحب نے جواب دیا کہ زندگی میں یہہ نہایت پاک نیک مرد ہوتا تھا اب اسکو شہر سینہ کے درخت سے محبت تھی
Having a great love for the Sareenh tree اور اب ایک میں ہے
He is now confined in one [جا پہونچے کو کوئی بھی جواب صحیح تھا + وہ حقیقت میں وہی فارسی پڑھانے
والا استاد تھا۔ جو ماچھی واڑہ سے پیچھے ہی چلا آیا تھا اور اب شہر نزدیک ہی رہتا تھا مقام کیا کرتے ہیں۔ سکھوں کو
اطلاع دیتا رہتا تھا + اسی نے غنی خاں اور نبی خاں کی [illegible] بھی لکھا کر اور غریب کو بھیجی +]

گاؤں والوں نے گورو صاحب کی رسد رسانی کا بوجھ اپنے سر پر لیا + چونکہ سکھ لشکر میں زیادہ تھے گھر بانٹ
لئے + Billeted + ایک سکھ کا بوجھ ایک نہایت ہی غریب آدمی پر پڑا + جسنے اسکی مہمانداری صرف سوکھی پیلو اور
پانی کے کٹورے سے کی۔ وہ سکھ اسکو نعمت سمجھ کر [illegible] گورو صاحب اصل حالات سے واقف ہوکر دونوں پر بہت خوش ہوئے +

46- The Sakhi of Kapura.

At Kote Kapura, a village in the Faridkot territory, the Guru sent Bhai Dyal Singh to call the lumberdar Kapura, who immediately obeyed the summons, and brought an excellent horse, with which the Guru was very much pleased. Two days after this Kapura again came to the Guru dressed in a long robe, which hung down to his feet. As he was approach-ing, the Sikhs remarked that he was covering the Guru's weapons with dust. Kapur lifted his long robe, and bowing to the Guru, indignantly took his seat on one side. After a while, he asked why the Sikhs were waving fly-brushes over the arms, and was told that it was being done to keep off the flies. The Guru was addressed him, saying, 'O Kapura, let us make war against the Mahomedans.' Kapura replied, 'O Guru, we are not strong enough to cope with them, for why were you not able to conquer Anandpur, your own village. The emperor will hang us, if we rebel against him.' 'Yes Kapura,' said the Guru 'the Mahomedans will tie bags of filth to your mouth before hanging you and your descendents will beg from door to door.' In fact the Guru became so angry that he broke up his camp & departed.

A few days after Kote Kapura was sacked by Esa Khan Minjh, and Kapura, who was found hiding

in a hay stack, was brought before Esa Khan, who said, 'You keep hawks & cocks Kapura, why did you hide yourself like a cock.' The Mahomedans carried him away with them, and upon reaching a tank in the desert, hanged him. When the noose was placed round his neck, he asked them to allow him to bathe and tie a bag to his mouth, before being hanged, 'For,' said he, 'if my Guru's prediction is not fulfilled, I will be born a second time, to suffer and to die again.' They accordingly tied a bag of filth to his mouth and hanged him. The Guru, however, was pleased with Kapura's brother Hameera, for he was obedient & submissive. He retained the Pergunnah of Bangara, which had been conferred on him.

—

Sakhi 47

The Guru proceeded on his journey and stopping at a hillock near the village of Jaitoo in the Nabha territory, began to amuse himself by discharging arrows. 'What village is that I see yonder,' he asked of Khana, who, as he could not see it said 'What village? Those are merely the huts of some Jaitoos of the Khana caste.' But the Guru persisted, saying, 'O brother there is a large village yonder.'

Halting at Jaitoo, he went out hunting alone one day, and in the heat of the sport, proceeded to a spot between Kotha Gurhi Chand, and the village of Malooka, in Bhadour territory, where he ordered his tents to be brought.

Sakhi 48

About two hours before sunrise, a man named Dewana whose head & beard were shaved, came to the Guru's tent, and asked for an interview. The door-keeper told him that it was not the proper time, but that he would be admitted in the morning. Dewana, however, insisted. Being told that the Guru was engaged in meditation, and could not be disturbed, struck the door-keeper with a wooden pestle, and wanted to rush in by force, but the door-keeper wounded him with his sword. Two hours after sunrise, Dewana again asked permission to see the Guru who ordering him to be brought in, asked if he wished to live. 'No my Guru' said Dewana bowing, 'permit me at once to breathe my last in your presence'. He obtained his wish and all the chiefs of the jungle, were astonished and alarmed at his fate. Some turned against the Guru, and the faith of others was confirmed. 'What kind of a Guru is this', said the Brars, 'who kills a Dewana', Some however asserted that the man

was only a servant, and had been killed by the Guru's orders. The Guru passed through the village of Chamtra and returned to Jaitoo. He declared that the tank at Jaitoo was a grand Teerath, and superior even to the Ganges.
(See Sakhi 72)

Sakhi 49

The Guru next halted at Sonivr, which was inhabited by the Dogar tribe. Here a man named Shama [illegible] brought milk and all his buffaloes to him.

While out hunting one day on the plains, the Guru was saluted by Kapura. 'Are you well & happy Kapura' asked the Guru. 'No sir, I am not at all happy' replied the man, 'ever since you left my village in displeasure'. The Guru presented him with a sword and a shield; but notwithstanding this favour, he still declined to fight for the Guru, who, thereupon said 'Be gone Kapura, you will be a coward' [illegible]
[illegible] +

Sakhi 50

The Guru next halted at Ramiana in Patiala territory
[illegible]
[illegible]
[illegible]

You are retaining a fourth part of the famine which is

raging in your country. If you had thrown the whole away the famine would have ceased altogether.'

Further on the Guru met Jograj of the Barang family, a resident of Ramiana. His followers told this man that if the Mahomedan soldiers enquired, he was not to tell them that the Guru had passed that way. He promised not to tell, but shortly after, when the soldiers came and asked if he knew anything of the Guru, he told them that he had just passed, and that his followers had enjoined him not to tell. The Guru hearing of this treachery, cursed Jograj, saying that he would die of a swelling in his stomach. This curse was fulfilled and his descendants to this day die in the same way, after living three days [illegible]

Still further on the Guru met Rupa Khatri, who presented a lump of jaggery [illegible]. The Guru wanted to put up at his house, but he refused to receive him, saying 'Sir I cannot entertain you at my house, for the emperor will destroy me and my family. Do you wish to destroy me?' 'Behold', said the Guru, 'you & your family shall be destroyed, but this village, though it may be laid in ruins many times, shall always be rebuilt.' The village was indeed destroyed and rebuilt thirty years after, but no trace can be found of Rupa's descendants." + [illegible]

Sakhi 51

As the Guru was riding along, a young Barar, the son of Dan Singh came up and whipped his horse, saying, 'O headstrong chief, fly as fast as you can, for the Mahomedan troops are approaching to attack you.' Turning round, the Guru said, 'May your offspring be destroyed. Why did you whip my favourite [illegible] 'horse'.' Dan Singh pleaded for forgiveness, saying 'Honoured Guru, we Barars are great fools. We often give utterance to what is improper. Like a terrible black serpent Ji you are able to destroy any one that thwarts you. You have cursed and destroyed Shumbera & Kapura who did not obey your orders. Pray forgive my son.' The Guru forgave, adding, 'A lioness catches her whelps in her mouth, but does not bite them, so the curse pronounced by a father upon his son has no effect.'

Sakhi 52

Further on, while crossing a desert, he felt thirsty and called for water. The Sikhs bought a cup of water from Rai Khanna for one gold mohur. The Guru cursed Khana, saying, 'You shall become thinner than water, O Khana.'

جنگ مکتسر

Sakhi 53

The Guru passing by Mookutsar, stopped on a hillock, where one of his followers, climbing a "mal" tree (isit it jal) saw some Mahomedan troops, about two miles away, approaching them, and informed their master accordingly. "Their eyes are filled with dust, and their mouths closed with a hard wooden plug. Their eyes shall be opened, but they shall not be able to see." A body of Seekhs from the Majha country through a sheet on a bush and hid themselves. In the meantime the Mahomedan troops arrived, but could not find the Guru. A Seekh, followed by five others, jumped out of the bush, and attacked them. Five more now sallied out to assist their brethren, and in this manner, five at a time advanced, till 40 of them fell, and obtained the crown of martyrdom. They killed 250 Mahomedans, for the Guru himself discharged an arrow, which made a dreadful noise, and caused the earth to tremble. A woman also fought with a spear.

The Mahomedans at length retired, thinking that the Guru had been slain. The troops being parched with thirst, their Commander asked whether there was any water in the vicinity. Kapura* said, "O Khan jee, water is only procurable at a place 10 miles in our rear, or at another

* یہ چودھری کا مرتبہ سو سرکار کی مدد کرتی تھی

thirty miles further on.' 'What is the cure,' said the officer, 'we are dying of thirst?' Kapur advised them to go back on their horses, as fast as possible, to the place where water was procurable ([illegible]). The Mahomedans have to bury their dead hesitated, but Kapura ~~advised them~~ suggested that they should strip the dead of their arms, and leave them on the ground, as that would amount to the same thing as burying them. 'Procure water for yourselves,' said he, 'you have been victorious; it is not well to allow the troops to perish of thirst.' 'Kapura is wise, let us follow his advice,' said the Commander. He was the governor of Sirhind, who had been cursed by the Guru, against whom he had come ~~down from the hillock to the battlefield, and wiping the faces of~~ with 5000 horse and foot. After a long pursuit he had at last succeeded in bringing him to action. From that day the Mahomedans never ventured to fight with the Guru. After the departure of the Mohamedans, the Guru came down from the hillock to the battlefield and wiping the faces of the wounded followers, conferred upon them the titles of [illegible] [illegible] and so on, according to the number of paces each had advanced against the enemy in the battle, such being the practice of the Moghal Emperors ([illegible]). Coming up to Mahan Singh

who was dying of his severe wounds, he enquired if there was anything his Guru cumto do for him. "I have seen the Guru's face," said Mahan Singh, "and have nothing more left to desire." But when the Guru insisted on his making a request, he simply asked him to heal the wounded. ٹوٹی گنڈھو "O Mahan Singh, ask something else," said the Guru "for it is difficult to grant this request." "If you are favourably disposed," resumed Mahan Singh, "grant me this single favour. I donot want anything else." "Excellent is the Khalsa," exclaimed the Guru and Mahan Singh immediately expired.

Sakhi 54

A Seikh woman came to the Guru asking him to pray ~~that~~ she might have a son. She had given up all her wealth and comforts, and become a mendicant. She was in the Guru's camp when the battle took place and had been wounded. "You fickle creature," said the Guru, "you came here for a son, and now you have become a mendicant!" When her wound was healed she began to go about naked, but the Guru ordered her to wear a 'Kuch' and a 'Pecha'. Mai Bhago, for that was the name given her by the Guru,

adopted this dress, and moreover armed herself with a javelin, weighing a maund and a quarter (یعنی سوا سیر ؟) She became very pious, and devoted herself entirely to God and the Guru. She always remained in the Guru's camp, and used to guard his bed with two other Sikhs, who were under her orders. All respected her as a goddess, and the Guru was highly pleased with her. 'Mahan Singh did well,' she used to say, 'in only asking the Guru to heal the wounded.'

Sakhi 55

سوکھے مال (یعنی ونی) کے درخت کاٹ کر ایک ہی بڑی چتا بنائی اور شہید سنگھوں کو اپنے ہاتھ سے جلا دیا۔

وہی پاک جگہ اب مکتسر ہے +

گورو جی نے سفر جاری رکھا - ایک تالاب کے کنارے ایک ستون Sakhi 56 پر مقام کیا۔

وہاں ایک بہت بوڑھا آدمی (۱۲۰ سال کا) سلوستانہ - اسنے کئی قحط دیکھے تھے - ایک قحط بارہ برس رہا + پانچ

سو سال کے اندر بارش نہیں ہوئی + بکری کا دام پچاس روپئے ہو گیا + بہت لوگ مر گئے ۔

گورو جی کی عمر اس وقت ۳۵ سال کی بتائی - گویا یہ ~~۱۶۵۸ تھا~~

جو غلط - انکی عمر اس وقت ۳۹ یا ۴۰ سال کی تھی ؟

Sakhi 57

The Juts जट of Hureeke clan did not allow the Guru to halt at Nowthea, a village in the Patiala territory

اب بھی مسلمانوں کا ڈر لگ رہا ہے +

Sakhi 58

سفر جاری رکھتے فتح ... کے گاؤں میں قیام کیا - جہاں ہر کے ... میں ایک قمیص اور ایک لنگی پیش کی جو

گورو صاحب نے پہن لئے - جب سکھوں نے حیرانی ظاہر کی تو کہا کہ قول

جیا دیس تیسا بھیس - تیر لنگی سو ہے قمیص

پھر بگے جٹوں سے کہا کہ رات کو ہمارے ڈیرے کی حفاظت کرو۔ سکھ بھنگ پی کر لوگ سو جاتے ہیں اور بڑے ڈاکو
ہیں + انہوں نے نہ مانا۔ پھر کہا کہ اپنے نوکروں ڈوگروں کو حفاظت کرنے پر مامور کرو + رات میں دو تین دفعہ
جاگ کر جب دریافت کیا کہ کون پہرے پر ہے۔ تو جواب ملا کہ ڈوگر + دعا دی کہ تم ڈوگر ہی اس گاؤں کے مالک
ہو جاؤ گے +

The fear of chase is still there.

Sakhi 59

The Guru next encamped in a forest under a large 'bir' tree

Sakhi 60

قصور کے پاس وزید پور میں پہنچے۔ سکھوں نے کہا وہ قصور ہے جہاں بائیس سردار ہیں جن کے دروازہ پر نوبت
بجتی ہے۔ گورو نے کہا ایک وقت آئیگا کہ جب ہر گاؤں کا ہانا کا چھا ہیں نوبت بجے گی + (معلوم نہیں دیتا
کہ کا ہنا کا چھا گاؤں سے الگ کیا واسطہ تھا +
ادر ہم جیسے باز کو کھانے کو دیا ہاتھ
تیتر کی آواز سنکر اسیر باز چھوڑا۔ پچیس میل پر جا کر وہ قابو میں آیا + داسنگھ نے کہا کہ ایک تیتر کے واسطے
گھوڑے کو تھکایا + پاس کے جنگل میں تیتر بہت تھیں + گورو صاحب نے کہا کہ تیتر تو بہت ہیں۔ مگر اس تیتر سے مجھے خاص مطلب
تھا۔ اور وہ یہ کہ یہ تیتر ایک کاشتکار تھا اور باز کھتری کا اسنے روپیہ دینا تھا + مجھے بیچ میں ضامن ٹھہرا کر پھر
دھوکا دیا + اسے مجھے اسکے پکڑنے اور باز کے حوالہ کرنیکا موقعہ ملا +
یہاں پر جنڈ کے مین کھونٹے گاڑے جو ہر سہ جنتیں ہیں کے جنکو سکھ ادیکا سیلو جتے ہیں +

Sakhi 61

لگے اور ملک میں پہنچے + جب وہ کھیتر کو کوروچھیتر جیسا پوتر تیرتھ بنایا +

Sakhi 62

تب کوچ کر کے رو بیانہ آئے۔ بھنگاسی اور ایک کوے کو تیر مارا + زور آسنگھ نے اعتراض کیا کہ اس
کوے کو کیوں مارا ہے + جواب دیا کہ یہ کوا ایک کور تھا + ایک غریب کھتری کا اسکو کھانا نذر دیا + پھر وہاں
گیا مگر غریب کھتری کی خوبصورت لڑکی دیکھ کر اس پر فریفتہ ہو گیا + شام کو سیاہی اسکو پکڑ کر لے گئے + باپ بہت دکھی
ہوا + لڑکی نے کہا دھیرج کرو۔ تیرے ساتھ ایسے کرما ن کہ چلو + آج رات مجھ بہانہ کرتا واپس آگئی + رات اگلی
رات آئیگا جب وہ گیا + لڑکی نے کہا کہ دیکھنا دھوکہ مت کرنا + اس لڑکی نے سمجھا کہ نہیں میں دھوکہ کھائے کو گر گئی

میں کل خود آ جاؤں گی + گھر جا کر اس نے باپ سے یہ کہہ کر کہ اب پیر آ بو مہاشی اور کالا گورا ہے - نہ ہم کھائیں + اب تب سے اسکو

بار گو ان چکا ہے +

یہہ اصل میں مسندوں پر مثال گھٹتی ہے جو ایسا کیا کرتے تھے + ٹھیک جیسا کہ ان سے پہلے بھی

جوگی بانو کیا کرتے تھے +

Sakhi 63

روپانہ کے قیام میں ایک جوگی کی گھر (یا توں) کا ذکر ہے جسکا نام علم ناتھ دیا ہے - وہ مسلمان تھا اسکی

قبر کو سجدہ کرتے سکھوں نے اعتراض کیا اور گورو صاحب پر پانچ روپے جرمانہ کیا یعنی تنخواہ لگائی - جو گورو

صاحب نے خوش ہو کر بھر دی +

جہاں جتنی ضد لگائے تھے وہ تنے ملکر ایک ہو گئے ہیں اور وہ پوجے جاتے ہیں اور انیر مقتی مانی جاتی ہیں

Sakhi 64

ایکدن شکار کھیلتے گھنڈر گاؤں جا نکلے جو کیمپ سے چھ میل کے فاصلہ پر تھا + گھنڈر سے ایک بچہ کھدا

اور پانچ روپے بھینٹ کئے اور سکھوں کو دودھ ٹھنڈا کر کے پلایا + کچھ دیر کے بعد Hence ہی تمو کیمپ پر آ گئے

Sakhi 65

اگلا مقام کال جھرانی پر ہوا - گاؤں کے پاس ایک جھاڑی کے درخت پر ایک گھونسلے میں کوے رہتے تھے + دھرم سنگھ

کو کہا کہ لمبی گردن والا جو سب سے بڑا کوا تھا - اسکو مار دینے کو کہا + پریم سنگھ نے اعتراض کیا + گورو صاحب

نے کہا کہ یہہ کوا ہمارے سکھوں کو ہر دکھ دیتا رہا [illegible] بہت تکلیف دیا کرتا تھا - یہہ تھا اہلکار [illegible] تھا +

کانشیا والہ نلدو جو گاؤں کے [illegible] ~~Sakhi 66~~ کی تھی - گورو صاحب نے ایک [illegible] اپنی طرف آتے دیکھا

اور اسکو تیر مار کر مار دیا +

Sakhi 66

گورو صاحب جا کر تھے + برادروں کو لیکر شکار کو جایا کرتے تھے + سودھیوں نے رسم کا سامان [illegible] خدمت کی

Sakhi 67

اگلا مقام چھیلیانہ پر ہوا + براڑوں نے رسے گھوڑے کی لگام پکڑ لی اور اپنا روزینہ پانے کا تقاضا کیا - اور کہا

کہ ہم آگے نہ جانے دیں گے جب تک ہماری تنخواہ نہ چکا لو + گورو صاحب نے کہا کہ دیں گے - مگر براڑوں نے کہا کہ پیسے

[illegible] تم [illegible] کرتے آئے ہو [illegible] اب تو ہم نہ چھوڑیں گے + گورو صاحب نے کہا کہ سکھی چاہیے یا تنخواہ ؟

براڑوں نے کہا کہ ہماری تنخواہ دیجیے سکھی کی ہمیں کچھ پرواہ نہیں + گورو نے اور آسمان کی طرف ایک
تیر سر کیا - خوب مینہ برسا اور اولے پڑے + براڑ بھاگ کر ایک درخت کے نیچے پناہ گزین ہوئے + سکھوں نے
بھی ان پر جھول ڈالدی +

کچھ عرصہ کے بعد انکے گھوڑوں کی تعداد بڑھ گئی اور ایک خچر دو بیل اور جو روپے ان کے موجود ہو گئے - گورو یہاں
گھوڑے آنے لگے آٹھ سو سوار اور تمام اخراجات نکال کر تنخواہ تقسیم کی (یہ تنخواہ نوکروں کے وقت کی تھی
There being 500 horsemen and + گرو صاحب کا وقت تھا نہ کال کا حکم تھا)
900 footmen. گورو صاحب نے دان سنگھ کو بھی تنخواہ لینے کو کہا اس نے جواب دیا
کہ دھن دولت بہتیری ہے - مجھے سکھی ہی دیجئے + گورو صاحب نے کہا کہ دان سنگھ تمہیں سکھی کا بیج ماں نے
بونے دیا + اس بیج نے سکھی پھر بھی نہ اگی + تم کیس کیوں نہیں رکھ لیتے + دان سنگھ نے پوچھا آپ کیوں
چاہتے ہیں کہ میں کیس رکھوں - گورو صاحب نے جواب دیا کہ جو کیس رکھتا ہے اور سکھی رکھتا ہے - وہ نرک میں
نہیں جاتا + اور میں اس کو بیچ جاتا ہوں اور جو سکھ لیتے کیس رکھ کر برائی سے نکال لیتا ہوں + تب دان
سنگھ نے کہا کہ مجھے میری اپنی داڑھی سے پکڑ کر نکال لینا + گورو صاحب ہنسے اور دان سنگھ نے کیس رکھنے کا وعدہ
کیا + پاہل لی - گو تنخواہ لینے سے اب بھی انکار کیا +

گورو صاحب نے کہا دان سنگھ کچھ مجھ سے مانگو - میں تم پر بہت خوش ہوں + دان سنگھ نے کہا اگر آپ خوش ہیں
تو میرے گاؤں میں آؤ + آنندپور جانے کیلئے روانہ ہوئے اور جنگل میں پہنچے + گورو صاحب نے پوچھا - دان سنگھ ابھی تمہارا
گاؤں کتنی دور ہے + اور یہ سن کر کہ سوا کوس ہے وہیں ٹھہرنے کا ارادہ کیا کیونکہ سندر دیوان کی پڑھنے کا
وقت ہو گیا تھا + دان سنگھ نے کھانے کو منگوایا اور گورو صاحب کو دودھ پینے کو دیا + گورو صاحب نے دودھ
پی کر کہا سنو کا یہ تو بوری بھینس کا دودھ ہے + نوکر نے کہا جی ہاں +

جوسنا اور سنوما دو زمینداروں نے گورو صاحب کی آزمائش کے لئے الگ الگ کالی بھینس کا دودھ ملا دیا + گورو
صاحب نے جھٹ کہا کہ میری آزمائش کرنا چاہتے ہو + انہوں نے کہا - نہیں گورو صاحب میری گھر والی نے دودھ ملا دیا
ہوگا + گورو صاحب نے کہا کہ یہ جنگل لاکھوں روپیہ کی مالیت کا ہے - یہاں تین قیام کریں گے +

Sakhi 68

دان سنگھ نے اپنے گھر پر گورو کا بہت آدر کیا + اور دان سنگھ نے نو د سکھوں کو اپنا ماتحت بنا لیا ہے + گورو صاحب نے دعا دی
کہ دان سنگھ تمہارا گھر سکھی کا کینہ رہوگا + اسی طرح پر گورو صاحب جیتو گاؤں کے سکھوں کو ملے +

Sakkee 69

وہاں سے چل کر ایک مقام گنبت سہر پر ڈیرا کیا + گنبت سہر اسکو اسواسطے کہتے تھے کہ وہاں بہت سے گنبت سادھو ہوں
نے دسگورو کو بہت سا نذرانہ پیش کیا +
براڑ خوشی منا رہے تھے کہ انہوں نے زور گورو صاحب کی تنخواہ مانگنے پر مجبور کیا + ایک گنبت نے سنکر یہ بات گورو صاحب
تک پہنچائی + انہوں نے سنکر کہا کہ بیرے سکھ فوج اکے ہزار گنا وصول کرینگے +
ایک مسلمان فقیر Walmaa خانوادہ کا تھا اسنے 9 گز لمبی قبر بنوائی تھی اور اسکے طرف سوراخ رکھا تھا کہ جب وقت
اسکو اس سوراخ سے اللہ اکبر کا دیا دیں + اسنے گورو صاحب کی ایک شی لکھی - اسکو گوشت کھانے اور گانا بجانیکی تھی
اور التجا کی کہ مجھے سکھ بنائیے - گورو صاحب نے منظور کر کے اسکا نام اجمیر سنگھ رکھا - وہ گوالیاتی تھا اور دہلی والوں
میں ایک ہی دن بھیک مانگ سکتا تھا +

Sakhi 70

کوچ جاری رکھی ایک شخص ملا جنکو جسکے ساتھ مال کا ... ملنے پر بخشی گئی

Sakhi 71

اگلا مقام بھائی کا کوٹ میں ہوا - جہاں دو بنیوں نے گورو سے سالی کی اور سکھ ہوکر نام انکے
رنگی سنگھ اور گھومی سنگھ ہوئے + مجبور گورو کی بخشش ہونے بھی پایا اور وہ دھن کمائی کی
گورو کو بھینٹ کی + بھائی کے کوٹ کے پاس جو جنگل تھا اب بھی موجود ہے

گورو صاحب پر قاتلانہ حملہ کرنیکی سازش

Sakhi 72

Two Dewana Faqirs named Gohda and Sookhoo, hearing that the Guru had killed one of their fraternity, determined on revenge and collected 50 Dewanas to attack him (See Sakhi 48). Twenty-five however, deserted in a short time, and 13 more soon after, followed by 10 more, so that only 2, named Sookhoo and Baodboo* remained. They set out with their musical instruments

* کہا یہ جاتا ہے کہ بیروں نے سکھیا اور پڑھا تو نہیں ہے +

a Sarangee & Dhad, for the Guru's Camp. Hiding their instrument at a neighbouring inn, they waited upon the Guru. After the usual greetings, he ordered them to produce the things which they had hid. They brought them accordingly, and being ordered to sing, tuned their instruments and sang the following verses:—

"Our beloved Souls do not remain long with us,
Our parents do not remain long with us;
And Youth is transient."

The Guru was preparing to mount his horse & go out riding when Sookhoo said, 'Protector of the poor, let us carry you.' Accepting his offer the Guru seated himself upon a couch, and made two Seikhs & the Dhawans carry it. As they went along, he kept beating Sookhoo's bald head, while the latter imitated the sound of a Dhounsa or drum. After going about a mile in this way the Guru mounted his horse, for this was only a little fun which he had indulged in to please Sookhoo, in whom he found the germs of true attachment. Sookhoo now asked the Guru how he had managed to disguise himself at Machhi-wara and was highly amused when he seated himself on a couch & put on the blue dress

which he wore on that occasion. Soothoo one day after prostrating himself, walked round the Guru several times, being in a trance all the while, and at last fell down exhausted & senseless. On being bathed according to the Gurus directions, he recovered, and prostrating himself, said, I was overpowered by divine love, O Guru; you should not have me the bathed? The Guru presented him with a square rupee which is worshipped to this day

Sakhi 75.

وہاں سے بھیک گئے اور رات جنگل میں کاٹی - جانور سودھیوں نے سیوا کی

Sakhi 76

جنتو کے تالاب پر پہنچ کر گورو صاحب گھوڑے پر سوار ہی تالاب میں سے نکل کر اگلے کنارے پہنچے + اس وقت انکی نیلی پوشاک سفید ہو گئی - صرف دستار نیلی رہی - کالا گھوڑا بھی سفید ہو گیا سوائے سر کے + سکھوں نے حیران ہو کر گورو صاحب سے پوچھا کہ یہ کیا ماجرا ہے - گورو صاحب نے بیان کیا کہ پہلے ہم نے سمیرتا تیرتھ کا غسل کیا تھا + اور للو اور جنتو کے چودھریوں سے پہلے ہم نے یہاں کیمپ کیا تھا + اس سر کا نام Sroate-Sar تھا اور میں عین دوپہر کے وقت اس میں داخل ہوا + سکھوں نے بھی نہانا شروع کیا - مگر گورو صاحب نے کہا کہ مہورت گذر گیا ہے +

All this is well-known throughout Malwa.

گورو صاحب نے کہا کہ آج تو تازہ گوڑ کھائینگے + اتنے میں ایک لبانا سکھ تیس من تازہ گڑ لے آیا اور سب نے گھوڑوں تک اسدن دو بھی گڑ کھایا اور کچھ نہیں کھایا + گاؤں والوں نے گورو کی بہت سیوا کی +

Sakhi 77

جنتو سے روانہ ہو کر پکہ پہنچے - گھوڑے باندھنے کے کھونٹے جنڈ کے درخت بن گئے - جہاں آج تک بھی جاوے تو گورو کے بستر سے وہ لبے اکھاڑا بھی بنایا گیا اور سنگت نے وہ کھونٹ کے جیگہ میں لگا دی ہے

ہاتھیش دمدمہ   اور دُلا چودھری

Sakhi 78.

سفر کی جاری رکھتے Dumma دمدمہ پہنچے - گورو تیغ بہادر کے سھان پر ماتھا ٹیک کر جلا دیا کہ وہ
جو یہاں بیٹھا ہو اسکو ہموار کرو تاکہ گھر کیا کو ٹھر آرام کریں + [گویا اچھی طرح کسی محفوظ جگہ پر پہنچ کی
تلاش میں رہو تھے +] سکھوں نے اسکو ہموار کیا اور بیٹھا ہوا کو ہموار کر دیا + گورو صاحب نے وہاں پر آرام کیا اور پھر
پھر سیس نوا کر کہا کہ یہ انند پور کا دمدمہ ہے

it had become the Dumdama of Anandpoor.
'What was it, O true king,' said the Sikhs, 'when you bowed to it?' 'It is the place,' he replied, 'where Guru Tegh Bahadur once put up for nine days, when he visited Malwa and is therefore sacred. Prosperity & supernatural powers may be obtained here by prayer." From that day the Sikhs have continued to venerate this shrine.

This anecdote of Guru Tegh Bahadur was related by the Guru himself.

Dulla Chawdhari then presented himself, and pressed the Guru to come & put up in his fort, but he refused, saying, 'I prefer to stay outside as your women & children are living there.' 'I can remove the women,' said Dulla, 'to a separate building, or to the town. Pray do come.' But the Guru still refused, saying, that it was better to stop outside. Dulla then entreated the Guru to allow his wife at least to go and occupy the

85

palace in the fort. He said that she was at liberty to go if she liked; but she, on being asked, said, that she preferred to remain with the Guru

The camp was at last pitched under the walls of the fort, and all the Seikhs, except the Guru, took their meals at Dulla's house; his food being brought out to the camp. This went on for five days, after which the Guru ordered all the food to be prepared in the camp. Dulla declared that he was indebted to the Guru for everything but the latter, acknowledging Dulla's devotion, said that it was proper for the Burars to cook their own food, as they received [illegible] their wages regularly.

After this Dulla entertained the Seikhs several times, and presented a horse, two shawls and a hundred rupees to the Guru; and two superb robes and 25 Rs. to each of his wives. ([illegible])
He also furnished grass & grain for the Guru's horses, and provisions for his kitchen.

Sakhi 79.

The Bysakhee fair took place during the Guru's stay at this place. Many Seikhs came from all sides, some for amusement & some from curiosity.

[[illegible] ۱۷۶۳ [illegible] ۱۷۶۴ [illegible]]

اوداسیہ نے یہہ بھیڑ دیکھکر کہا کہ سچے بادشاہ دیکھئے کتنے لوگ آپکی خوشی لینے کے لئے آئے ہیں + گورو صاحب نے
جواب دیا + اسی مطلب کے لئے بہت تھوڑے آئے ہیں + مرد عورتوں کو دیکھنے اور عورتیں مردوں کو دیکھنے آئی ہیں
زیادہ تر تماشہ دیکھنے کے لئے اکٹھے ہوئے ہیں + میرے لئے بہت تھوڑے سکھ آئے ہیں + گورو صاحب نے ایک
سکھ کو بلوایا اور پوچھا کہ تمہاری سکھنی کہاں ہے + اسنے جواب دیا وہ بیٹھی تھی ادھر اشارہ کیا + گورو صاحب نے ایک
سکھ عورت کو بلوایا اور پوچھا کہ تمہارا گھر والا کہاں ہے اسنے اشارہ سے بتایا کہ وہ بیٹھا ہے + گورو صاحب نے اوداسیہ
کو کہا کہ دیکھ لیا؟ کہ سچے سکھ بہت تھوڑے ہیں +

ایک اور سکھ کو بلوایا اور پوچھا کہ تمہارے کوئی رشتہ دار بھی ہیں - اسنے ہاتھ جوڑکر کہا کہ گورو جی نہیں + بہت
سے اپنی غرضوں کو مدنظر رکھکر رشتہ دار ہونیکا دعویٰ کرتے ہیں - مگر اس دنیا میں اسکا سچا رشتہ دار اور دوسری دنیا
میں بھی گورو ہے جسنے اسکو یہہ بدھی دی ہے + گورو صاحب نے کہا اوداسیہ یہہ سچا سکھ ہے - باقی سب تماشے کیلئے
اکٹھے ہوئے ہیں + ہزاروں تیرتھ یاترا کو جاتے ہیں مگر انمیں سے چند ہی پاکدامن اور دھرمی ہوتے ہیں + بہت جنگ
کو جاتے ہیں مگر بہادر کوئی کوئی ہی ہوتا ہے + سینکڑوں ناؤ میں پیر رہتے ہیں - وہاں ملاح ایک ہی ہوتا ہے +
اوداسیہ نے مصافحہ کیا اور کہا کہ غریب پرور تم سب دلاں دیاں جاندا ہیں - تیرے توں کوئی کیہہ لکا سکدا ہے +

Sakhi 80

اگلے دن گورو صاحب کے گھر سے باغ تک گھوڑے پر سوار ہوکر نکلے - ساتھ بہت سے خدمتگار سوار پیادہ - دھونسہ والے
گانے والے اور باجہ بجانے والے جو بھجن گاتے جاتے تھے + گورو صاحب جیوں ہی بیٹھے لوگوں کو درشن دے رہے تھے اور
انکی مرادیں فی الفور پوری کر رہے تھے +

Sakhi 81

گورو صاحب ایکدن باہر شکار کھیل رہے تھے کہ ایک عورت نے گورو صاحب کو بلایا اور کہا:
"You are Gobind, and I wish to speak to you. Your beard is superb and your turban excellent. I belong to Baraich clan and my native village is Chuhba. I am going away disappointed; pray grant me a son." "Repeat your request," said the Guru, and

repeated it. 'Where do you come from?' 'From Moja'. She replied. He at once called for pen and ink, and ordering her son, handed the paper to a Seikh. 'What have you written', asked the Seikh. 'I have ordered her a son,' said the Guru. The figure looks like seven, observed the man. 'Never mind, let it be 7,' rejoined the Guru.

Sakhi 82

ایکدن باہر گئے شکار نہیں ملا - گورو صاحب نے کہا کہ کسی نے آج منہ نہیں دھویا اور بالوں میں کنگھی نہیں کیا اتنے میں ایک سکھ بول اٹھا کہ میں نے آج بال نہیں بنائے + گورو صاحب نے کہا تب اچھی کرو + جب اس نے ایسا کیا تب گورو صاحب کو خوب شکار ملگیا + گورو صاحب نے حکم دیا کہ ہر ایک سکھ ہر روز کنگھا کیا کرے اور دستار درست کریں اور منہ ہاتھ دھویں +

Sakhi 83

~~[illegible]~~ گورو صاحب کے حضور ایک سکھ نے a small cup of tyre پیش کیا اور گورو صاحب نے اس سے پوچھا کہ کہاں سے آئے ہو اور کس کے بیٹے ہو + اس نے جواب دیا کہ موضع گھاؤں سے آیا ہوں - میرا نام دلیپ ہے اور میں [illegible] بھیکو کا بیٹا ہوں + گورو صاحب نے کہا کہ تم سچ مچ دلیپ ہو دلوں کے فخر ہو گے + گورو صاحب اس پر بہت خوش ہوئے اور ایک نئی دستار اسکے سر پر باندھی + جب وہ اپنے گھر میں آیا تو ایک سال سازندوں نے گانا کیا اور اسنے سب کو کپڑے اور پگڑیاں دیں +

یہاں تلونڈی یا دمدمہ میں انکا قیام چند ماہ یا چند ہفتوں سے زیادہ معلوم نہیں دیتا +

ماتا سندری اور ماتا صاحب دیواں

Sakhi 84

تلونڈی سے روانہ ہوکر گورو صاحب نے چک نام کے گاؤں میں ڈیرہ لیا + رام سنگھ نے جو وہاں رہتا تھا
گورو صاحب کو مشورہ دیا کہ گاؤں کے اندر ڈیرہ کریں۔ مگر گورو صاحب نے باہر رہنا ہی پسند کیا +
رام سنگھ نے پھر اپنے گھر پر دعوت دی جہاں گورو صاحب گئے + رام سنگھ کی بھوجی نے بھی اپنے ہاں نیوتہ دیا۔
کیونکہ وہ درشن کرنا چاہتی تھی + اور رام سنگھ کے گھر جانا اسنے پسند نہیں کیا تھا کیونکہ دونوں سے جھگڑے پڑے رہتے تھے۔
بھابی نے باہر نکل کر گورو صاحب کا استقبال کیا۔ اور منہ کے آگے کپڑا کر لیا +

Ram Singh used to eat the Guru's leavings and those of his wife were distributed by Ram Singh and his brother to the members of their respective families. The leavings of Sahib Dewan, the Guru's other wife, were thrown to the dogs, for Ram Singh's female relations refused to touch them. Sahib Dewan was offended at this, and reported the matter to the Guru, stating that it was a deliberate insult, as they had themselves asked for the leavings. The Guru called Ram Singh and asked him to explain why they did not eat the leavings of Sahib Dewan. Ram Singh after enquiring represented that his people declined the leavings because the members of the Guru's family had not yet partaken of food with Sahib Dewan, and also because she was yet a virgin. The Guru explained, that, in consequence of vow, he had not yet been able to consummate his marriage, and that Ram Singh's relations were

perfectly justified in not eating her leavings

ظاہر ہے کہ ماتا سندری دہلی سے آ کر تلونڈی میں گورو صاحب سے ملی تھیں اور ماتا صاحب دیوان
کی شادی تلونڈی میں ہی سکھوں نے گورو صاحب کو مجبور کر کے کرا دی تھی +

Sakhi 85

After this, Bhai Dyal Singh came with Ram Singh to pay his respects to the Guru, who, however, would not speak to him, though Ram Singh introduced him as a member of the family. Ram Singh on leaving the Guru's presence said to Dyal Singh, 'The Guru intends to visit Bhucho tomorrow, you had better go ahead overnight and prepare food for him. He will arrive there by sunrise.'

Ram Singh presented the Guru on his departure with a bow and a pair of shawls, and Mata Sundri and Mata Sahib Dewan, with two suits of clothes that were exactly alike.

The Guru reached Bhucho a few minutes after sunrise and Dyal Singh begged that he would order his tents to be pitched there, but the Guru insisted on going on to Bhagoo, although Dyal Singh represented that the food was ready.

Dyal Singh having refused to take the Pahul on some previous occasion, the Guru told him that he would be willing at some future time to take it from

Sweepers. Dyal Singh was asked for the Pahul, and it so happened, that of the five men present, four were Seikhs, and the fifth a sweeper, who was lying asleep at the time.

Dyal Singh now brought the food on carts, and after helping the Guru and his followers, presented a horse, a pair of Shawls and a hundred rupees. After 15 Seikhs, who arrived late, reported that they had had no food, and the Guru directed them to take it by force from Dyal Singh; but he having none ready gave them his ring to buy provisions and cook some for themselves. These men joined the Guru afterward at Bhagoo.

Sakhi 86 بھٹنڈہ کیمپ

بھٹنڈہ میں ڈیرہ کیا - ایک وودان براہمن نے کہا کہ راجہ بینا پال (ونے پال) (جسنے یہہ قلعہ ۱۸۰۰ برس پہلے بنوایا تھا)
نے یہہ مریادا قائم کی تھی کہ جو بھی اس شہر میں داخل ہو ایک ہاتھی کی بلی دے کیونکہ یہہ شہر میں ایک دیو رہتا ہے + گورو صاحب
نے کہا کہ ہاتھی کہاں سے لیں - بھینسا دیا جاسکتا ہے + سکھ گئے اور بنگا Bungora گاؤں سے ایک بھینسا لے آئے
جسکی بلی دی گئی - بھائی گوردیہ نے ایک کڑچھا سے اسے اٹھا کر قلعہ کی دیوار سے نیچے گرا دیا - گورو صاحب نے کہا کہ تم
بڑے شاہزور ہو + گوردیہ ہمیشہ ایک گوڑی (Shovel) پہنے رہتا تھا + بڑا ہیکت اور قانع شخص تھا - اسنے بہت بڑے وقت لگائے تھے
گورو کے حکم سے ابھیچر گیبتوں نے دیو کو نکال دیا اور سرہند چلے جانے کیلئے کہا - راستہ میں مشہور ہو، مچھ سکتا تھا +
ایک بکری نے یہاں شیر کو ہرایا تھا - یہہ دیکھکر بینپال نے یہاں قلعہ تعمیر کرایا بہت جلدی میں + کرسان لوگ جنہوں نے
اس کام میں مدد دی انکا محاصلہ ایک ایک سال کا معاف کر دیا + لوگ کہتے ہیں کہ بھٹنڈہ سے لیکر بھٹنیر تک ایک راستہ زمین کے نیچے نیچے چلا جاتا ہے
راجہ گوریا Gorea نے تھوڑا عرصہ ہی ہوا تھا کہ اسکے برج گروا دئے تھے +

Sakhi 87

جھنڈا سے چلکر Samir سمیر والا میں ڈیرہ کیا اور رات وہاں رہے + ڈلا یہاں آ کر ملا + جب کسان کچھ بیٹھک
اسکے واسطے لائے تو اس نے انکو کہا کہ گرو کی موجودگی میں میں یہ نہیں لے سکتا - مگر گرو صاحب نے کہا کہ اس وقت تم کھا لیا کرو +

Sakhi 88

The Guru next encamped at Tilwandi. اس رات وہاں کوئی تماشہ
ہو رہا تھا + رات کے پہرے میں جو آدمی تھے انمیں سے پانچ تماشہ دیکھنے چلے گئے - مگر صبح سورج نکلنے سے پہلے ہی واپس آ گئے +
جو پانچ نہ گئے انکو افسوس ہوا کہ وہ تماشا دیکھنے کیوں نہ گئے + گرو صاحب جو بہت light sleeper تھے سب کچھ سنا پوچھا کہ وہ رات کو
غیر حاضر کیوں تھے - انہوں نے انکی بات چیت سن لی تھی +

Sakhi 89

ਇਸ ਬਾਂਗਰੂ ਦੇਸ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁਖ਼ਬਰਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਟ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਭੀ ਇਹੋ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਆਣਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਮੁਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟ ਲਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਨੇ ਗੁਰੂਆਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਕਿਰਚੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਵਾਂਗਾ।' مگر یہ بات اسوقت ہوگی جب سکھوں کو پوری طرح ... ہو جائے گا
ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਭ ਸਿਖ ਹਰ ਵਕਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਰਖੇ + ਅਤੇ ਤੇ ਸਿਖ ਸਿਪਾਹੀ ਪੌਸ਼ਾਕ ਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਓਦੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕੇਸ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, for, said he, 'you can be perfect men, only by wearing the Kase + bearing arms.' ਏਹੋ ਜੁ ਕਹਿਕੇ ਸੂਰਮੀ ਜਨੂਨੀ ਕਰਾਈ, ਉਸਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਉਠੇ ਚਾਉ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ

Sakhi 90

کڑاہ پرشاد تیار کر کے سکھوں کو ... واسطے کہتے تھے تا کہ ان کو ... کا ... آوے
ان دنوں میں گرو صاحب کو اس سے زیادہ کوئی چیز پسند نہ تھی حقیقت تمام جنگی لٹریچر +

Sakhi 91

ڈلہ نے اپنی اور سپاہیوں کی تنخواہ لینے سے انکار کیا اور کہا کہ میں مینہ مانگتا ہوں - گورو صاحب نے کہا کہ بادلوں پر تو ہمارا کوئی اختیار نہیں + مگر اچھا تالابوں کو صاف کرو + اتنے میں خوب جھڑی لگی کہ سب عاجز آ گئے اور گورو صاحب سے عرض کی کہ اب مینہ بند کرو +

Sakhi 92

ایک سکھ نے گورو صاحب سے کہا کہ مولا کھتری گورو نانک کا وفادار دوست تھا مگر باوجود اسکے سانپ لڑ کر مرا اور نرک گیا گورو صاحب نے جواب دیا کہ اسنے بیوفائی کی تھی - مگر اب اسکا نیا جنم ڈلی کھتری کے گھر میں بھٹنڈہ میں ہوگا - اسکا نام مولا ہوگا اور اسکے بال ایکطرف سفید ہونگے - لیکن وہ سچا سکھ ہوگا

Sakhi 93

سکھوں نے گورو صاحب سے کہا کہ جب ہم سوتے ہیں تو علے الصباح ایک عورت آتی ہے اور ہمیں چھوڑ کر چلی جاتی یا کھڑی ہو جاتی ہے گورو صاحب نے بتایا کہ وہ مالوہ کی دھرتی ہے - راجہ بینے پال کے وقت یہہ خوب آباد تھی بہت کنوئیں نہریں تھیں کوئی آدمی بھوکا یا ننگا نہیں تھا - راجہ بینے پال کبیر کی طرح دولتمند تھا + اسکے ہوئے ۱۰۰۰ ہاتھی ہوتے تھیں + مگر ایک برہمن عورت نے جب کچھ مہمان اسکے گھر میں کھانے کو آئے تو بچ کے گئے پر اس نے آٹا ڈالکر اسکو ڈھک دیا جس سے اُن پر دھرتی ناراض ہو گئی اور وشنو کے پاس جاکر اسکی شکایت کی کہ راجہ بینے پال کے راج میں برہمن عورت نے اسکے منہہ میں گوہ ڈالا ہے + سب دیوتاؤں کو اسپر بہت غصہ آیا + وشنو نے سینچر کو کہا کہ بینے پال کے راج میں بارہ برس کا قحط ڈالو - کنوئیں ندی نالے سب سکھا دو اور اُن کے انباروں کو خالی کر دو + سینچر نے آکر ایسا ہی کیا - مگر راجہ کو مشورہ دیا کہ تم یہاں سے چلے جاؤ - چنانچہ وہ اجین چلا گیا اب مالوہ کی دھرتی کا گناہ معاف ہو گیا اور اب وہ پھر ہری بھری ہو جائیگی +

Sakhi 94

جھولن سنگھ Banjo خوب بجاتا تھا اور چال چلن کا اچھا نہیں تھا + ایک نوکرانی اسکو پھسلا کر مالی کے حضور لیگئی اور اسنے وہاں کچھ عشق کے گیت گائے - مگر بعد ازاں اسکو بہت افسوس ہوا کہ میں اپنی بہن یا ماں کے سامنے ایسے گیت نہ گاتا + میں نے برا کیا + اپنے آپ کو سزا دینے کیلئے اسنے عضو تناسل کاٹ ڈالا اور یہہ قسم کھائی کہ آئندہ کبھی بولونگا ہی نہیں + باہر دورے سے واپسی پر گورو صاحب کو اس معاملہ کی خبر ہوئی - گورو جی نے کہا کہ اسکے بہرے وچار کبھی بجا نہیں - پیچھے بھی بجا نہیں سکتی ہوتی - ہم دلہن کو دیکھنے کے لئے فرد بھیجا +

جہاں موڑ گاؤں آباد ہے - وہاں پہلا جوند اور ڈلی گوتوں کے جٹ رہتے تھے + جھولن سنگھ بھی اُن دنوں وہاں ہی رہتا تھا + پیچھے جب تلونڈی صاحب کے موڑ اس گاؤں میں جا بسے وہ جھولن سنگھ کو [illegible] یعنی لنگا کہتے تھے - اسکے گھر کے گرد پیپل کے جھنڈ تھے اور تیتر اور دھوں لاب ہے سب گاؤں نیز دیکھتے تھے + اُن دنوں وہ بڑا بھگت بن گیا تھا - اور اسکی پیش گوئیاں بہت نکلی تھیں - جو وہ اشاروں سے بتایا کرتا تھا + موڑ اسکی بہت عزت کرتے تھے +

Sakhi 95.

The Guru made a long stay at ~~Dabba~~ Talwandi and his residence was called the dumdama because he had taken breath (or dama) there. He had ungirdled himself here, whereas his usual practice was to remain girded even while bathing. یہ وہ علاقہ + دمدمہ نام خالصہ دستاں ہوں کا دیا گیا ہے۔ ایسے علاقوں کو جو جنگل میں وہ بنو آئے تھے اور جب شکار کو جاتے تھے۔ تو گرم ہو کے آئے تو ٹھیرا کرتے تھے +

Sakhi 96

اکثر امرت تیار کروا کر زمین پر ڈلوا دیا کرتے تھے جب سکھوں نے پوچھا تو جواب دیا کہ خالصہ جو یہاں اس جگہ پر ہوگا وہ بہت اونچے درجے کا ہوگا۔ یہ ہماری کاشی سمجھنی چاہیے۔ یہاں بہت سکھ آ کر پڑھینگے اور گیانی بنینگے +

(یہ ایک پاگلانہ سی حرکت لگتی ہے)

Sakhi 97

ایک دن جب شکار کو گئے ہوئے تھے ایک مقام پر جو دمدمہ سے ساتھ کوس تھا ایک شیشم کے درخت کے نیچے ٹھیرے۔ اس شیشم کے تنے کا گرد ۱۵ ہاتھ cubits تھا + مہاوں نے سب سکھوں کو یہاں دودھ لا کر پلا دیا

Sakhi 98.

~~[illegible]~~ ایک موقعہ پر گوروجی نے سوال کیا کہ بتاؤ کبیر کے وقت ملک کا بادشاہ کون تھا۔ کوئی جواب نہ دے سکا + گوروصاحب نے کہا کہ دیکھو جنکی لاکھوں کی فوجیں تھیں انکا نام

تک کسی کو معلوم نہیں اور کبیر سب کچھ یاد ہے - یہ ہے بھگتی کا پرتاپ + گورو صاحب
نے بتایا کہ وہ بادشاہ اسکندر تھا (یہ غلط ہے - کبیر سکندر لودی سے پہلے تھا) +

Sakhi 99

گورو نے ایک دفعہ سکھوں سے پوچھا کہ دھرتی کیسے کھڑی ہے - کسی نے کہا بیل کے سینگوں پر
کسی نے شیش ناگ کی پھن پر + تو گورو صاحب نے کہا ٹھیک مگر یہ بیل اور شیش ناگ
کاہے پر کھڑے ہیں - کسی سے جواب نہ آیا - تو گورو صاحب نے کہا کہ یہ سب سچائی پر کھڑے ہیں
اور جھوٹھ بھی سچ کی بدولت ہی کھڑا ہو سکے

Sakhi 100

ایک سکھ نے کسی دوسرے سکھ کا قرضہ دینا تھا - تقاضے کرنے پر کہا کہ گورو کے خلاصی دینے پر
پھر کوئی گرفت نہ ہوگی + گورو صاحب نے جب یہ خبر سنی اسکو بلایا اور اسکو کہا کہ گورو نانک
صاحب نے قرضہ یا دوسرے کا دھن نہ دینے کو ہندو کے لئے گائے اور مسلمان کے لئے سور کے برابر کہا ہے
مردار کھانے والے کو کوئی گورو پیر نہیں بخش سکتا - اگر ایسا ہو تو دنیا کا جلدی خاتمہ ہو جائے
گورو نانک نے کہا ہے کہ جھوٹھ کے سوائے باقی تمام گناہ معاف ہو سکتے ہیں +

Sakhi 101

ڈلا نے پوچھا کہ ہزاروں قلمیں بنوا کر کیوں پھینکوا دیں + گورو صاحب نے جواب دیا کہ
ہزاروں سکھ ہوا پر ہم گیان حاصل کریں گے - تب قلموں کو درست بنا کر کام میں لایا
جائیگا - یہ بچاری کاغذی - مورکھ بھی دانا بن جائینگے +
[اوپر ساکھی نمبر ۹۶ دیکھو]

Sakhi 102

گورو صاحب نے اپنا دمدمہ یا چبوترہ بٹھنڈہ میں بہت اونچا بنوایا تھا - اور جب اس پر
بیٹھتے تھے - تو سب کو نظر آتے تھے +
جب کبھی گورو صاحب سر میں اشنان کرتے - تو سکھوں کو بھی نکالنے کو کہتے + [یہ اس ملک کا دستور ہی ہے]

و صاحب نے کہا کہ بادلوں
حاضر آگئے اور گورو
سے سنانے اگر مرا اور ترک لیا
جو میں مجھ کا - اسکا نام مولا
ا جائے یا کس کھڑی ہو جاتی وہ
ہت کو بیٹھی شہر میں تھیں
ں + مگر ایک برہمن ہوت
ان لوٹا دیوی ناراض
گو ڈالا ہے + سب دیوتا
الے سب سکھا دو اور
د - چنانچہ وہ اجین جا کر
لیگئی اور اسنے وہاں کچھ منشی کے
نے برا کیا + اپنے آپ کو سزا
گورو صاحب کی اس معاملہ کی خبر
بھیجا +
وہاں ہی رہتا تھا + پیچھے
گھر اگر جیر لوں کے جھنڈ
سے بیٹھ کر خیال بہت

اپنے بخشش خواروں کو جھنڈیانہ میں اکٹھے کرتے اور انکا اور انہی آنکو بانٹتے اور کھی جاگات بجاتے

A crowd surrounded his + بیسیوں کے عرض دیتے

damdama. Dulla and other Burars as well as thousands of Sikhs came and sat at his pure feet.... They exceeded in number the multitudes that attends the Anandpur fair (گویا یہی ساکھی انکے وقت آنند پور پھر آباد ہو جاتا تھا) and it was not possible to see from one end of the crowd to the other.

-------Drums & trumpets resounded in his darbar.----His wealth became immense, he took hundreds into his service & showered favours on the multitude like rain. Clothes & other articles were distributed every day. The Burars sang and danced till 12 o'clock at night

-----The kings of the surrounding countries, who had rejected him before, now waited on him, and acknowledged his prophetic mission. ? (a)

ظفرنامہ میں اس قوم کا ذکر ایک کاول برار کا تو علم برار بھیجے برار کے

حکم اول قوم برار ہے

5641

80) Dalla one day stood on guard, sword in hand, and Diala performed his part as singer in a satisfactory manner......
'Dalla', said the Guru [Urdu] as the other Sikhs have done. 'I have', said D. 'often done so.' 'When' said the Guru. Dalla replied that the Guru's leavings, of which he had often eaten, were to him as Amrit. 'O Dalla', said the Guru, 'you must drink of the Amrit of the sword [Urdu]'. 'O Guru', replied Dalla, 'that which you have cut with a knife, is in effect the same' [Urdu]
The Guru was highly pleased with this answer but still said, that he would be more fully satisfied if Dalla drank of the A.
'That is perfectly true', replied Dalla, falling at the Guru's feet. [Urdu]

and distributed it along to a hundred Sikhs. This so pleased the Guru that he presented Dalla with a sword

[Urdu marginal notes]

a Shirt, and bangles studded with precious stones worth Rs 2000, together with a cloak. 'These I will not wear,' said Dalla, 'I will only worship them.'

One day a refugee arrived and informed the Guru that the Mohamedans were approaching. Dalla Singh armed himself & his soldiers for battle. 'We may have to fight these Mohamedans' said he, 'and You will see how the Burars use their swords.'

Sakhi 103

ایکدن رام سنگھ اور تلوک سنگھ پھول کے بیٹے آئے - بہت سا رسد کا سامان گڈوں پر لاد کر
لائے اور گورو کو بھینٹ کیا کچھ اپنا اور کچھ اور لوگوں سے ڈیڑھ من فی کس کے حساب سے اکٹھا کیا ہوا +
مجمع میں وہ لوگ بھی تھے جنہوں نے صاحبزادوں کا سسکار کیا تھا + اور لوگ بھی تھے
جنہوں نے وقتاً فوقتاً گورو صاحب کی مدد کی تھی + انہیں اکثر خانہ بدوش یعنی nomad لوگ تھے
انہوں نے عرض کی کہ ہم کسی جگہ ٹھہر کر نہیں رہ سکتے - گورو نے ور دیا کہ تمہاری مراد جلدی پوری ہوگی
اور تمہاری ریاستیں تمہاری اولاد کو نسل بہ پشت ملینگی +
گورو صاحب نے دیکھی اور لاہور کے سکھوں پر بہت مہربانی کی + رام سنگھ اور تلوک سنگھ کو ہتھیار دیئے

and told them that their dominions would extend from mountain to Attock. They attended on the Guru for seven days and then went home.

Sakhi. 104.

بانگر کے لوگ جن سے بھنڈا میں جینا لیا تھا۔ وہ بھی درشن کو آئے اور اپنی مراد کو پہنچے +

دکن کی تیاری
اور سواری

بہت لوگ آخری درشن کے لئے اکٹھے ہوئے

بہت سے آفوات کو بھاگ گئے +

<u>Sakhi 105.</u>

<u>Ten days before starting for the Deccan</u>, and while making his arrangements, the Guru sang a verse to the following effect: "Myriads of Seikhs from the surrounding countries have come to see me*". His followers listened attentively. One at a time they approached to look at their Guru, and being ~~[illegible]~~ filled with joy simultaneously saluted him. Among those present were Dharam Singh from Bhai Roba; Boodoo & Siddoo the Dewanas; Abhairam Sodhi from Kotha; Dan Singh & his son Gurbaksh Singh from Abloo Muniah; <u>Bhai Mani Singh from Amritsar</u> ([illegible]) with all his followers; Bhai Ram Singh and Bhai Dyal Singh from the village of Chak;

---

* ਆਲਿਣੀ ਵੇਦੀ ਤੁਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰੌਂਗਾ ਜਿਤ ਨਹੀ॥

Ram Singh & Tilok Singh from Phul; Bhai Godaria from Bhadoo. All worshipped the Guru & presented the gifts they had brought. The Guru's secretaries ventured to say, 'O King, you hold darbars here, and give audience to your friends and disciples, why then think of a journey to the barren countries of the Deccan?' 'I have business,' replied the Guru, 'and must go, though no doubt, there is no better place than this Damdama.' After some friendly words with Ram Singh and Tilok Singh, he dismissed them with Khillats. To Bhai Ram Singh & Bhai Dyal Singh he also gave Khillats.

Bhai Gurbaksh Singh, Bhai Mani Singh*, Bhai Dharam Singh, and Dan Singh's son

*بھائی منی سنگھ گورو کے ساتھ دکن نہیں گئے + یہ غلطی ہے

Gur Bakhsh Singh, and Bhai Santokh Singh mounted their horses to accompany the Guru, but his servants and durbaris ran away that night with Burors. Shodi Aya Singh, a man in whom the Guru placed great confidence, was carried along on his bed while asleep by Siddoo & Boodoo, the Dewanas; and the Guru started himself, after performing some ceremonies at the shrine of the 9th Padsha, Tegh Bahadur, who had sojourned at this place 9 days.

Guru Gobind Singh remained here exactly 9 months, 9 days, 9 pahars and 9 minutes یعنی ۲۸۰ دن

He left on Monday the 5th Katik, at 10 o'clock in the morning

—

۲۷۰
۱۰
۲۸۰

دلائی بھی کاٹا

دولت رام اور ا
دولت رام اور فتح
یوا ع بحش

lhi

o days
days 9 pahar
and 9 minutes

5641

Sakhi 106. He encamped that day at Kaval which was 7 cos from the Daundan

Sakhi 107. The next day at 12 o'clock he encamped at Jharer

Sakhi 108. The day after he pitched his tents at Jhanda, 18 cos from Jharar.

Sakhi 109.

While encamped 12 miles from Sirsa, after some conversation with Dalla, who sat on the ground near his bed, the Guru went to a brick-kiln, and calling to Dalla, said, 'Come, I will show you the estates I have promised you.' 'We will wait, and see them when we go there,' said Dalla, quietly putting in a pair of bangles, and a sword under the Guru's bedding. After walking twice round the camp that night

ساکھی ۱۱۲ میں

Dharm Singh and Karam Singh, the sons of the Bhai Rupa, made a bed for the Guru, and presented it to him (پ.ن.ب). The Guru was very much pleased with it, and gave them, in return, a book containing 64 Sakhis or tales

خالصا جی کی کتاب جسمیں ۳۶ اور ساکھیاں بڑھا کر سو ساکھی نام رکھا گیا

ساکھی ۱۱۲ میں

He remained some days at Sirsa; whence he proceeded to Norohar, where he halted several days. Starting from Norohar, he next struck being at Sooharpur

صاحب نے کہا کہ باولوں
حاضر آگئے اور گرو

سنائے گر کر مرا اور نزدیک گیا
میں مچا ـ اسکا نام مولا

سجائے یا اس کوڑی ہو جاتی ہے
ت گنوئیں نہریں تھیں
+ مگر ایک برہمن ہوتے
ت پورا دیوی ناراض
وہ ڈالا ہے + سب دیوتا
الے سب سکھا دو اور
گے ـ چنانچہ وہ اچھی جگہ

لگی اور اسے وہاں کچھ غنی کے
نے برا کیا + اپنے آپ کو سزا
و صاحب کو اس معاملہ کی خبر
بھیجا +
یوں ہی رہتا تھا + پیچھے
کے گرد جیبرال سکھ
بیش گوئیاں بہت تھیں

Dal
the
What
replie
that
unle
the G
the
him
favor
the
that
his
who
call
whey
hors
kill

ساکھی ۱۱۲ ص

Dallo's sister-in-law represented to the Guru that she had something to say 'What is it,' enquired the Guru. 'I have,' she replied, 'killed my little girl, and feel that the sin will cling to me for ages, unless you graciously forgive me.' As the Guru gave her no answer, she asked the attendants what would propitiate him. Being told that he showed special favor to those who looked after his horses, she began to work in his stables from that day.

At Sirsa, seeing a Sikh woman in his stables a short time after, he enquired who she was [illegible] and ordered her to be called. When she came he asked her why she was going about among his horses. She said, as before, that having killed her daughter, she felt great remorse

and desired pardon. The Guru again made no reply.

The Guru happened to look towards his horses just at this moment, and seeing the Sikh woman again, asked who she was, and sent for her. She came and began to flatter him. 'Why have you come to <u>my camp</u>', said he. 'I am suffering from remorse', she replied, 'for killing my daughter, and have come to solicit pardon; for without it, I shall suffer for 1000 births.' The king after a short silence, told her to walk into the adjoining tank, dressed as she was. When the water came up to her mouth, the Guru ordered her to come out, telling her that her sins had been pardoned. He then told his disciples that in future all women guilty of a similar offence would be pardoned on plunging into that tank in full dress

دختر کشی عام سی ہو گی

Dalla went home; but no one saw him going excepting a Dewana faqir, who was himself walking round the camp at the time. The Guru called for Dalla about an hour and a half before sunrise, and the Dewana said, 'There is no Dalla or Mallah here, only Allah is present, for Dalla has run away.' 'For the last three births,' said the Guru, 'Dalla has always been with me. Is this the Dalla who wanted a seat to be always reserved for him at my side? How has he now left me of his own accord?'

Dalla had always objected to go to the Deccan and had also advised the Guru to remain where he was. The Guru was very anxious to take him, but Dalla always pleaded that there would be no one to look after his people in his

ڈلا کی بہن کا آنا۔

دولت رام اور اسکے
دولت رام اور فتح
ہوئی جھوٹی ع لڑکی

elli

10 days
days of pola
and 9 minutes

5641

absence. To meet his objection the Guru invariably said, 'You are not the only protector they have'.

Sakhi 110

The Guru next encamped 12 cos further on at Nowhar, in the bed of a dry tank. 'Nowhar,' said he 'shall be mine, and the Khalsa shall get mohurs here in spite.' He urged his horse up the steps of a platform, where there was a number of pigeons, one of which got crushed under the feet of his water-bearer. This offended the Sikhs who were seated there, and they complained to the Guru, who in reply told them, that it was of no consequence as all had to die some day. 'Kill them all then,' said the Sikhs. 'All will die of themselves,' said the Guru,

and immediately the pigeons began to die one after another. The Guru being asked to bring them to life again, said 'Throw them some grain, and they will revive'. They did so, and all were restored to life, except the one that had been crushed. 'Throw him some grain also', said the Guru, 'and he will come to life.' They obeyed, and the pigeon revived.

In Sambat 1811, Sikhs sacked Nowhar and carried off heaps of gold mohurs.

یعنی یہہ کتاب ۱۸۵۸ع کے بعد لکھی گئی

Starting from Nowhar, the Guru encamped at Bahadra, 18 cos further on

---

Sakhi III

He next encamped at Lehawa, 7 cos from Bahadra. Seeing a large jand tree, the Guru said, that the dominion

of the Khaba works begin when a peepul grew up near that tree and destroyed it

Sakhi 112

The Sakhi of Sohawa, where the Guru has a shrine.

نقشہ لبنی صاحبا عرف سوہیوا

سردار صاحب نے ایک نقشہ دیا ہے - جسمیں ایک بہت بڑا پیپل کا
درخت دکھایا + اسکے جانب مغرب جوگی ناتھوں کے گھر ہیں - جانب شمال ایک چھوٹا
ہنومان کا مندر اور جانب مشرق ایک شیو مندر ہے اور پیپل کی جڑ کے پاس بھی ایک
شیو مندر لگا + شمال مشرقی کونہ میں مہاجنوں و دیگر لوگوں کے مکانات ہیں اور جانب
جنوب مالیوں اور لوہاروں کے گھر ہیں جنکے درمیان ایک گہرا کھاری پانی کا کنواں ہے +
ظاہر ہے کہ یہ پرانا جوگیوں کا استھان ہے + جوگیوں کے گھروں اور پیپل کے نیچے ایک
[illegible] پھیرا جو [illegible] ہیں + اور ادھر جنڈ کا درخت بہت لگے ہیں
پیپل کے تنے کا گردا قریب آٹھ فٹ ہے - اور پیپل نے ایک مربع جگہ گھیر رکھی ہے
تنہ کے جانب جنوب و شمال اسکے اندر سے جنڈ کا درخت کا تنہ جسکو پیپل نے گھیر لیا ہے
تھوڑا تھوڑا سا نظر آتا ہے +

ہنومان کے مندر سے شمال مشرق پیپل سے کچھ دور ہٹ کر چبوترہ گوردوارہ - جہاں
کبھی گورو گوبند سنگھ اترے تھے اور جنڈ اور پیپل کے پاس ایک کٹی ہے جسمیں ۱۹۲۷ سمبت
کے قریب ایک سکھ رام سنگھ نام رہتا ہے +

"A Gurdwara which contains a clay-built mound to sit and converse on, where Guru Gobind Singh had put up, and told the prophecy about the 'Peepul' and the 'Jand'. It is inhabited by a Sikh named Ram Singh

As the Guru was undressing a small snake about three inches in length, fell out of his waistband. The Sikhs tried to kill it, but it crawled away, and disappeard in a Jund tree. They asked what this signified and the Guru said, 'This snake was famine. I caught it in this Malwa and intended to let it loose in the Malwa of Oojein, but it has escaped. Is there a Brhimma (a peepul tree) anywhere here?' The Sikhs searched throughout the Jund forest, but could not find a peepul anywhere, till a man climbed the jund tree into which the snake had escaped, and found one about three inches long growing on it. 'This is Brhimma, not a peepul,' said the Guru, 'for the peepul is a symbol of Brhimma. This peepul is pervaded in a special manner with Brhimma's power, just

as the incarnation of Krishna is a special manifestation of Bhagwan. This jund is a demon; and this people a god. The god will overwhelm the demon. When I visit the Punjab (ابھی امیر علی واپس کی), the Khalsa will draw their swords (ابتاوقت کابھی خیال تھا).
They shall become more formidable daily, and shall establish themselves in all quarters.'

An old woman, named Bhawali, now came in, and presented a vessel of milk. Seeing a girl in her arms, the Guru asked how the child was related to her. 'She is my daughter,' said the old woman. 'Her daughter's son,' said the Guru, 'shall be my Seikh, and withal a very valiant man, and a great general, before whom no enemy shall be able to stand.'

A man named Dowlat Ram who had been expelled by Raja Karn Singh from Suhawa, took up his abode at Goori, but hearing that the Guru had come to his Dumdama, and that he possessed supernatural power being in fact an avtar, he waited upon him (at Damdama). When asked why he had come, he said, 'Raja Karn Singh (of Bikanir) has expelled ~~him~~ me from my home, and I have come to ask your protection.' 'Go home', said the Guru, 'I will follow you.' Dowlat Ram accordingly went home.

When the Guru was encamped at Suhawa, Dowlatram & his four sons came to pay their respects. Being asked how many sons he had Dawlatram said he had five. 'Where then is the fifth', said the Guru. 'He must be somewhere here' replied Dawlatram, 'he is mad.' 'He is not mad', said the

دلائی بہن کا گنا • [illegible]

دولت رام اور اسکے لڑکے
دولت رام اور [illegible]
[illegible] لڑکی

elhi

10 days

(days 9 pahr and 9 minute)

Guru, 'he is sane, and understands every thing. Call him.' He came & saluted the Guru, who on hearing that his name was Boola, said, 'Call him Lall Singh, not Boola, for he is the only Lal (ruby) in your family. He will be the king of this country and will support his brothers.'

The Brothers Dowlatram and Jalta, came in and saluted the Guru, who immediately ordered bhung to be prepared and passed round; but Jalta refused to drink. The Guru pressed him, but he still refused, saying that he would become mad if he drank it. Dowlatram, however, drank; and the brothers after a little while returned home.

Dowlatram & Jalta having reached home, people began to remark that the former had taken bhung, while

the latter had refused it, and asked the reason why. Fatta said that he was willing to take it now. He accordingly again presented himself before the Guru, and asked for bhang, but was told that Dowlat Ram had drunk it all. 'There is some unprepared bhang,' said the Guru, 'prepare it for yourself.' 'Let me have that even,' said Fatta. They gave him the dregs of the last potation, and whatever could be got by washing the pestle and the strainers, he drank it and became intoxicated.

Dowlat Ram Ji now came in and presented a Khase (sheet) to the Guru, who said, 'He who has a Khase, shall also have the Dase (country); your offspring shall rule for five generations and then my Khaba shall reign (lit)

ڈلاکی بہن کا لڑکا ۔ سیّا

دولت رام اور ...
دولت رام اور فتح ...
... کی ...

Delhi

10 days
9 days 9 pahar and 9 minutes

5641

صاحب نے کہا کہ بادلوں
حاضر آ گئے اور گورو

سنا ہے تم کرا اور ترکی لیا
میں سمجھا - اسکا نام مولہ

صاحب پاس کوڑی ہو جاتی وہ
ت کو نوش نہیں ہیں
+ مگر ایک بیرمعن ہوت
ت پورا دیکی دا اعض
ہ ڈالا ہے + سب دیا کا
ے سب سکھا دو اور
ینا کہ وہ اجین جارہا

لی اور اسنے وہاں کچھ بنی کے
قبرا کیا + اپنے آپ کو سزا
و صاحب کی اس معاملہ کی خبر
جیا +
وں سے ہوتا تھا + مجھے
گر دمیر لول کے
ہمیشہ کو تناں ہست تا

The Guru then ordered his attendants to prepare Karah Pershad. 'Take' said he, '5 rupees and 4 annas with you, Give 4 annas to the bania as profit, and bring exactly five rupees worth of materials.'

ایسا ہی کیا گیا - مگر بنیا نے صرف چار روپے کی رسید دی - اور کہا کہ میں نے تم سے منافع
اکھا کر پانچ روپیہ کی رسید دی (یعنی فی روپیہ چار آنہ) + گورو صاحب نے کہا کہ چار ہی روپیہ
کی رسید کیوں آئی ہے - بنئے کو بلاؤ + ایک روپیہ گورو صاحب نے اس سے واپس کرایا -
کڑاہ پرشاد تیار ہوا اور بنیا سکھ بنا + بعد ضیافت کے سکھوں کو حکم ہوا کہ واپس
پنجاب کو جاؤ

After the feast the Guru ordered the Sikhs to return to their families in the Panjab, enjoining them to remain firm in their faith.

He himself set out for the Deccan on the 5th Kathie (5th Kartik i.e. October 1764 or 1763) when the moon was in her second quarter.

Here ends the Sakhi. Say Wah-Guru, brothers! He who reads this attentively shall obtain the Guru's blessing.

Sakhi 113

The Guru then encamped at Madhu-sodhana, 18 miles further on مدھوسدن

Sakhi 114

The Guru next marched 18 miles, and encamped at Pukkor (پشکر)

Sakhi 115 • بہادر اور اورنگزیب کی موت کی خبر ملی اور بھائی دیا سنگھ لوٹے +

He next encamped at Churu (چورو)

Sakhi 116

The Guru next pitched his tent at Naraina near the mausoleum of Dadu. He saluted the mausoleum by lifting an arrow to his head, and the Khalsa demanded a fine, which he immediately offered to pay. پہلے پانچ ہزار پھر پانچ سو - اور آخر میں ۱۲۵ روپیہ

تنخواہ لگائی - جو انہوں نے گوردوارہ کے لئے ایک لنگر کا ڈیرہ روپیہ دے میں خرچ کیا

دادو کے چیلے کا چیلا سادھو سنگھ کا مہنت تھا - گنگ سکھ درشن کو گئے اور جب

اسے پوچھا کہ کون گورو ہے - انہوں نے بتایا کہ گوبند سنگھ جو گورو نانک جی کی گدی پر ہے

اور کہ وہ شاہ دہلی سے لڑائی کرنے کو ہے اور آٹھ ماہ سے مقابلہ کرا ہے جس کی وجہ سے

ڈلا کی بہن کا گاؤں سماں

دولت رام اور ایک ...
دولت رام اور فتح ...
بوائی جیوڑی سے لڑکی ...

Delhi

10 days

... days of poles and a mundi

76 دس لاکھ گھوڑے جیتے ہیں - کسطرح مسلمانوں کو لڑائی میں شکست دیگے یہ بھی بتایا
یہہ سنکر مہنت اٹھا اور گورو کے درشن کو چلا + ایک سیوک نے مہنت کو مشورہ دیا کہ گورو کو بھیٹا
چاہیئے + مہنت نے کہا کہ صحیح بات یہی ہے کہ بڑے آدمی کے پاس جا بایاجانے اور جبکہ وہ ہمارے ہاں
آیا ہے - مہمان کا آدر کرنا چاہیئے + مہنت کچھ مٹھا لیکر اور کچھ سادھوں کو ساتھ لیکر گورو کو
ملنے چلا - جبکہ ایک بیر کے تلے ایک چبوترہ پر بیٹھے پایا + معمولی سلام و دعا کے بعد گورو نے
کہا - آؤ بیبھو داروے چیلو + ملی سادھو نے کہا کہ یہہ ٹھیک ہے آپ کے دشمن بھی کی ہدایت میں
ہے - آپکے بزرگوں نے تو کبھی ایسا دکھ نہیں کیا + گورو صاحب نے جواب دیا

"No," said the Guru, "he who wants lift a brick to throw at a man, had better take a stone. The Mohammedans have grievously persecuted devotees, faqirs and Brahmans, and we must therefore root them out." When the Sadhus brought provisions for the Guru's kitchen he asked them to provide flesh also for his falcons, but the Sadhus requested that he would give them grain instead that day. 'Give it to them' said the Guru, 'if they will eat.' The falcons got some Jawar, which they ate.

Sakhi 117

The Guru encamped next at Lali, a place 25 cos further on

Sakhi 118

The Guru next halted at Mugrowda, which is 25 miles from Lali ~~and halted there ten days~~

~~May the true Guru help us~~

Sakhi 119

The next day he pitched his camp at Kalaith, 25 cos from Mugowda and halted there 10 days.

May the true Guru help us

Sakhi 120

Or the Sakhi of Swaitsur (the white lake).

While encamped at ~~Jhu~~ Jussi, the Guru and his followers plunged in the lake, mounted & accoutred, and crossed over to the other side. The Guru's horse, which was black, turned white, except about the head; and the Guru's robes also turned white, the turban only retaining its original colour. He changed his dress on the opposite bank, and the Sikhs in astonishment enquired what all this meant. 'You plunged into the lake mounted'

elhi

10 days

days 9 pahar and 9 mundi)

said they, 'and your horse, and your robes have turned white!' 'This is a sacred bathing place', replied the Guru, 'and this is the auspicious hour. Ram Chandra jee in ancient times, when he was at war with his sons Lav & Kush, stopped at this lake, on his return from Ram Teerath'. The Sikhs then began to bathe in the lake, the Guru having told them that it was the auspicious hour, and the time of the Abhijit Nakshatra. 'This lake', continued the Guru, 'washes away the sins of those who bathe in it. The horse's head will show that he was entirely black before; and you will also be reminded that I was on my way to the Deccan when the change took place. The Sikhs will hereafter say, that they were journeying to the Deccan when the ~~chan~~ Guru's

horse turned white. The turban I kept black to make the Nihang Sikhs to adopt that color. Rama Nand performed penance here.' The Sikhs reminded him, that Ramanand was born at Kashi, but he said, 'There were two Ramanands. Ramanand of Kashi was the head of the Bhagat, and the other was a follower of Nirad. He was first called Ahlee, and used to look after cattle. He was born in a village which is now lying in ruins in the midst of the wild tract of the country surrounding Bathinda and Ramanwal. While grazing his cows, he met Nirad, who taught him his devotions, and placing his hands on his head, inspired him with knowledge to discern between right and wrong, saying, 'He who

calls you Ablee, will meet with disasters, but he who calls you Ramanand shall obtain happiness.' His cows returned to their village, but he came at once to Swaitsur, to perform penance; and yonder is his mausoleum'. The Sikhs asked which was the best day for bathing and the Guru told them that it would be best to bathe when the Sun is entering the tenth sign of the zodiac

Ram Chunder Jee pitched his camp under a clump of Phulai trees to the west of Swaitsur, the traditions regarding which are well known throughout the country of Malwa

11 A cloud of dust was seen in the direction of Phulloo, and the Sikhs concluded that a Mohomedan army was approaching ([illegible]), but the Guru said

that it was only caused by some of his followers who were coming to see him. A party was sent out to reconnoitre, and they found on enquiry, that followers of the Lawana Sikh were approaching. On being asked who was encamped near the lake, they said that it was Guru Gobind Singh, the true King. They came back, and made their report. Lawana shortly after waited upon the Guru, and after making his obeisance, presented 30 maunds of jaggery, which was distributed to the Sikhs and the horses. Lawana Singh used to give a tenth of his annual income to the Guru.

// Two Jogis came and stood on the west bank of the lake, and saluted the Guru, who made signs of welcome to them. Holding up one of his fingers

and then two, and so on in succession, he at last laid his open hand on his bosom. The Jogis went away evidently satisfied, but the Sikhs protested against this proceeding by reminding the Guru that it was his order not to have any intercourse with those who pierced their ears. 'They were Gopichand and Bhartri', said the Guru. 'Let us then', said the Sikhs, 'pay our respects to them'. 'They are in the Lal Bazar Dehli', rejoined the Guru. 'Pray explain', demanded the Sikhs, 'what you meant by the signs you made'. 'The Jogis', replied the Guru 'represented the present age was a very trying one, the Rakiswars, Muniswars, and Sidhs had left the world in alarm, and asked how I would manage with the multitude I had collected round me

I replied by holding up one finger, to indicate, that by ministering to even one Sikh, it would be possible to overcome the difficulties of life. They suggested that the Sikhs might not be sufficiently pure and virtuous to enable me to overcome the evils of the world. I then held up two fingers. When they made further objections, I held up all my fingers. They still had doubts, however, and said, 'The times are hard. Suppose, that, even after ministering to five Sikhs, we should fail.' I then placed my open hand on my breast, to imply, that he who ministered to five Sikhs, would be under my special protection, and that I would be his partner. They then admitted, that under those circum-

-stances, there would be nothing to fear.'

The Guru halted nearly 10 days at Jassi, and the people of the village showed him every attention. He stayed exactly 9 days, 9 pahars, 9 hours, and 9 minutes. (گھنٹے اور منٹ کہاں سے آ گئے - گھڑی پل تو) When he was leaving, the (وہ جو تھے) villagers made offerings to him, according to their means.

~~Here end the Sakhis. Praise be to the Guru.~~

Finis

ellhi

10 days

days 9 pahar
and 9 minute)

صاحب نے کہا کہ یا دونوں
حاضر آ گئے اور گرو

صاحب اُگ کر آ اور نزدیک گیا
میں مچکا ۔ اسکا نام ہولا

ہمارے پاس کوئی ہو جاتی وہ
ت کلوخ شہزادی شہزادی خفتیں
+ مگر ایک بڑی بھی عورت
ئی لوٹنا چلوی ناراض
وہ نکالا ہے + سب دیوانی
الے سب سکھا دو اور
۔ چنانچہ وہ اچھین جاری ہے

ہی اور اسنے وہاں کچھ ہنسی کے
نے برا کیا + اپنے آپ کو سزا
وصاحب کو اس معاملہ کی خبر
ہیا +
ہاں ہی رہتا تھا + پیچھے
اُگرد جیرلول کے جھنڈ
پیش گوئیاں بہت نکلی

ڈلاکی بہن کا گناہ ۔ سماج

دولت رام اور اسکے لڑکے
دولت رام اور فتح چند
بوڑھی چھلوری سے لڑکی

Delhi

10 days

9 days 9 hours
and 9 minutes)

Sakhi 120.

Or the Sakhi of Swaitsur (the white lake)

Guru Starts from Damdama

1st Day 7 cos Kaval

2nd Day Jharer

3rd Day 18 cos Jhanda

? Dalla runs away

12 miles Sirsa – remained some day here — ڈلا کی بہن کا گنا ۔ حق

12 cos Nowhar – halted several days
Soharpur

18 cos Bahadra

7 cos Suhawa صاہوا Several days — دولت رام اور اسکے لڑکے آئے
started again 6th Kartik half S. 1763 ? 64 — دولت رام اور فتح چند
 — بوڑھی بھوری لڑکی آئی

18 miles Madhusedan

18 miles Pubkar

Churu

Naraina

25 cos Lali

25 cos Mugrowda – halted 10 days.

25 cos ~~Anoop~~ Kalaith

Towards Delhi

Jassi – [illegible]
halted here
10 days

halted 10 days
(exactly 9 days 9 pahar 9 hours and 9 minutes)

ARITHMETICAL TABLES

NUMERATION TABLE.

Units	1
Tens	1 2
Hundreds	1 2 3
Thousands	1, 2 3 4
Tens of Thousands	1 2, 3 4 5
C. of Thousands	1 2 3, 4 5 6
Millions	1, 2 3 4, 5 6 7
Tens of Millions	1 2, 3 4 5, 6 7 8
C. of Millions	1 2 3, 4 5 6, 7 8 9

STERLING MONEY TABLE.

4 Farthings	1 Penny (d.)
12 Pence	1 Shilling (s.)
2 Shillings	1 Florin.
2 Shillings & 6 pence	1 Half Crown.
5 Shillings	1 Crown.
10 Shillings	1 Half Sov.
20 Shillings	1 Sov. or 1 Pound (£).
21 Shillings	1 Guinea.

ARITHMETICAL SIGNS.

+ Plus: Sign of Addition.
— Minus; Sign of Subtraction.
× Sign of Multiplication.
÷ Sign of Division.
= Sign of Equality.
: :: Signs of Proportion.
√ Sign of the Square Root.
° Degree, ′ minute ″ second.
∴ Therefore.

TROY WEIGHT—For Gold & Silver.

24 Grains	1 Pennyweight (dwt.)
20 Pennyweights	1 Ounce (oz.)

Precious Stones are weighed in Carats.
(1 Metric Carat=200 Milligrammes)

APOTHECARIES' WEIGHT
For Mixing Medicines.

20 Grains	1 Scruple (scr.)
3 Scruples	1 Drachm (dr.)
8 Drachms	1 Ounce (oz.)

AVOIRDUPOIS WEIGHT.
For all Goods, except Gold, Silver, and Jewels.

16 Drams	1 Ounce (oz.)
16 Ounces	1 Pound (lb.)
14 Pounds	1 Stone (st.)
28 Pounds	1 Quarter (qr.)
4 Quarters	1 Hundredweight (cwt.)
20 Cwt.	1 Ton.

HAY AND STRAW WEIGHT.

36 lbs. Straw	1 Truss.
56 lbs. Old Hay	1 Truss.
60 lbs. New Hay	1 Truss.
36 Trusses	1 Load.

LONG OR LINEAL MEASURE.

12 Lines	1 Inch (in.)
12 Inches	1 Foot (ft.)
3 Feet	1 Yard (yd.)
6 Feet	1 Fathom (f.)
5½ Yards	1 Pole (pl.)
40 Poles	1 Furlong (fur.)
8 Furlongs or 1760 Yards,	1 Mile.

CLOTH MEASURE.

2¼ Inches	1 Nail.
4 Nails	1 Quarter of a Yard.
4 Quarters	1 Yard.

SOLID OR CUBIC MEASURE.

1728 Cubic Inches	1 Cubic Foot.
27 Cubic Feet	1 Cubic Yard.
11¼ Cubic Yards or 306 Cubic Feet	1 Rod of brickwork.

IMPERIAL HEAPED MEASURE.

		Avoird. of water. lbs.
8 Gallons	1 Bushel	= 80
3 Bushels	1 Sack	= 240
12 Sacks	1 Chaldron	= 2880

IMPERIAL DRY MEASURE.

		Avoird. of Water. lb.	oz.
2 Glasses	1 Gill	= 9	[illegible]
4 Gills	1 Pint	= 1	4
2 Pints	1 Quart	= 2	[illegible]
4 Quarts	1 Gallon	= 10	0
2 Gallons	1 Peck	= 20	[illegible]
4 Pecks	1 Bushel	= 80	[illegible]
8 Bushels	1 Quarter	= 640	[illegible]

SQUARE MEASURE.

144 Square Inches	1 Square Foot.
9 Square Feet	1 Square Yard.
30¼ Square Yards	1 Square Pole.
40 Square Poles	1 Rood.
4 Roods	1 Acre.
640 Acres	1 Square Mile.

TABLE OF MOTION.

60″ Seconds	1 Minute.
60′ Minutes	1 Degree.
30° Degrees	1 Sign.
12s Signs or 360°	the circle of the earth.

TABLE OF TIME.

60 Seconds	1 Minute.
60 Minutes	1 Hour.
24 Hours	1 Day.
7 Days	1 Week.
4 Weeks	1 Lunar Month.
365 Days	1 Year.
366 Days	1 Leap Year.
52 Weeks	1 Year.
12 Calendar or 13 Lunar Months	1 Year.

Days in the Months.

Thirty days have September,
April, June and November,
All the rest have thirty-one,
Excepting February alone,
Which has but twenty-eight days clear,
And twenty-nine in each leap year.

MULTIPLICATION TABLES

2 TIMES	3 TIMES	4 TIMES	5 TIMES	6 TIMES	7 TIMES	8 TIMES	9 TIMES	10 TIMES	11 TIMES	12 TIMES
1 are 2	1 are 3	1 are 4	1 are 5	1 are 6	1 are 7	1 are 8	1 are 9	1 are 10	1 are 11	1 are 12
2 — 4	2 — 6	2 — 8	2 — 10	2 — 12	2 — 14	2 — 16	2 — 18	2 — 20	2 — 22	2 — 24
3 — 6	3 — 9	3 — 12	3 — 15	3 — 18	3 — 21	3 — 24	3 — 27	3 — 30	3 — 33	3 — 36
4 — 8	4 — 12	4 — 16	4 — 20	4 — 24	4 — 28	4 — 32	4 — 36	4 — 40	4 — 44	4 — 48
5 — 10	5 — 15	5 — 20	5 — 25	5 — 30	5 — 35	5 — 40	5 — 45	5 — 50	5 — 55	5 — 60
6 — 12	6 — 18	6 — 24	6 — 30	6 — 36	6 — 42	6 — 48	6 — 54	6 — 60	6 — 66	6 — 72
7 — 14	7 — 21	7 — 28	7 — 35	7 — 42	7 — 49	7 — 56	7 — 63	7 — 70	7 — 77	7 — 84
8 — 16	8 — 24	8 — 32	8 — 40	8 — 48	8 — 56	8 — 64	8 — 72	8 — 80	8 — 88	8 — 96
9 — 18	9 — 27	9 — 36	9 — 45	9 — 54	9 — 63	9 — 72	9 — 81	9 — 90	9 — 99	9 — 108
10 — 20	10 — 30	10 — 40	10 — 50	10 — 60	10 — 70	10 — 80	10 — 90	10 — 100	10 — 110	10 — 120
11 — 22	11 — 33	11 — 44	11 — 55	11 — 66	11 — 77	11 — 88	11 — 99	11 — 110	11 — 121	11 — 132
12 — 24	12 — [illegible]6	12 — 48	12 — 60	12 — 72	12 — 84	12 — 96	12 — 108	12 — 120	12 — 132	12 — 144